

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

GÜRCİSTAN'IN KOMŞULARI İLE İLİŞKİLERİ VE
JEOPOLİTİK ETKİNİN İNCELENMESİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Badri SHANTADZE

Danışman

İbrahim S. CANBOLAT

BURSA 2006

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
-------------------	----------

1.BÖLÜM

JEOPOLİTİK ÜZERİNDE BİR DEĞERLENDİRME.....	4
1.1.Jeopolitiğin Tanımı.....	5
1.2.Jeopolitiğin Doğuşu ve Gelişimi.....	7
1.3.Jeopolitiğin Kuramcıları ve Etkileri.....	9
1.4.Jeopolitiğin Unsurları.....	12
1.4.1.Değişmeyen Unsurlar.....	13
1.4.2.Değişen Unsurlar.....	14
1.5.Jeopolitik Teoriler.....	17
1.5.1.Kara Hakimiyet Teorisi.....	17
1.5.2.Kenar Kuşak Hakimiyet Teorisi.....	18
1.5.3.Deniz Hakimiyet Teorisi.....	19
1.5.4.Hava Hakimiyet Teorisi.....	20
1.6.Teorilerin Değerlendirilmesi.....	21
1.7.Soğuk Savaş Sonrasında Jeopolitik.....	25
1.8.Günümüz Stratejistlerinin jeopolitik Görüşleri.....	27
1.8.1.Samuel Huntington'un Görüşleri	27
1.8.2. Zbigniew Brzezinski'nin görüşleri.....	28
1.8.3. Alexander Geleviç Dugin'in Görüşleri.....	31

2.BÖLÜM

GÜRCİSTAN'IN TARİHSEL VE GÜNCEL KONUMU.....	35
2.1.Kafkasya Bölgesi.....	35
2.1.1.ABD'nin Güney Kafkasya Politikası.....	39
2.1.2.AB'nin Güney Kafkasya Politikası.....	40
2.2.Gürcistan'ın Tarihçesi.....	42
2.3.Gürcistan'ın Coğrafi Konumu ve Jeopolitiği.....	47
2.4.Gürcistan'ın Ekonomik Durumu ve Doğal Kaynakları.....	52
2.5.Gürcistan'daki Özerk Bölgeler.....	57

2.5.1.Abhazya.....	57
2.5.2.Güney Osetya.....	61
2.5.3.Acaristan.....	63
2.5.4.Etnik Grupların Son Durumu.....	67
2.6.Gürcistan’ın Dış Politikası.....	69

3.BÖLÜM

GÜRCİSTAN’IN KOMŞULARI İLE İLİŞKİLERİ.....73

3.1.Gürcistan’ın Komşuları ile İlişkilerinde Bölge Dışı Faktörler.....73

3.1.1.Gürcistan’ın Komşuları ile İlişkilerinde ABD Faktörü.....73

3.1.2.Gürcistan’ın Komşuları ile İlişkilerinde NATO Faktörü.....78

3.1.3.Gürcistan’ın Komşuları ile İlişkilerinde AB Faktörü.....82

3.2.Gürcistan-Türkiye İlişkileri.....84

3.2.1.KEİ Çerçevesinde Gürcistan-Türkiye İlişkileri.....91

3.2.2.Kars – Tiflis – Bakü Demiryolu Hattı Projesi.....93

3.2.3.Gürcistan ile Türkiye Arasındaki Askeri İşbirliği.....95

3.2.4.Gürcistan ile Türkiye Arasında Vize Muafiyeti Düzenlemesi.....97

3.2.5.Gürcistan-Türkiye İlişkilerinde Batum Havaalanı.....98

3.3.Gürcistan-Rusya İlişkileri.....99

3.3.1.Gürcistan ile Rusya Arasındaki İlişkilerinin Tarihsel Süreci.....100

3.3.2.Gürcistan’da Bulunan Rus Askeri Üsleri Meselesi.....105

3.3.3.Gürcistan’daki Etnik Çatışmalar ve Rusya.....108

3.3.4.Gürcistan ile Rusya İlişkilerinde Pankisi Vadisi Sorunu.....113

3.3.5.Gürcistan ile Rusya Arasında Vize Krizi.....114

3.3.6.Gürcistan’ın Zorunlu BDT Üyeliği.....116

3.3.7.Gürcistan ile Rusya Arasında Doğalgaz Krizi.....118

3.3.8.Gürcistan ile Rusya Arasındaki İlişkilerinin Karadeniz Boyutu.....119

3.4.Gürcistan-Azerbaycan İlişkileri.....121

3.4.1.Gürcistan ile Azerbaycan Arasındaki İlişkilerinin Tarihi Süreci.....122

3.4.2.Gürcistan ile Azerbaycan Arasındaki İşbirliğinde BTC Petrol Boru Hattı.....125

3.4.3.Gürcistan ile Azerbaycan Arasındaki İşbirliğinde BTE Doğalgaz Boru Hattı....127

3.5.Gürcistan-Ermenistan ilişkileri.....129

3.5.1.Gürcistan ile Ermenistan Arasındaki İlişkilerinin Tarihsel Süreci.....129

SONUÇ.....135

KAYNAKÇA.....	139
EKLER.....	144

ÖZET

SSCB'nin çökmesi ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi iki kutuplu dünya düzenini ortadan kaldırmıştır. ABD, tek süper güç olarak Yeni Dünya Petrol Düzeni çerçevesinde menfaatleri doğrultusunda her yere nüfuz etme girişimlerine başlamıştır. Enerji kaynakları ihtiyacının artması sonucunda ortaya çıkan bu düzende, eski Sovyetler Birliği toprakları olan Orta Asya ve Kafkasya kısa zamanda Batı'nın (özellikle ABD) özel ilgi alanı olmuştur. Zengin enerji kaynaklarını barındıran bu bölgeye ulaşımı için araştırmanın konusu olan Gürcistan, önemli jeopolitik ve jeostratejik konuma sahip bir ülkedir. Gürcistan, bölgedeki diğer ülkelerden farklı olarak enerji kaynakları bakımından zayıf bir ülkedir, ancak bulunduğu jeopolitik konumu itibari ile önemli avantajlara sahiptir. Gürcistan, doğu-batı ve kuzey-güney ulaşım yollarının geçtiği ülke olmakla beraber, Orta Asya ve Kafkasya coğrafyasında bulunan zengin enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınmasında da transit konumuna sahiptir. Rusya'nın eski toprakları üzerindeki nüfuzunu devam ettirerek bu topraklarda bulunan zengin enerji kaynakları üzerindeki kontrolünü elden bırakmama çabasına girmesi, ABD ve AB'nin ise bu coğrafyanın bir daha Rusya'nın etki alanına girmesini engelleme isteği, transit ülke Gürcistan'ı doğu ile batı arasındaki çekişme alanına çevirmiştir. Rusya'nın iki yüz senelik hakimiyetinden kurtulmak isteyen Gürcistan, Türkiye ve Batı ile yakın ilişkiler geliştirerek Rusya'nın baskılarına bu güçlü desteklerle karşı koymak istemektedir. Rusya, Gürcistan'da bulunan etnik grupları kışkırtarak ülkenin toprak bütünlüğü ve güvenliğini bozarak, Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı ve Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı projelerini engellemek ve bu kaynakların kendi topraklarından geçmesini istemiştir. Ancak Rusya'nın istediği olmadı ve BTC Faaliyete geçti BTE'nin de 2006'nın sonuna kadar faaliyete geçmesi bekleniyor. Gerek bu iki proje gerekse önümüzdeki iki sene içerisinde canlandırılması planlanan tarihi İpek Yolu Projesi Gürcistan'ın Türkiye ve Azerbaycan ile olan (Batı'nın da memnun olduğu) güzel ilişkilerini ortaya koymaktadır. Gürcistan'ın diğer bir komşusu olan Ermenistan, Rusya'nın yanında yer alarak Gürcistan ve Azerbaycan'dan toprak koparmanın peşine düştü ve adı geçen projelerden elde edebileceği avantajları kaçırmıştır. Gürcistan, ABD ile iyi ilişkiler kurmakla beraber NATO ve AB'ne üyeliği girişimleriyle Batı ile bütünleşmeyi hızlı bir şekilde sürdürmektedir. Ancak, fiilen bağımsız hâle gelen Abhazya ve Güney Osetya bölgelerini kontrol altına alarak toprak bütünlüğünü sağlaması için Rusya ile da dengeli ilişkiler geliştirmesi gerekmektedir.

ABSTRACT

The collapsing of Soviet Union and end of the Cold War remove the two poled world order. USA, becoming only one super power, started to spread over everywhere with the light of New World Petroleum Order. After increasing need of energy sources at this order, Soviet Union old earth Middle Asia and Caucasia started to become special interesting area for West (especially USA) in a short time. Georgia, which has important geostrategic and geopolitics situation, became the investigation theme for reaching the region that includes rich sources. Different from other countries at this side, Georgia is a poor country for the energy sources; however, it has important advantages for its geopolitics situation. In addition to interconnection ways from east to west and north to south, Georgia is a transit country for carrying rich sources from Middle Asia and Caucasia to international market. Russia interest to its old region for regain the control of the area that has rich sources, on the other hand USA and EU desire to prevent Russia effect on this geography bring the transit country Georgia between East and West quarrel pitch. Desiring to disposal from Russia two hundreds years hegemony, Georgia tried to develop strong relationship with Turkey and West to defiance Russia impression with this strong support. Russia wants Baku Tiflis Ceyhan Oil Pipeline and Baku Tiflis Ceyhan Natural gas Pipeline in its own earth and tries to provide this by instigation ethnic groups and country security and unity. However, Russia desires not happened and BTC started to action and BTE will start to activity at the end of the 2006. Both this two project and the plan of reliving Silk Road project show Georgia good relations with Turkey and Azerbaijan (also West satisfied too). Armenya, the other neighbor of Georgia catches the train by becoming a supporter of Russia and planner of take over of Georgia and Azerbaijan earth, so it can not have benefit from projects. Georgia, together strong relation with USA, tries to become a member of NATO and EU that provides integration with West fast. However, it must have a balanced relation with Russia after freedom of Abkhazia and South Osetya.

GİRİŞ

Geride bıraktığımız 20.yüzyılın en önemli hadiselerden birisi SSCB'nin dağılmasıdır. Soğuk Savaş döneminde denge unsuru iki süper güçten biri olan Sovyetler Birliği resmen ve fiilen çöktü ve yerini Rusya Federasyonu ve diğer 14 ülke almıştır. Kasım 1989'da Berlin duvarı'nın yıkılması ve SSCB'nin iç sorunları çökme sürecini hızlandırmıştır.

Sovyetler Birliği'nin üç Slav Cumhuriyeti olan Rusya Federasyonu, Beyaz Rusya ve Ukrayna'nın liderleri 8 aralık 1991'de bir araya gelerek Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) resmen dağıldığını ve bu siyasi öznenin yerini alacak yeni bir birliğin, "Bağımsız Devletler Topluluğu"nın kurulduğunu açıkladılar. 21 Aralık 1991'de Baltık Cumhuriyetleri, Azerbaycan ve Gürcistan hariç tüm SSCB ülkeleri Almatı şehrinde bir araya gelerek "Almatı Deklarasyonu" olarak bilinen Bağımsız Devletler Topluluğu'nun kuruluş bildirgesini imzaladı. Böylelikle SSCB'nin uluslararası bir varlık oluşu hukuki olarak sona eriyordu.¹

Askeri gücü, nükleer ve diğer kitle imha silahlarıyla uluslararası arenada belirleyici role sahip olan SSCB'nin çökmesi iki kutuplu dünya sisteminin sona ermesi ve tek kutuplu sistemin başlangıcı açısından çok önemli bir değişiklik olmasıyla beraber, Avrasya'da orali olmayan bir devletin hakimiyet kurmasına da zemin hazırlamıştır. "Tarihte ilk kez, Avrupalı olmayan bir güç Avrupa iktidar ilişkilerinin başhekimisi olmakla kalmadı, aynı zamanda dünyanın en büyük gücü olarak belirdi. Sovyetler Birliği'nin başarısızlığı ve çöküşü, Batı Yarıküreden bir gücün, Amerika Birleşik Devletleri'nin, tek başına ve aslında gerçek anlamıyla ilk küresel güç olarak hızlı yükselişinin son hamlesiydi."²

Değişen dünya konjonktüründe tek süper güç olarak kalan ABD'nin ulusal hedefi, bu gücünü muhafaza etmek ve değişen ulusal menfaatleri çerçevesinde küresel ve bölgesel düzeyde politikalar belirleme ve uygulama arayışına girmiştir. Sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik gücün önemli bir kısmını kaybeden Rusya Federasyonu ise

¹ Sinan Oğan, BDT'nin 10. Yılında Orta Asya, 11 Eylülle Gelen Amerikan Miladı, Stratejik Analiz, cilt 2, sayı 22, Şubat 2002.

² Zbigniew Brzezinski, Büyük Satranç Tahtası, 1997, Çeviren: Yelda Türedi, s.13.

politik, ekonomik, askeri, sosyal vb. tüm alanlarda yeniden yapılanma sürecini başlatmıştır. Rusya bu süreçte Batı ile ilişkilerini yeni bir düzeye oturtmak, eski Sovyetler ve bağımsız yeni ülkelerle ilişkilerine öncelikli olarak önem vermek, diğer Asya devletleri ile ilişkilerini güçlendirerek bir anlamda dünyada güç dengelerini korumak ve Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmek politikasına yönelmiştir.³

Rusya Federasyonu kendini SSCB'nin mirasçısı ilan ederek, yeni bağımsız olan Kafkasya ve Orta Asya Cumhuriyetleri üzerinde etkisini sürdürme çabasına girdi. Rus Yönetimi 1993 yılında yayınladığı askeri doktrininde “bu ülkelere yapılan herhangi bir saldırıyı kendine yapılmış gibi sayacağını” belirtmiştir. Rusya Federasyonu'nun Orta Asya ve Kafkaslardaki etkinliğini sürdürme isteği iki nedene dayanmaktadır:

1) Bu ülkelerin Türkiye ile ilişkilerinin gelişmesini engellemek: Kafkasya ve Orta Asya topraklarında büyük çoğunlukta Türkler yaşadığından, Türkiye'nin bu halklarla yakından ilgilenmesi doğaldır. Ancak Türkiye'nin bu bölge ile ilişkilerini geliştirmesi Rusya için sakıncalıdır. Çünkü Türkiye ile ilişkileri gelişen Kafkasya ve Orta Asya ülkeleri Rusya'nın güdümünden çıkacaktı. Türkiye'nin bu coğrafyaya yaklaşması aynı zamanda Batı'nın yaklaşmasına sebep olabilecektir.

2) Enerji kaynakları üzerindeki kontrolünü kaybetmeme politikası: Bilindiği gibi Orta Asya ve Kafkasya zengin petrol, doğalgaz ve diğer yer altı kaynaklarına sahip. Rusya Federasyonu bu kaynakların kendi kontrolünde işlenmesi ve pazarlanmasını istemektedir. Ancak bu iş görüldüğü kadar kolay değildir. Enerji kaynaklarına duyulan ihtiyacın artması, ABD ve AB için de bu bölgeler stratejik ve ekonomik öneme haizdir. Batı Rusya'nın bu topraklar üzerinde etkinliğini arttırıp kendisine rakip olmasını istememektedir.

Bölgeye komşu ve enerji kaynakların taşınmasında köprü olabilecek bir ülke de İran'dır. Ancak Radikal İslami rejimle yönetilen ve ABD ile zaten sorunları olan bir ülke de Batı gözü ile hem bu topraklar hem de Ortadoğu için muhtemel tehlike olarak görülmektedir. Bu aşamada laik, demokratik ve aynı zamanda İslami bir kimliği olan Türkiye, ön plana çıkmıştır ve Batı'nın müttefiki olmuştur.

³ Kamer Kasım, Uluslararası Güvenlik Sorunları, ASAM yayınları, 2004, s. 37-38.

Kafkasya ve Orta Asya coğrafyasında bulunan zengin kaynakların Batı'ya taşınması için olası bir yol da bu kaynakların Ermenistan - Türkiye üzerinden Batı'ya ulaşmasıdır. Bunu da Ermenistan'la tarihi düşmanlığı olan Azerbaycan ve Türkiye istememektedirler. Geride bir tek seçenek kalıyor, o da Gürcistan ve Türkiye'den geçerek Batı pazarlarına ulaşmasıdır.⁴ Resmi bir törenle açılışı yapılan ve 2006'da tam kapasite çalışmaya elverişli hâle gelen Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı ve 2006 yılının son çeyreğinde bitirilmesi planlanan Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı, bunun birer örneğidir. Tarihi İpek Yolu'nun canlandırılması projesi de Batı'ya uyumlu Gürcistan-Azerbaycan-Türkiye işbirliğinin diğer bir örneğidir.

Gürcistan petrol, doğalgaz ve altın gibi rezervleri bulunmayan ve nükleer silahlardan yoksun bir ülke olmasına rağmen, bulunduğu coğrafi konum itibarıyla jeopolitik ve jeostratejik öneme haizdir. Kafkasya dağlarının eteğinde yerleşen Gürcistan, bölge için kilit rol oynamaktadır. Kuzeyden Rusya, güneyden Türkiye ve Ermenistan, doğudan Azerbaycan'la komşu olan bu ülke⁵ Kafkasya ve nereden ise Orta Asya'nın deniz bağlantısını tek başına sağlamaktadır. Ülkenin jeopolitik konumunu güçlendiren diğer bir faktör bölgede oluşan stratejik partnerlerin birbiriyle bağlantısını sağlıyor olmasıdır. Rusya stratejik partneri Ermenistan'la, Türkiye ise Azerbaycan'la doğrudan doğruya kara bağlantısından yoksundur. Bu nedenle Gürcistan topraklarını kullanmak zorundadırlar. Batı ve Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya'ya karayolu ulaşımı da Gürcistan üzerinden sağlanmaktadır.

Çalışmamızın amacı, bulunduğu bölge itibarıyla böylesine önemli jeopolitik ve jeostratejik konuma sahip olan Gürcistan'ın, gelişen konjonktürde komşularıyla olan ilişkilerini, bu ilişkilerde jeopolitik etkinin ve komşu olmayan dış faktörlerin nasıl rol oynadığını irdelemektir.

⁴ Mtavari Gazeti, 6 Ekim 2003.

⁵ Gürcistan haritası ek bölümünde verilmiştir.

1.BÖLÜM

JEOPOLİTİK ÜZERİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Jeopolitik bir bilim dalı olarak 19.Yüzyılda ortaya çıkmasına rağmen, askeri ve ekonomik bir güç haline gelmiş Avrupa devletleri, daha önceki asırlarda da coğrafi gerekçeleri dikkate alan politikalar izlemekteydiler. Çünkü coğrafya gözle görülebilir ve elle tutulabilir somut gerçekleri içeriyordu. Başlangıçta savaş alanlarındaki operatif ve taktik uygulamalar, devlet sınırlarını da kapsayan uygulamalara dönüşünce, Jeopolitik ve Jeostrateji ortaya çıktı.⁶

20.Yüzyılda gerek teknolojiye meydana gelen baş döndürücü gelişmeler, gerekse uluslararası arenada yaşanan değişimler, bilim adamları ve araştırmacıların dikkatlerini üzerlerine çekmiştir ve coğrafya buna bağlı olarak da jeopolitik geri planda kalmıştır. “Ancak, özellikle Sovyetler Birliği’nin dağılmasını izleyen süreç, Avrasya adı verilen coğrafyanın dünya tarafından fark edilmesini sağlayınca “jeopolitik” kavramı Rus ve Amerikan karar vericilerin dış politikadaki davranışlarına yön vermeye ve tekrar 19. Yüzyıldaki çekiciliğine kavuşmaya başlamıştır”.⁷ Jeopolitik son on beş senede bilim adamları ve politikacıların en çok kullandığı sözcüklerden birisidir.

Jeopolitik yeni bir bilim dalı olmasına rağmen, oluşturduğu bilimsel zemin ve düşünce ortamıyla, birçok politikaya, hareket tarzına yön vermiştir.

-Dünyanın en büyük olaylarının sonuncusu olan İkinci Dünya Harbi’nin oluş şeklinde,

- İkinci Dünya Harbi’nden sonra yaşanan 45 yıl süreli soğuk savaş sırasında kurulan ittifaklarda,

- Silah türlerine verilen önceliklerde ve politikalarda,
- AB’nin kurulması ve genişlemesinde,
- Soğuk Savaş sonrası dünyanın yeniden kurulmasında,
- ABD’nin Irak’ı işgalinde,

Jeopolitik görüşlerin, jeopolitik çalışmaların derin izleri görülmektedir.⁸

⁶ Nejat Tarakçı, Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji, 2003, s. 4.

⁷ Tayyar Arı, Uluslararası İlişkiler Teorileri, 2002, s. 214.

⁸ Nejat Tarakçı, Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji, 2003, s. 3.

SSCB'nin ve Doğu Bloğu'nun çökmesinden sonra uluslararası arenada oluşan boşluğun değerlendirilmesi ve bu boşluğun doldurulması için gerekli politikaların geliştirilmesi, ancak jeopolitik verilere dayanarak olanaklıdır.

Teknolojinin gelişmesi ve iletişim araçların yaygınlaşması dünyayı adeta global bir köy haline getirmiştir. Bu olay kişileri ve toplumları yakınlaştırdığı gibi, bütün konuları ve sorunları karmaşıklştırmıştır. Dünyanın herhangi bir yerinde olup biten şeylerden, en uzakta olanlar bile anında haber alabiliyor. Böylelikle ulusal sorunlar süratle evrensel yankı uyandırıyor ve evrensel etkilere ulaşıyor. Aynı şekilde evrensel olaylar da, bizden ne kadar uzak olursa olsun, anında ulusal sorunlarımıza yansımakta ve etkilemektedir. Bu sebeple, evrensel sorunların ulusal sorunlarla birlikte ele alınarak global düzeyde değerlendirilmesi, aynı zamanda coğrafya, ekonomi, askeri vb. unsurlarla birlikte ele alınması gereği, ister istemez jeopolitiği devreye sokmaktadır. Gerek ulusal gerekse evrensel sorunları, jeopolitik verilere dayanmaksızın çözmeye girişmek büyük eksiklik olarak görülmektedir. O zaman şunu rahatlıkla ifade edebiliriz: "Jeopolitik, global politikaya yön veren ve bu politikanın bilgi ve düşünce temelini oluşturan bir bilim dalıdır".⁹

Jeopolitik bütün dünyayı ilgilendiren sorunların çözümüne yön verecek siyasi tercihlerin, politik kararların ruh ve şekil alacağı bilimsel zemini oluşturmaktadır. Jeopolitik dünyaya bir bütün olarak bakma imkanı verdiği gibi bölgenin ve ülkelerin bu olgudan etkilenme durumunu meydana çıkarmak için de gereklidir. Ulaşım ve iletişim araçların bir hayli geliştiği günümüzde dünya politikasından kopuk bir bölge politikası, dünya politikalarından ve bölge politikasından kopuk bir milli politika, bölge ve dünya politikasını yönlendirecek, değiştirecek güce sahip değilse başarılı olamaz.¹⁰

1.1.Jeopolitiğin Tanımı

Jeopolitik kısaca dış siyasetin ekonomik ve siyasal coğrafya verilerine göre saptanmasıdır. Geniş anlamda ise devletin coğrafi özellikleri ile siyasetleri arasındaki ilişkileri inceleyen bir bilimdir. Siyasi anlamda bir ülkenin bulunduğu bölgenin coğrafi

⁹ Suat İlhan, Türkiye'nin ve Türk Dünyası'nın Jeopolitiği, 1997, s. 4-5.

¹⁰ Suat İlhan, Türkiye'nin ve Türk Dünyası'nın Jeopolitiği, 1997, s. 5.

özelliğine göre yürütülmesi gereken siyaset ve stratejidir. Amacı bir ülkenin coğrafi konumu dikkate alınarak siyasetin yönlendirilmesini sağlamaktır.

Jeopolitiğin stratejik temeli bir ülkenin nüfus, ekonomik kaynakları ve askeri gücü dikkate alınarak savaş ve barışta uygulayacağı planı ifade eder.

Jeostrateji bir ülkenin bulunduğu yer nedeniyle günümüzde belirlediği ve gelecekte yürüteceği yönetim ve planlamadır. Başka bir tanım ise: Jeopolitik, coğrafi etmenlerin ülkelerin askeri stratejileri üzerindeki etkilerinin incelenmesidir. Diğer bir ifadeyle yer stratejisidir.¹¹

Jeopolitik ve siyasi coğrafya terimleri çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanılmakta ise de ikisi arasında ayrım yapabiliriz. Siyasi coğrafya, kapsam itibarıyla jeopolitikten daha geniş, çok daha genel düzeyde siyaset-coğrafya ilişkisini ele alırken, jeopolitik doğrudan devletlerin dış politikalarına ilişkin konuları incelemektedir.¹²

Jeopolitiğin kelime anlamı Yunanca “geo” ve “politik” yani “toprak” ve “politika” sözcüklerine dayanmaktadır.¹³ Türkçe “coğrafi politika” veya “coğrafyaya dayanan politika”, daha güzel şekliyle “coğrafyanın yönlendirdiği politika” olarak özetlemek mümkündür.¹⁴

Jeopolitiğin ad babası R. Kjellen: “Jeopolitik coğrafi teşekkül veya mekan içinde, ilmi olarak devletin tetkikidir. Devlet varlığın tabiat kanunları ve insanların davranışları açısından tetkik ve kıymetlendirilmesidir.” diyor. C.Haushofer’e göre ise jeopolitik “İçinde yaşadığı coğrafi bölgenin ve tarihi gelişmelerin etkisi altında değişen siyasi hayat şeklinin (yani devletin) üzerinde yaşadığı yer ile münasebetidir”.

Suat İlhan şöyle bir tanım yapmaktadır: “Jeopolitik bir milletin, milletler topluluğunun (ittifaklar gibi) veya bölgenin, mevcut coğrafi platform üzerinde, değişmeyen unsurları (arz üzerindeki yer, coğrafi karakter, arazi...) ve değişen unsurları (sosyo-kültürel yapı, ekonomik, politik ve askeri değerler) dikkate alarak, güç değerlendirmesi yapan, etkisi altında kaldığı o günkü dünya güç merkezlerini, bölgedeki güçleri inceleyen, değerlendiren, hedefleri ve hedeflere ulaşma şart ve aşamalarını

¹¹ Ramazan Özey, Jeopolitik ve Jeostratejik Açından Türkiye, 1998, s. 11.

¹² Zaza Tsikoridze, Msoplio İmperiebis İstoriuli da Tanamedrove Geopolitikur-Ekonomikuri İnteresebi da Sakartvelo, 2005, s. 3.

¹³ Şota Caparidze, Politologia, 2. cilt 2000, s.396.

¹⁴ Suat İlhan, Türkiye’nin ve Türk Dünyası’nın Jeopolitiği, 1997, s. 4.

araştıran, belirleyen bir bilimdir”. Daha kısa olarak “jeopolitik, bütün güç unsurlarının coğrafi platform ve verilerle politikaya verdiği yönü belirler”.¹⁵

Jeopolitikle ilgili yapılan birkaç tanım da: “Jeopolitik, coğrafyanın siyasi olarak yorumudur”; “Jeopolitik, geleneksel olarak coğrafi faktörlerin siyaset üzerine olan etkilerinin incelenmesidir” şeklindedir.¹⁶

1.2.Jeopolitiğin Doğuşu ve Gelişimi

İnsanoğlu üzerinde yaşadığı yeryüzü ile karşılıklı etkileşim içerisinde. Var olduğu günden bu yana tabii zenginliklerden istifade eden insan, kaynakları tüketmiş, doğayı tahrip etmiş veya bu zenginliklerden daha iyi istifade etmek için, yeryüzünde değişiklikler yapmaya uğraşmış, yani doğayı kendine uydurmaya çalışmıştır. Aynı şekilde iç içe yaşadığı tabiat da halkları etkilemiştir. Dağlar, ovalar, nehirler, denizler, adalar üzerinde ve çevresinde yaşayan insanların hayat tarzlarını etkilemiştir. Coğrafya bir bilim dalı olarak, uzun zamandır yeryüzünde olup biten doğal gelişmeleri incelemektedir. Ancak, yeryüzünün uluslararası ilişkilere olan etkisinin tespiti, coğrafyanın alanı dışına kalarak, devlet yöneticilerine bırakıldı. 19. yüzyılın sonuna gelindiğinde dünya üzerinde hakimiyet mücadelesi, sömürge paylaşımı yada elindeki sömürgeyi muhafaza etme gayreti, coğrafyaya başka bir açıdan bakma lüzumunu ortaya çıkardı.¹⁷

Daha fazla toprağa hakim olmak, yada elindeki kutsal toprakları kaybetmemek, uluslararası ilişkiler tarihinde görülen çekişmelerin odak noktasını oluşturmaktadır. Devletlerin yayılma politikalarının ve ayakta kalabilmek için büyüme düşüncesinin, jeopolitiğin gelişiminde önemli rolü vardır. Nitekim jeopolitiğin doğuşu ve gelişimi bu tezlerin erken oluştuğu ve güçlü devletlerin en erken ortaya çıktığı, Avrupa’da olmuştur.

Kara Hakimiyeti Teorisinin kurucusu İngiliz bilim adamı Halford J. Mackinder, 1887 yılında Britanya Kraliyet Coğrafya Derneğinin bir toplantısında sunduğu bir tebliğde şöyle diyordu: “Coğrafya nedir? Bir coğrafya derneğine hitap ederken böyle bir

¹⁵ Suat İlhan, Jeopolitik ve Tarihle İlişkileri, Makaleler 1986, s. 610.

¹⁶ Yılmaz Tezkan; M. Murat Taşar, Dünden Bugüne Jeopolitik, 2002, s. 15.

¹⁷ Yılmaz Tezkan; M. Murat Taşar, Dünden Bugüne Jeopolitik, 2002, s. 12.

soru sormak garip gelebilir. Lakin bu sorunun sorulma zamanı gelmiştir ve cevabı şimdi verilmelidir... Ben, coğrafyanın başlıca işlevi, toplum içindeki insan ile bölgesel olarak değişen çevresi arasındaki etkileşimi inceleyen bir bilim dalıdır diye tanımlanmasını teklif ediyorum... Etkileşim incelenmeden önce etkileşim halinde olan unsurlar tahlil edilmelidir. Bu unsurlardan birisi, değişen çevredir. Bunun incelenmesi fiziki coğrafyanın işidir. Fiziki coğrafyanın temelleri üzerine inşa edilmemiş bir siyasi coğrafyanın mantığı olamaz... Coğrafya, bu etkileşimi inceleyen bir bilimsel disiplin olarak ele alınmalıdır.”¹⁸

Aynı tarihlerde Almanya’da siyasi coğrafyanın babası olarak kabul edilen, Friedrich Ratzel coğrafyanın ve antropolojinin toplumlar ve devletler üzerindeki etkilerini incelemekteydi.

Denilebilir ki jeopolitiğin bir bilimsel disiplin olarak ortaya çıkması Mackinder’in, Ratzel’in ve zamanın diğer coğrafyacıların çalışmalarına dayanmaktadır.

Temelleri 19. yüzyılda atılmış olsa da “Jeopolitik”, kavram olarak ilk defa İsveçli bir siyaset bilimcisi Rudolf Kjellen, “Y mer” isimli dergide yayınlanan makalesinde, daha sonra ise, 1916 yılında yayınladığı, “States Som Lifsform= Bir Organizma Olarak Devlet” adlı eserinde kullanmıştır. Kjellen eserinde, halk ile onu besleyen toprak parçası üzerindeki ilişkiyi ele almıştır. Daha sonra 1924 yılında Alman generali ve siyaset bilimcisi Karl Haushofer Jeopolitik Dergisi “Zeitschrift For Geopolitik”ni yayınlamaya başladı. Derginin amacı aktüel jeopolitik konuları ve sorunlu alanları incelemektir. İkinci Dünya savaşına kadar, Avrupa ve ABD’de kullanılan jeopolitik kavramı, savaştan sonra bütün dünyada yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır.¹⁹

Sovyetler Birliği’nde jeopolitiğin negatif yüklü bir anlamı vardı ve yasaklanmış bir disiplindi. Açıklamalarına baktığımızda, “Batı’nın hegemonyacı ve yayılmacı bir politikası” olarak özetleyebiliriz. Buna rağmen SSCB yıkıldıktan hemen sonra ortaya çıkan yayınlar, jeopolitik çalışmaların gizli bir şekilde yürütüldüğünü göstermektedir.²⁰

SSCB’nin çökmesi ve Doğu Bloğu’nun dağılması, iki kutuplu dünya düzenine son vermiştir. Tek kutuplu yada çok kutuplu dünya sisteminin tartışılmaya başlandığı o

¹⁸ Yılmaz Tezkan; M. Murat Taşar, Dünden Bugüne Jeopolitik, 2002, s. 12.

¹⁹ Şota Caparidze, Politologia, 2. cilt 2000, s. 397.

²⁰ Zaza Tsikoridze, Msoplio İmperiebis İstoriuli da Tanamedrove Geopolitikur-Ekonomikuri İnteresebi da Sakartvelo, 2005, s. 3.

tarihlerden itibaren jeopolitik ayrı bir önem kazanmıştır. Jeopolitik tekrar 19. yüzyılın sonundaki gibi tartışılan, üzerinde farklı yorumlar yapılan ve menfaatler doğrultusunda farklı anlamlar yüklenen bir bilim dalı olmuştur. Bu konuya ileride değinilecektir, şimdi jeopolitiğin kuramcılarına, onların çalışmaları ve esreleriyle bilim dalının ortaya çıkması ve gelişmesindeki etkilerine göz atalım.

1.3.Jeopolitiğin Kuramcıları ve Etkileri

Jeopolitiğin kuramcıları arasında en tanınmış düşünürler şunlardır:

- ABD’li Deniz Albayı Alfred Thayer Mahan (1840-1914);
- Alman Frederik Ratzel (1844-1904);
- Fransız Vildan de la Blanche (1845-1918);
- İsveçli yönetim uzmanı ve Pan-Germanizm yandaşı Rudolf Kjellen (1864-1922);
- İngiliz coğrafyacı Halford J. Mackinder (1861-1947);
- Alman coğrafyacı General Karl Ernst Haushofer (1869-1945);
- Amerikalı Nicholas J. Spykman (1893-1943).

a)Alfred Thayer Mahan

Alfred Thayer Mahan, “Denizlere hakim olan dünyaya hakim olur” tezini ortaya atmış ve Deniz Hakimiyeti Teorisinin kurucusu olmuştur. Albay Mahan yazdığı eserlerde; deniz ve denize hakim olmanın milletlerin varoluşunda önemli etkiye sahip olduğunu, milletlerarası çatışmalarda deniz hakimiyetinin önemli sebeplerden birisi olduğunu ileri sürmüştür. Düşünür, denizleri, uçsuz bucaksız, sınırlarını hakim olan gücün belirleyeceği bir ulaşım aracı olarak görmektedir.

İkinci Dünya Harbi sonrasında, Mahan’ın düşüncelerine çok değer atfedilmiş olmalı ki, Soğuk Savaş döneminde her iki süper güç de denizlerde hakim olma mücadelesini vermiştir. Soğuk Savaş sonrasında meydana gelen krizlerin en büyüğü olan Körfez Krizinde ve 11 eylül terör saldırısı sonrasında ABD liderliğinde

Afganistan’a yapılan müdahalede, Amerikan ve İngiliz deniz güçlerini ne derece önemli olduğu görülmüştür.²¹

b)Frederik Ratzel

Siyasi Coğrafyanın kurucusu sayılan Frederik Ratzel, tabiatın ve çevrenin uzun süren dış etkilerinin insanı ve onun davranışlarını büyük ölçüde etkilediği görüşünü savunmaktadır. Jeodeterminizmin öncüsü ve önemli temsilcisi olarak kabul edilen Ratzel, devletleri canlı varlıklar gibi, doğan, yaşayan, yaşlanan ve ölen mekanizmalar olarak nitelemektedir. Ratzel’in bulgularından, Nazi Almanyası kurucusu Adolf Hitler’in ciddi bir şekilde etkilenmiş olması ki, Almanya’nın güç ve toprak yayılmacılığı için, tabiat determinizminin etkisi altında yazılan yazıları değiştirilmiş, geliştirilmiş şekilde “Nazi Jeopolitiğinde” yerini bulmuştur.²²

c)Halford J. Mackinder

İngiliz coğrafyacı Halford Mackinder, İlk jeopolitik kuramı “Kara Hakimiyet Teorisi”ni ortaya koymuştur. Ünlü düşünür “The Geographical Pivot of History=Tarihin Coğrafi Mihveri” (1904) ve “Democratic Ideals and Reality=Demokratik İdealler ve Gerçek” (1919) adlı eserlerinde “Heartland=Kalpgâh” kavramını ortaya attı. Kalpgâh, Volga-Sibirya-Himalayalar-Kuzey Buz denizi bölgesini kaplamaktadır. Avrupa – Asya – Afrika’dan oluşan coğrafi alana “Dünya Adası” adını veren Mackinder’in, teorisinin ana tezi “Doğu Avrupa’ya hakim olan, Kalpgâh’a hakim olur, Kalpgâh’a hakim olan, Dünya Adası’na hakim olur, Dünya Adası’na hakim olan, Dünyaya hakim olur” şeklindedir.²³

İkinci Dünya Savaşı esnasında Mackinder Kalpgâh teorisini yeniden gözden geçirerek, bu bölgenin daha önemli hale geldiğini ileri sürdü. SSCB Almanya’yı işgal ederek savaştan galip çıkarsa, dünyanın büyük bir kara gücü devleti olacağını

²¹ Yılmaz Tezkan; M. Murat Taşar, Dünden Bugüne Jeopolitik, 2002, s. 27-31.

²² Yılmaz Tezkan; M. Murat Taşar, Dünden Bugüne Jeopolitik, 2002, s. 54-61.

²³ Nejat Tarakçı, Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji, 2003, s. 59-60.

varsayıyordu. İkinci Dünya savaşıdan sonra Mackinder çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır.

d)Rudolf Kjellen

Her ne kadar Mahan, Deniz Hakimiyeti Teorisini, Mackinder de Kara Hakimiyet Teorisinin temellerini daha önce atmış olsalar da, “Jeopolitik” kavramını ilk defa İsveçli bir siyaset bilimcisi olan Rudolf Kjellen, 1899 yılında “Y mer” adlı dergide yayınladığı makalesinde kullanmıştır. Ratzel’in çalışmalarından etkilenen politikacı, siyasi olayların coğrafi verilere dayandığı düşüncesini daha da geliştirmiştir.²⁴

e)Karl Ernst Haushofer

Alman coğrafyacı Karl Ernst Haushofer, Kjellen’in çalışmalarından yararlanmış ve onu geliştirmiştir. Jeopolitiği pozitif bir ilim dalı olarak addeden düşünür, elde edeceği jeopolitik veriler ışığında dünyayı değiştirmeye çalışmıştır. Hitler’in Kavgam’da ortaya attığı “Lebensraum=Hayat Alanı” kavramının fikir babası olduğu ileri sürülen Haushofer, yaptığı radyo konuşmalarıyla, yazdığı eserlerle de Alman halkının yayılma ve genişleme düşüncesini tetiklemiştir.²⁵

f)Nicholas J. Spykman

Amerikan bilim adamı Nicholas Spykman “Kenar Kuşak Teorisi’nin” kurucusudur. Mackinder’in Kalpgâh ve Kara Hakimiyeti Kuramına karşı, “Avrasya’ya hükmeden, dünyaya hükmeder” tezi ve bu tezini açıklayan “Kenar Kuşak Teorisi” ile sahneye çıkmıştır. Avrasya’nın, özellikle Batı Avrupa ve Güneydoğu Asya’yı “Kenar Kuşak” olarak adlandıran Spykman, 1944 yılında vefatından sonra, çalışma arkadaşları tarafından kitaplaştırılan ve Barışın Coğrafyası adı verilen eserinde kuramıyla ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir: “Mackinder’in tezi yanlıştır. Eğer Eski

²⁴ Yılmaz Tezkan; M. Murat Taşar, Dünden Bugüne Jeopolitik, 2002, s. 96-98.

²⁵ Yılmaz Tezkan; M. Murat Taşar, Dünden Bugüne Jeopolitik, 2002, s. 105-111.

Dünya'nın güç siyaseti için bir slogan gerekiyorsa bu, Kim Kenar Kuşağına hükmederse Avrasya'ya hakim olur; kim Avrasya'ya hakim olursa dünyanın kaderini kontrol eder. Olmalıdır.” Spykman'ın tezinde güç kullanımı ve güç dengesi çok önemli yer tutar. Adı geçen eserde zaten gücü, güç siyaseti ve savaşı inceleyerek başlamaktadır.²⁶

Jeopolitik teori kuramcılarının çalışmaları ve etkilerini kısaca gözden geçirdik, bu konular jeopolitik kuramları bölümünde daha geniş bir şekilde ele alınacaktır. Şimdi jeopolitiğin unsurlarına kısaca değinelim.

1.4.Jeopolitiğin Unsurları

Jeopolitiğin unsurları, bu disiplinin sınırlarını çizmekte ve ilgi alanını ortaya koymaktadır. Jeopolitiğin unsurlarına nelerin girip girmediği konusunda, bilim adamları tarafından farklı görüşler ileri sürülmüş olsa da, çoğunluğun benimsediği ve üzerinde görüş birliğine vardığı unsurlar vardır.

Stratejinin üç unsuru vardır: Mekan, Kuvvet ve Zaman. Jeopolitiğin unsurları da aynıdır, ancak değişen ve değişmeyen unsurlar olmak üzere ikiye ayırarak inceleyebiliriz.²⁷

1. Değişmeyen unsurlar (Stratejik unsurlardan mekan karşılığı):

- Ülke veya bölgenin hudutları, arz üzerindeki yeri, işgal ettiği alan, coğrafi bütünlük vb.
- Coğrafi karakteri (ada, kıta, kenar ve kıta içi devleti olma durumu).

2. Değişen unsurlar (Stratejik unsurlardan kuvvet karşılığı):

- Sosyo-kültürel değerler.
- Ekonomik değerler.
- Politik değerler.
- Askeri değerler.

²⁶ Nejat Tarakçı, Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji, 2003, s. 79-83.

²⁷ Suat İlhan, Türkiye'nin Jeopolitik Konumu ve Türk Dünyası, 1999 s. 17-20; Nejat Tarakçı, Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji, 2003, s. 36.

- Diğer kültürel değerler.

3. Zaman (Stratejik unsurlarda da zaman):

Jeopolitiğin değişen ve değişmeyen unsurlarına kısaca değinelim:

1.4.1.Değişmeyen Unsurlar:

Değişmeyen unsurlar yada coğrafi unsurlardan saha (alan), jeopolitikçiler tarafından en fazla önemsenen, kuvvet olarak görülen bir unsurdur. Saha, coğrafi bütünlük, ekonomik ve askeri değerler ve siyasi yapıyla desteklenince daha çok değer kazanmaktadır. Nitekim Rusya'yı Napoleon karşısında, Birinci ve İkinci Dünya Harplerinde geniş saha kurtarmıştır.²⁸

A)Ülkenin Yeri ve Bölümleri: (a) Arazi ve Fiziki Yapı; (b) Arazinin şekli.²⁹

(a)Arazi ve Fiziki Yapı

Toplumu için kutsal ve dokunulmaz sayılan, devletin arazisi, yani toprakları, politik bölünmesinin temel unsuru, kapsamı, fiziki yapısı, görünüşü ve nihayet jeopolitiğin özel bir önem verdiği durumu ile karakterize edilir. Arazi insanların doğduğu, yaşamını sürdürdüğü ve onun zengin kaynaklarından istifade ettiği mekandır. Her ne kadar değişmeyen unsur olarak ele alınsa da insanların müdahalesiyle arazini şekli ve kıymeti değişebiliyor. Kurak arazilerin sulama ve diğer endüstriyel çalışmalarla yeniden kazanılması, kısır olan toprakları kıymetlendirir. Doğalgaz, petrol, altın gibi madenlerin bulunması ve işletilmesi de bölgenin gelişip kalkınmasında büyük rol oynar. Devletler, arazinin çokluğundan yararlanma durumunda oldukları gibi, onu koruyamama tehlikesine düşebilirler. Arazisi çok olan devletin, onu koruyacak,

²⁸ Suat İlhan, Jeopolitik ve Tarihle İlişkileri, Makaleler 1986, s.612.

²⁹ Nejat Tarakçı, Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji, 2003, s.37-39.

geliştirecek ve istifade edecek teknolojik yeniliklere ayak uydurabilen, eğitimli nüfusa da ihtiyacı vardır.

(b) Arazinin şekli

Arazinin şekli hudutların tayin edilmesiyle ortaya çıkar. Sınırların belirlenmesinde farklı yöntemlerin kullanılması, farklı arazi şekillerinin oluşmasına sebeptir. Sınırlar bazen doğal hatları (nehir, sahil, akar su, dağlar, sırt) takip eder, bazen de uluslararası hakkaniyet kuralları çerçevesinde belirlenir. Uluslararası ilişkiler tarihinde çekişmelerin büyük bir kısmı sınırsal problemlerden kaynaklanmaktadır, onun için hudutlar tayin edilirken, bütün tarafların tatmin edilmesi esastır.

B) Coğrafi konum

Bir ülkenin ada devleti, kenar devleti, kıta içi veya kıta devleti olması, o ülkenin coğrafi konumunu, coğrafi özelliğini oluşturur. Bir ülkenin gücü, dış bağlantı ve dışa karşı korunma kabiliyeti, coğrafi konumuyla yakından alakalıdır.

1.4.2. Değişen Unsurlar:

A) Sosyo-kültürel unsurlar

Beşeri unsurlar olarak da adlandırılan değişen unsurlardan birisi sosyo-kültürel unsurlardır. Nüfus fazlalığı bir ülkenin güçlü olması yolunda en önemli etmen olmasına rağmen, eğitimsiz, gelişmiş teknolojiden mahrum bir nüfus ülkeyi fakirliğe sürükler. Ülkenin sosyo-kültürel değerini yükseltmesi için nüfusun eğitimli, modern teknolojik ve iletişimsel bilgilere vakıf, sanatsever, sağlıklı, sağlam bir aile yapısına sahip, doğurgan, genç ve dinamik olması gerekiyor. Dil, din, ırk, tarih ve kültür birliği, ülke içinde

bütünlük sağlar. Bu değerler komşu ülkelerinkine de yakınsa onlarla iyi geçinmeye ve bölgesel güçlenmeye zemin hazırlar.³⁰

B) Ekonomik unsurlar

Jeopolitikte ekonomik unsurlar dış politikayı etkileyen ve politik güce doğrudan katkı sağlayan stratejik seviyedeki ham maddeler, maden ve mineraller, enerji kaynakları ve ulaştırma gibi ana unsurları kapsar. Ekonomik unsurlar iki ana başlıkta incelenebilir.

(a) Doğal ve diğer kaynaklar

Kaynakları genel olarak iki sınıfa ayırabiliriz: Birincisi tarım ve balıkçılık; ikincisi ise petrol, doğalgaz, kömür, altın ve diğer madenlerin çıkarılması ve kullanılmalarına kadar geçirilen bütün aşamalar. Bir ülkenin kaynaklar açısından zengin olması gelişmesi ve güçlenmesi bakımından iyidir. Ancak kaynakların çıkarılması ve işletilmesine gücü yetmeyip ve bunun yapılması için dışa bağımlı olması durumunda, kaynakların gereği gibi değerlendirememesi ve ondan yararlanamaması söz konusu olabilmektedir. Kaynak bakımından zengin olmasına rağmen, kendisi fakir olan birçok Afrika ülkesi buna güzel örnektir. Kaynaklar yönü ile fakir olan, ancak bulunduğu jeopolitik konumunu iyi değerlendirip politik güce sahip olan Türkiye de bunun tersi bir örneğidir. Araştırma konumuz olan Gürcistan da az kaynaklara sahip bir ülkedir. Ancak, bölgedeki zengin kaynaklarının uluslararası pazarlara ulaştırılmasında köprü olma konumunu değerlendirebilirse ekonomik ve politik güce erişebilir.³¹

b) Enerji ve yeni şekilleri

Buharın ve sonra da elektriğin kullanıldıklarından beri her gün daha fazla enerjiden bahsedilmektedir. Özellikle kömür, petrol ve doğalgaz gibi bazı kaynakları

³⁰ Nejat Tarakçı, Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji, 2003, s. 44-47.

³¹ Nejat Tarakçı, Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji, 2003, s. 48-50.

kullanarak enerji üretimi daha geniş tesisleri ve önemli nakliyatı gerektiriyor. Bu faaliyetlerin çoğaltılmasında bir denge sağlandığı ve bu dengenin bozulması tehlikeli krizleri tetikleyebilir. Atom enerjisi kullanımı ciddi çevre kirliliklerine yol açmakta. Mevcut kaynakların azalması şu anda bile çekişmelere sürüklemekteyken, ileride daha farklı kaynaklardan enerji üretimin olacağı ve bunun uluslararası dengelerde ciddi tesir yapacağı gözükmemektedir.³²

C) Politik unsurlar

Bir ülkenin güçlü politik yapısı, o ülkenin coğrafi unsurlardan kaynaklanan eksiklikleri giderme olanağına sahiptir. Aynı şekilde negatif etki de oluşturabilmekte. Ülke yönetimi ile ilgili tarihi birikim, yönetimin kalitesi ve benimsenen model, hukuki yapı, birey hak ve özgürlüklerinin düzeyi, adalet, din, vicdan ve fikir hürriyeti ve vatandaşların yönetime katılma heves ve derecesi, jeopolitiğin coğrafi unsurlarını bir güç haline getirme ve diğer beşeri unsurları bu gücü kullanması için örgütlenme imkan ve fırsatını verir.³³

D) Askeri unsurlar

Ülkenin Askeri yapısını, ulusal savunma sanayinin varlığı ve düzeyi; strateji ve teknoloji üretme kapasitesi; uluslararası güvenlik örgütlenmeleri içindeki yeri; caydırıcılık etkisi ve ülke insanların askerlik kurumuna bakış açısı oluşturur.³⁴

E) Bilimsel ve teknolojik unsurlar

Bu unsur son 20 yılda, daha önceki 200 yıldan daha hızlı ve kapsamlı gelişme göstermiştir. Uzay teknolojisi, nükleer gücün yakıt olarak kullanılması, bilgisayar teknolojisi ve nihayet insan hücrelerinin şifrelerinin çözülmesi gibi gelişmeler, global ve

³² Nejat Tarakçı, Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji, 2003, s. 50-51.

³³ Yılmaz Tezkan; M. Murat Taşar, Düünden Bugüne Jeopolitik, 2002, s. 20.

³⁴ Yılmaz Tezkan; M. Murat Taşar, Düünden Bugüne Jeopolitik, 2002, s. 20.

bölgesel eksenindeki askeri ve sosyal dengeleri sarsacak bir boyuta ulaşmıştır. ABD, Japonya ve Almanya hem bölgesel olarak hem de dünya çapında güç merkezi oluşturmuşlardır. Diğer ülkeler ise aynı teknolojiyi taklit etmeye çalışmışlardır. Jeopolitiğin ilgi alanına daha çok, bu imkanların hangi amaçla kullanıldığı ve ne şekilde değerlendirildiği konusudur. Politik güce ve güvenliğe destek sağlayan bilim ve teknoloji önemlidir. Günümüzde, gelişmiş teknolojiye sahip olmadan da, Brzezinski'nin ifadesiyle jeopolitik oyuncu olmak mümkün gözükmemekte.³⁵

1.5.Jeopolitik Teoriler

Başkalarına hükmetme ve kendisini kabul ettirme arzusu insanlık tarihi kadar eskidir. Bu düşünce ilk insanlardan başlayarak nesilden nesile geçti ve nihayet 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında jeopolitik teorilerin oluşma safhasına kadar vardı. 20. asırda meydana gelen bir çok olayın anlaşılması ancak jeopolitik verilere dayanarak tahlil edilmesiyle mümkündür. Bu sebeple şimdi Jeopolitik Teorilerine göz atalım. Üzerinde çalışmalar yapılan ve jeopolitikçilerin çoğunun dikkate aldığı dört jeopolitik teori vardır:

- 1 Kara Hakimiyet Teorisi;
- 2 Kenar Kuşak Hakimiyet Teorisi;
- 3 Deniz Hakimiyet Teorisi;
- 4 Hava Hakimiyet Teorisi.

1.5.1.Kara Hakimiyet Teorisi

Kara Hakimiyet Kuramı, ilk jeopolitik teoridir ve Sir Halford Mackinder tarafından ortaya konmuştur. Mackinder yayımladığı “The Geographical Pivot of History = Tarihin Coğrafi Mihveri” (1904) ve “Democratic Ideals and Reality =

³⁵ Nejat Tarakçı, Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji, 2003, s. 53-54.

Demokratik İdealler ve Gerçek” (1919) adlı iki eserinde Kalpgâh anlamına gelen “Heartland” kavramını ortaya koydu. Heartland, Volga – Sibirya – Himalayalar – Kuzey Buz denizi bölgesini kapsamaktadır. Heartland’ın çevresindeki Balkanlar’dan Çin’e kadar uzanan sahada yer alan Almanya, Avusturya, Türkiye, Hindistan ve Çin, İç veya Kenar Hilal kuşağıdır. Bunun dışında kalan İngiltere, Afrika, Avustralya, ABD, Kanada ve Japonya ise Dış Kenar Hilal yada “Dünya Adası’nın Peykleri” olarak kabul edilir. “World Island=Dünya Adası’nı” Asya – Avrupa – Afrika kıtalarının bütünü oluşturmaktadır. Mackinder teorisini şu şekilde açıklamaktadır.

- Doğu Avrupa’ya hakim olan, Kalpgâh’a hakim olur,
- Kalpgâh’a hakim olan, Dünya Adası’na hakim olur,
- Dünya adası’na hakim olan, Dünyaya hakim olur.

Mackinder Kalpgâh bölgesiyle ilgili görüşünü üç kere değiştirmiş ve en son 1943’de “Heartland” bölgesini, Sibirya’nın batısına, yani Doğu Avrupa düzlüklerine kaydırıyor. Düşünür, hem denizde hem de karada kuvvetli devlet hakimdir, bu şart ise, homojen ve kâfi derecede kuvvetli kara parçasının rahat rahat okyanuslara erişmesiyle mümkün olur, buna en müsait devlet Rusya’dır, Rusya’nın dünya hegemonyasını engellemek için onun serbest denizlere çıkmasına müsaade edilmemelidir, görüşündedir.

Mackinder’in görüşleri önce pek benimsenmedi, ancak onun fikirlerinden istifade edip, Dünya Adasını denetleme planını geliştiren Karl Haushofer’in çalışmaları, İkinci Dünya Savaşı’nda Almanların savaş politikalarında etkili olmuştur.³⁶

1.5.2.Kenar Kuşak Hakimiyet Teorisi

Kenar Kuşak Kuramı, ABD’li uluslararası ilişkiler profesörü Nicholas J. Spykman tarafından, Mackinder’in Kara Hakimiyeti Teorisine karşı geliştirilmiş bir teoridir. Spykman dünya bölmelerini Mackinder gibi yapmakta olup İç Hilal’i “Rimland = Kenar Kuşak” olarak adlandırmıştır. Mackinder’den farklı olarak Spykman’ın

³⁶ Kara Hakimiyet Teorisi ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Nejat Tarakçı, Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji, 2003, s. 59-65; Ramazan Özey, Jeopolitik ve Jeostratejik Açından Türkiye, 1998, s. 31-36

teorisinde “Dünya Hakimiyeti, ancak dışarıdan içeriye doğru gerçekleşir. Kaleler dışarıdan fethedilir ve sonra alınır” düşüncesi mevcuttur.

Mackinder’in “ Doğu Avrupa’yı kontrol eden, Kalpgâh’a hükmeder; Kalpgâh’a hükmeden, Dünya Adasına hükmeder ve Dünya Adasına hükmeden, Dünyaya hükmeder” yargısı yanlıştır. Eğer eski Dünya’nın güç politikası için bir slogan gerekliyse bu şöyle olmalıdır. “Kenar Kuşağı kontrol eden, Avrasya’ya hükmeder; Avrasya’ya hükmeden dünyanın kaderini kontrol eder”. Bu görüş diğer bir ifadeyle şu şekildedir; “Kuzey Amerika’ya sahip olan bir millet, Güney Amerika’ya, Afrika’ya ve Avustralya’ya hakim olur. Bu topraklara hakim olan bir millet de, Batı Avrupa, Balkanlar, Güneybatı, Güney ve Güneydoğu Asya’ya ve nihayet Doğu Avrupa ve Asya’nın tümüne hükmeder. Böylelikle dünya hakimiyeti kurulmuş olur.”

Dünyadaki her şey, Amerika ve Amerikan vatandaşı içindir, felsefesinin savunucusu olan Spykman’a göre, “Dünya Hakimiyetini sağlayabilecek tek ülke ABD’dir”. Politikacıları tarafından benimsenen bu teori doğrultusunda, ABD 20. yüzyıl boyunca dünya hakimiyetini kurmak için mücadele etmiştir. Bu mücadeleye, SSCB de Kara Hakimiyeti Kuramı çerçevesinde adeta cevap vermeye uğraşmıştır.³⁷

İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan NATO, CENTO ve SEATO anlaşmalarında Kenar Kuşak Hakimiyet Teorisinin etkileri görülmekte. Bu görüşle Kore, Vietnam, Afganistan, Kamboçya savaşları daha iyi anlaşılabilir.³⁸

1.5.3.Deniz Hakimiyet Teorisi

Deniz Hakimiyeti Teorisi ABD’li Deniz Albay Alfred Mahan ortaya koymuş ve onun görüşleri doğrultusunda, daha sonraki denizciler tarafından geliştirilmiştir. Albay Mahan “Denizlere hakim olan bir devlet dünyaya hakim olur” tezini ileri sürmüş ve eserlerinde bunu izah etmeye çalışmıştır. 1890 yılında kaleme aldığı “The Influence of Sea Power Upon History = Deniz Kuvvetinin Tarihe Etkisi” ve diğer çalışmalarında “Deniz Gücü” kavramını ortaya atmış, ancak bu terimin geniş açıklamasını

³⁷ Kenar Kuşak Hakimiyet Teorisi ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Nejat Tarakçı, Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji, 2003, s. 79-83; Ramazan Özey, Jeopolitik ve Jeostratejik Açından Türkiye, 1998, s. 36-41.

³⁸ Suat İlhan, Türkiye’nin Jeopolitik Konumu ve Türk Dünyası, 1999, s. 22.

yapmamıştır. Bu sebeple terime çalışmalarda iki farklı anlam yüklenmiştir. Birincisi; Deniz üstünlüğü yoluyla denize hakim olmak ve ikincisi; deniz ticareti yoluyla deniz aşırı topraklara sahip olmak, milli zenginlik ve kudret sağlayacak yabancı pazarlara giriş hakkını elde etmek.

Mahan düşüncelerini açıklamak için bir kıyaslama yaptı: “Deniz büyük bir karayolu gibidir, hatta üzerinde her yöne gidilebildiği için beklide karayoluna göre daha elverişlidir. Ancak deniz yollarının ötekilere oranla tercih edilmesinin nedeni onların daha iyi denetlenmesindendir. Bu çok kullanılan yollara ticaret yolları adı verilir. Bu yolların ticaret yolu olmasının nedenleri tarihte aranmalı... Denizde yolculuk ve yük taşıma karayoluna göre daha ucuzdur.”

20. yüzyıl boyunca Deniz Hakimiyeti Teorisinin, ABD, Almanya, İngiltere, Japonya ve SSCB’nin politikalarında büyük etkisi olmuştur.³⁹

1.5.4.Hava Hakimiyet Teorisi

Hava Hakimiyeti Teorisinin temellerini, Havacı Albay Hausy Scitaklian ortaya atmış ve Amerikalı Havacılar geliştirmiştir. Kuramla ilgili çalışmalar daha sonra farklı boyutlara ulaşmış ve Uzay Jeopolitiği kavramını ortaya çıkarmıştır. Teorinin temel felsefesi “Havaya hükmeden bir millet, tüm dünyaya hakim olur. Bu sebeple havacılıkta daima üstün olmak gerekir.” şeklindedir. Hava Hakimiyeti Teorisi ile ilgili dikkatleri üzerinde toplayan ilk çalışma, İtalyan Generali Guilio Douhet’in 1921 yılında yazdığı “The Command of The Air = Hava Hakimiyeti” adlı eserdir.

Douhet, yaptığı çalışmasında özetle şöyle bir görüşü ileri sürmektedir. Gelecekte savaş tüm uluslar arasında bir çarpışma olacak ve bütün insanların yaşam ve refahına tehdit oluşturacak. Bu, havaya egemen olanın belirleyici üstünlüğü ele geçireceği bir mücadele olacak. Bu, düşmanın moralini yıkmaya yönelik meydan savaşı olacak ve çok hızlı sonuca ulaştıran mücadele olacaktır. Savaşa hazırlıksız olanlara, örgütlenmelerine fırsat bırakmayan, savaş patladığı anda var olan ve hazır araçlarla sonuca vardırılan bir savaş olacaktır.

³⁹ Deniz Hakimiyet Teorisi ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Nejat Tarakçı, Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji, 2003, s. 66-74; Ramazan Özey, Jeopolitik ve Jeostratejik Açından Türkiye, 1998, s. 42-46.

Hava Hakimiyeti Teorisi'nin geçerliliğini ispatlamak için ABD zaman zaman uygulamaya koymuştur. İkinci Dünya Savaşı, Vietnam Savaşı, Panama Krizi, İran Krizi, Körfez Krizi ve Irak – Kuveyt Krizi bu teorinin uygulama örnekleridir.⁴⁰

1.6. Teorilerin Değerlendirilmesi

Mevcut Jeopolitik Teorileri uygulama bakımından iki başlık altında toplayabiliriz.⁴¹

1. Coğrafyaya dayalı teoriler: Kara Hakimiyeti Teorisi, Kenar Kuşak Teorisi.

2. Kuvvete dayalı teoriler: Deniz Hakimiyeti Teorisi, Hava Hakimiyeti Teorisi.

Gerçekte bütün görüşler, Mackinder'in coğrafi bölümünü bir ölçüde de olsa benimsiyorlar. Aralarındaki farklılık başlangıçtaki hakimiyet noktasına veya kuvvete verilen önceliktedir.

Jeopolitik, coğrafi temele dayalı bir bilim dalı olduğuna göre, her zaman değer değişikliği gösteren kuvvetler, Jeopolitik Teorilere esas teşkil etmemelidir. Kuvvetler, sınıflar, silahlar güçlerin oluşunda bir unsurdur ve değerleri diğer güçlere bağlıdır. Deniz gücü, kara gücü olmayan bir hava gücünü, ekonomik gücü olmadan hiçbirisini düşünmek mümkün değildir. Karası, denizi ve havasıyla coğrafya bir bütündür.

Jeopolitiği kendi unsurları yerine, sadece güce dayandırarak düşünmek, teknikteki her değişiklikte kuramların değişmesi anlamına gelir ki, bilimsel bir dayanaktan yoksun kalır. Bu sebeple, değerlendirmelerde esasen coğrafyaya dayalı kuramlar esas alınmalı. İlerdeki yıllarda uzay çalışmalarındaki gelişmelere bağlı olarak uzay politikası ve jeopolitiğin ele alınması beklenmelidir.

Jeopolitik Teorilerin uygulanabilirliği ve geçerliliğini anlamak için uygulama şartlarına bakmamız lazım. Kuramların ortaya çıkışı, dünya hakimiyeti kavramının politikacıların zihinlerini iyice yorduğu 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyılın başında olmuştur. Daha fazla sömürge elde etme hırslarıyla dünya fatihliğine ilk soyunan ve Birinci Dünya Savaşı'nı başlatan Almanya olmuştur, ancak bu arzusu büyük bir

⁴⁰ Hava Hakimiyet Teorisi ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Nejat Tarakçı, Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji, 2003, s. 101-102; Ramazan Özey, Jeopolitik ve Jeostratejik Açıdan Türkiye, 1998, s. 46-52.

⁴¹ Bu bölümle ilgili daha geniş bilgi için bkz. Nejat Tarakçı, Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji, 2003, s. 102-104; Suat İlhan, Türkiye'nin Jeopolitik Konumu ve Türk Dünyası, 1999, s. 23-24.

yenilgiyle sonuçlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde hakimiyet kuramları çok daha gelişmiş ve uygulama aşamasına gelmiştir. Kara Hakimiyeti teorisiyenlerin çalışmalarından istifade edip, kavgam adlı eserinde “Lebensraum = Hayat Alanı” kavramını ortaya atan ve bu teoriden ciddi bir şekilde etkilenen Adolf Hitler, Almanya'nın bin yıllık istikbalini garanti altına alacak Dünya Hakimiyeti için İkinci Dünya Harbi'ni başlatmıştır.

Hitler'e göre, bütün uygar dünyaya kültürel boyutunu vermiş olan insanlığın anası ALMAN Milletinin oluşturduğu ALMANYA, ya bir dünya devleti olacak veya yok olup gidecektir.

Her iki dünya savaşı da, Paris – Berlin – Varşova – Moskova ana ekseninde cereyan etmiştir. Bu eksen Kara Hakimiyeti Kuramının genel hareket eksenidir. Kalpgâh'ı ele geçirip o bölgeyi istediği gibi şekillendirme arzusunu her ilerleme aşamasında farklı ifadelerle dile getiren Hitler, 16 temmuz 1941 yılında, Rusları yenerek, Uralların doğusuna atmalarından sonra şu sözlerle dillendirmiştir. “Prensip olan şudur; Uralların batısında yeniden bir askeri güç oluşması asla söz konusu olamaz, hatta bunun için yüzyıl savaşısak dahi. Benim bütün haleflerim şunu gayet iyi bilmek zorundadır. Alman devletinin emniyeti Uralların batısında herhangi bir yabancı asker bulunmadığı zaman var olacaktır. Tüm olası tehlikelere karşı bu bölgenin korunması Almanya'ya düşer.”⁴²

Savaş başlangıcında Almanya düşmanlarına göre üstün askeri güce sahipti, ancak diğer bütün jeopolitik unsurlar Almanya'nın aleyhindeydi. Müttefiklerin ekonomik, sosyal, politik potansiyel güçleri harekete geçmiş ve uzun vadede Almanya'yı çöktürmüştür.

Almanya İkinci Dünya Savaşı'nda da hedefine ulaşamadı. Ancak 45 yıl süren Soğuk Savaş sonrasında yeniden şekillenen Avrupa güvenlik yapılanmasına baktığımızda, Hitler'in görüş ve değerlendirmelerinin NATO ve AGSK adı altında gerçekleştiğini ve Mackinder'in teorisine tıpa tıp uyduğunu görmekteyiz.⁴³

Görüldüğü gibi, Jeopolitik Teorilerini uygulama aşamasına geçiren ilk devlet Almanya'dır, ancak her iki dünya savaşında da büyük yenilgi ve hayal kırıklığına

⁴² Nejat Tarakçı, Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji, 2003, s. 106-107.

⁴³ Nejat Tarakçı, Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji, 2003, s. 108.

uğradı. Daha sonra, SSCB Kara Hakimiyet Kuramı doğrultusunda hareket etmeye başlamış ve bilindiği üzere 70 sene geçmeden yerle bir olmuştur. Diğer üç teoriye ise ABD sahiplenmiş, ancak dünya hakimiyetine kollarını sıvamak ona da pahalıya mal olmakta ve ABD içinde çatlaklıklar oluşmaya başlamıştır.⁴⁴

Mackinder'in Kalpgâh kavramından hareket ederek geliştirilen Kenar Kuşak Kuramı, Kara Hakimiyeti Kuramından farklı olarak, Kalpgâh'ı dıştan içe doğru fethetmenin savunmasıydı. Bu bağlamda, ABD ve Müttefikleri'nin, İkinci Dünya Savaşı esnasında ve sonrasında uyguladığı politikaların, dünyanın iki süper güçten biri olan SSCB'nin izolesine yönelik olduğu görülmüştür. Buna karşılık SSCB da sıcak denizlere çıkarak, üçüncü dünya ülkelerinin sağlayacağı desteği de alarak ve deniz gücünü kullanarak, ABD'nin liderliğini yaptığı diğer kutbu etkisiz hale getirme gayretine girmiştir.

20. yüzyılın başlamasıyla beraber "Tek Bir Dünya" hülyası Batılı ve Uzakdoğulu gelişmiş ülkelere geçmiştir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nın baş aktörleri olan Almanya, İtalya ve Japonya'nın temel düşüncelerini "Tek Bir Dünya" ortaya koymak ve ona hükmetmekti. Bu düşünceyle, İkinci Dünya Savaşı esnasında ABD Başkanı olan Roosevelt'in 1940 seçimlerinde rakip adayı olan Wendell Willkie, 26 ağustos 1943 tarihinde başlayan ve 49 gün süren, Mısır, Suriye, Filistin, Irak, İran, Türkiye, Rusya, Orta Asya, Yakutistan ve Çin ülkelerini kapsayan çok amaçlı araştırma gezileri ve üst düzey görüşmeleri yapmış ve çok geniş bir dosya şeklinde Roosevelt'e sunmuştur. "Tek Bir Dünya" adlı eseriyle kitaplaştırılan bu çalışma bir seyahat notlarından ziyade, ABD'nin savaşın sonunda uygulamaya koyacağı bir Hakimiyet Teorisiydi.⁴⁵

"Denize hakim olan, dünyaya hakim olur" teorisiyle Deniz Hakimiyeti Kuramının temellerini atan Mahan'ın düşünceleri doğrultusunda ABD donanmasını geliştirmiştir. Deniz bölünmez, paylaşılmaz ve sınır tanımazdır, o nedenle tüm olarak sahip olmayı gerektirmektedir. SSCB'nin sıcak denizlere inme arzusu ve ABD'nin Sovyetler Birliği'ni bundan mahrum bırakma mücadelesi bu teorinin uygulanmasıdır.

⁴⁴ Ramazan Özey, Jeopolitik ve Jeostratejik Açından Türkiye, 1998, s. 56.

⁴⁵ Nejat Tarakçı, Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji, 2003, s. 121.

Deniz kuvvetleri, İkinci Dünya Savaşı'nda, ABD'nin Japonya'ya karşı mücadelesinde ve Kuzey Afrika, İtalya ve Normandya'daki çıkarmalarına büyük bir etkiye sahip olmuştur.

Karşılıklı atışmalardan sonra SSCB ve ABD arasında kurulan Deniz Gücü Dengesi, Sovyetler'in çökmesiyle girilen yeniden yapılanma sürecinde bozulmuştur. Halihazırda ABD Deniz Gücünün konvansiyonel deniz harbi açısından, dünyada tehdit olarak kabul edilebilecek bir rakibi bulunmamaktadır.⁴⁶

Hava Hakimiyeti Teorisinin uygulanması İkinci Dünya Savaşı'nda başlasa da, ağırlığını Soğuk Savaş döneminde göstermiştir. İtalya ve Fransa gecikerek, ABD ve Japonya ise İkinci Dünya Harbi'nin sonuna kadar ayrı bir hava gücünü kurmadılar. Douhet'in fikirleri en çok İngiltere'de benimsenmiş ve güçlü Kraliyet Hava Kuvvetleri oluşturulmuş. İkinci Dünya Savaşı esnasında Almanya en dengeli hava kuvvetine sahiptir. ABD askeri havacılıkta geri kalmışsa da, gelişmiş sivil havacılığına sahiptir. Rusya ise geliştirdiği Doktrin ve iyi hava gücüne ermiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında baktığımızda, hava saldırıları Douhet'in tarifinden çok geri boyutta kalmış. Almanya'ya karşı yürütülen Müttefik bombardıman akınları "sivillerin moralini yıkma" aracı olarak etkisiz kaldığı gibi askeri üretimi dikkate değer bir derecede azaltmayı da başaramamıştır. Ama yine de, Amerikan Komutanlığında, Almanya ve Japonya'ya karşı stratejik bombardımanın belirleyici olduğu görüşünü sağlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nda hava kuvvetleri kullanımı her ne kadar Douhet Teorisine çok uygun düşmese de, atom bombasının ortaya çıkması açısından önemli bir yeniliktir. 20. yüzyılda Vietnam Savaşı, Körfez Savaşı, Kosova Savaşı, Afganistan Savaşı, Sudan'ın Bombalanmasında, ABD politikacılarını bu silahın kullanılmasına yöneltmiştir.⁴⁷

Jeopolitik Kuvvet, Saha, Zaman faktörleriyle kurulan denklemleri, bilim ve teknolojiye erişilen başarı ve bunların yarattığı süregiden gelişmeler çerçevesinde yeniden değerlendirme yapmayı gerektirmektedir. Geniş bir Saha'nın zengin kaynaklarına sahip olmak ve denetlemek, daha büyük Kuvvet oluşturmaya ve hasım

⁴⁶ Nejat Tarakçı, Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji, 2003, s. 120.

⁴⁷ Nejat Tarakçı, Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji, 2003, s. 129.

güce karşı manevra ve hareket üstünlüğü vermekle, savunmaya aşılması zor bir derinlik kazandırmakla birlikte hava silahlarında gelişme, nükleer başlıklı kıtalararası güdümlü füze rampaları, feza istasyonları sebebiyle artık yeryüzünün hiçbir noktasının saldırı menzili dışında bulunmadığı bilinmektedir.⁴⁸

1.7. Soğuk Savaş Sonrasında Jeopolitik

19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başında ortaya çıkan Jeopolitik, 20. yüzyıldan 21. yüzyıla geçerken meydana gelen gelişmelerle beraber eski popüleritesini kazanmıştır. Jeopolitiğe dönüşün en önemli sebebi, SSCB'nin dağılması, Soğuk Savaş'ın bitmesi ve dolayısıyla dünya siyaset ortamında ortaya çıkan belirsizliklerdir. Soğuk Savaş döneminde taraflar belliydi ve en önemlisi tarafların nasıl davranacağı biliniyordu. İki Kutuplu Dünya Düzeninden, tek kutuplu yada çok kutuplu Dünya Düzenine geçmek söz konusu olmuştur.⁴⁹

Doğu Blok'u yada Varşova Pakti'nin dağılması sonucunda en çok jeopolitik gelişme NATO'da görülmüştür. NATO, Sovyetler Birliği'nin güdümünden çıkan Doğu ve Orta Avrupa ülkelerini siyasi ve askeri bir danışma ortamında bir araya getirme girişimlerine başladı ve Nisan 1999 Washington zirve toplantısında Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti NATO üyeliğine kabul edildi. 2 Nisan 2004 tarihinde NATO karargâhında düzenlenen bir törenle Bulgaristan, Romanya, Letonya, Estonya, Litvanya, Slovenya ve Slovakya da NATO'ya katıldılar. NATO'nun doğuya doğru genişlemesinden duyduğu rahatsızlığını her fırsatta dile getiren Rusya Federasyonu, dünya siyaset ortamındaki hızlı gelişmeler sonucu, Mayıs 2002'de yapılan NATO zirvesinde NATO Konseyine, alınan kararlara veto etme yetkisi olmayan yirminci üye olarak girdi. Böylelikle Rusya Federasyonu veto yetkisi olmasa da, bütün karar alma faaliyetlerine fiilen katılma hakkına sahip oldu. Bu olgu jeopolitiğin değişkenliğinin ve yeni jeopolitik görüşlere ne kadar ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır.⁵⁰

⁴⁸ Muzaffer Özdağ, Türkiye ve Türk Dünyası Üzerine, ASAM yayınları, 2001, s. 9.

⁴⁹ Yılmaz Tezkan; M. Murat Taşar, Dünden Bugüne Jeopolitik, 2002, s. 165.

⁵⁰ Yılmaz Tezkan; M. Murat Taşar, Dünden Bugüne Jeopolitik, 2002, s. 165.

Bütün bu gelişmelerin ortaya çıkardığı önemli bir gerçek şu ki, Yeni Dünya Düzeni Çok Kutupluluk üzerinde değil, Petrol Düzeni olarak da ifade edilen, Tek Kutuplu Dünya sistemi ve ABD'nin Hakimiyeti üzerinde kurulmuştur. "Yeni Dünya Düzeni" kavramı, 1991 Körfez kriziyle birlikte gündeme gelmeye başladı. "Soğuk Savaş dönemindeki iki kutuplu uluslararası yapıda, temelde, mıknaatıs işlevinde iki politik ideolojik-kutup ile bunların çekim alanlarında bulunan ve eylem yetenekleri sınırlı olan uydu devletlerden oluşuyordu; bir de kutupların yada blokların dışında kalmayı tercih eden bağlantısızlar vardı. Ekonomik ve ticari ilişkiler için bile bu iki kutuplu sistem, Büyük Güçlerin, örneğin ABD'nin, işinin zorlaştırıyordu. Soğuk Savaş sonrası dönemde işte bu engel büyük ölçüde ortadan kalktı. Uluslararası konjonktür, bir kez daha bir "Yeni Dünya Düzeni" için uygun hale geldi."⁵¹ Teknolojide meydana gelen gelişmelerle beraber artan petrol ve doğalgaz ihtiyacı sonucunda Yeni Dünya Petrol Düzeni çerçevesinde, ABD Avrasya'yı şekillendirme politikalarını geliştirmeye başladı.

Bu düzeni daha iyi anlamamız için, şu anda dünyadaki petrol rezervlerinin miktarına kısaca değinelim. 2003 yılı raporuna göre bir trilyon varilden biraz fazla görünür petrol rezervi var.⁵² 612 milyar varil geliştirilebilir, 649 varil keşfedilebilir rezervler vardır. Şu anda bir trilyon varil petrol, yılda 30 milyar varil petrol tüketildiği göz önüne alındığında yaklaşık olarak 33 yıllık bir süre civarındır. Ama eğer teknik gelişmeyle bu sürece 610 milyar varili eklediğimizde bu 20 yıllık bir petrolü, yeni sahaları da eklediğimizde 650 milyar varil ise 22-23 yıllık bir petrol rezervinin de söz konusu olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu haliyle 75 yıllık rezerv söz konusudur. Amerika Birleşik Devletleri yaklaşık olarak dünya petrolünün üçte birini kullanmaktadır. Kullandığı rezervlerin üçte birini kendi ülkesinden sağlayan ABD'nin, iç rezervleri 11 yıl kadar sürecek.⁵³ Bu durum, ABD'nin dışardan aldığı petrol ihtiyacının ne kadar artacağını, ne kadar dışarıya bağımlı hale geleceğini ve Yeni Dünya Petrol Düzeni'nden ne amaçlandığını açıklığa kavuşturmaktadır.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları esnasında ve Soğuk Savaş döneminde, politikacıları üzerinde büyük etkisi görülen Hakimiyet Teorileri kuramcılarının hepsi de

⁵¹ İbrahim S. Canbolat, Savaş ve Barış Arasında Dünya, 2003, s. 41-42.

⁵² Cenk Pala; Hasan Kanbolat, Bakü-Tiflis-Ceyhan 21. Yüzyılın İpek Yolu, Stratejik Analiz cilt 6, sayı 62, Haziran 2005.

⁵³ Şener Üşümezsoy, Avrasya'da Devrim Türk Jeostratejisi, 2004, s. 285.

Kalpgâh'ı önemli bir yer olarak görmektedirler. Kafkasya bölgesi ve bu coğrafyanın bir parçası olan Gürcistan, Kalpgâh ve Kenar Kuşak alanlarının kesiştiği, İç Hilale yakın bir yerdir. Bu teorilerin uygulama dönemlerinde Kafkasya Bölgesi, Rusya'nın hegemonyası altında olduğundan, bölge topluluklarının bağımsız politikaları olmadığı gibi, Global Güçlerin de Kafkasya ile alakalı bağımsız politikaları olmamıştır. Ancak, gerek Rusya öncesi dönemlerde bu topraklarda hakimiyet kurma mücadelesi, gerekse Rusya sonrası, Soğuk Savaş sonrası dönemde, bölge ile ilgili izlenen politikalar, Kafkasya'nın ve özellikle Güney Kafkasya'nın önemini ortaya koymaktadır. Bu konulara sonraki bölümlerde değinileceğinden, burada kısa kesip günümüz stratejistlerinin görüşlerine göz atalım.

1.8.Günümüz Stratejistlerinin Jeopolitik Görüşleri

1.8.1. Samuel Huntington'un Görüşleri

Sovyetler Birliği'nin ve komünizm ideolojisinin dünya siyaset sahnesinden çekilmesinden sonra meydana gelen jeopolitik boşlukta yeni dünya düzenlenmesiyle ilgili en tutarlı, iddialı ve o nispette tartışmalara sebep olan jeopolitik görüş, ABD'li siyaset bilimcisi Samuel P. Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" tezidir.

Samuel Huntington görüşünü şu şekilde ifade etmektedir: "Benim faraziyem şudur ki, bu yeni dünyada mücadelenin esas kaynağı öncelikle ideolojik ve ekonomik olmayacak. Beşeriyet arasındaki büyük bölünmeler ve hakim mücadele kaynağı kültürel olacaktır. Milli devletler, dünyadaki hadiselerin gene en güçlü aktörleri olacak, fakat global politikanın asıl mücadeleleri farklı medeniyetlere mensup grup ve milletler arasında meydana gelecek. Medeniyetler çatışması global politikaya hakim olacak. Medeniyetler arasındaki fay hatları geleceğin muharebe hatlarını teşkil edecek. Medeniyetler arasındaki mücadele, modern dünyadaki mücadelenin evriminde nihai safha olacak."

Görüldüğü gibi Huntington'un tezinde, klasik dönem jeopolitikçilerinin düşünce esasını oluşturan coğrafya ikinci, hatta üçüncü dereceden önemli. Soğuk Savaş döneminde Birinci(Batı), İkinci (Doğu) ve Üçüncü dünya olarak yapılan dünya

bölmelerinin geçerliliği kalmadığını ileri sürüyor düşünür. Dünya siyasi ortamını şekillendirme gayretinin mihveri medeniyet farklılığıdır, diyen Huntington, “Medeniyeti” şu şekilde tarif etmektedir. “Bir medeniyet, insanları diğer türlerden ayırt eden yönünden başka, onların sahip olduğu en yüksek kültürel gruplaşma ve en geniş kültürel kimlik seviyesidir. Medeniyet hem dil, tarih, din, adetler, müesseseler gibi ortak objektif unsurlar vasıtasıyla ve hem de insanların sübjektif olarak kendi kendilerini teşhis etmeleri suretiyle tarif edilir.”

Huntington, her ne kadar açıktan açığa ifade etmese de medeniyet farklılıklarından kastettiği din farklılıklarıdır. Dünyayı sekiz medeniyet olarak ayırıyor. Bunlar; Batı, Konfüçyen, Japon, İslam, Slav – Ortodoks, Latin Amerika, Hindu ve Afrika medeniyetleridir. Medeniyetler çatışmasının sebepleri olarak belirttiği faktörler şunlardır: a) Medeniyetler arasındaki farklar asırların ürünüdür ve tarih boyunca en şiddetli çatışmalar, medeniyetler arasındaki farklılıklar yüzünden olmuştur. b) Globalleşen dünya medeniyetler arasındaki farklılıkların görülmesini güçlendirmiştir. c) Ulusal devletlerin zayıfladığı günümüzde insanlar kimlik boşluğunu dini kimlikleriyle tamamlamaktalar. d) Kültürel özellik ve farklılıklar az değişmekte. Etnisite ve din insanlar arasında keskin ve dışlayıcı bir ayırım yapmaktadır.

Huntington bu açıklamalardan sonra medeniyetler çatışmalarından en tehlikeli olarak gördüğü, İslam ve Hristiyan yada Doğu ile Batı arasında çıkabilecek çatışmalara değiniyor. “Geleceğin tehlikeli çatışmaları, muhtemelen Batı’nın kibri, İslam’ın hoşgörüsüzlüğü ve Çinlilerin aşırı inatçılığı ve iddiacılığı arasındaki etkileşimden kaynaklanacaktır” demektedir.⁵⁴

1.8.2. Zbigniew Brzezinski’nin Görüşleri

Soğuk Savaş sonrasında ileri sürülen görüşler arasında en çok tartışılan ve karşı çıkılanı Samuel Huntington’un “Medeniyetler Çatışması “ olmuş ise de, objektifliğe en yakın olanı ve ABD’nin gücünü en doğru biçimde nasıl kullanması gerektiğini çarpıcı bir şekilde ortaya koyanı da Zbigniew Brzezinski’nin “Büyük Satranç Tahtası –

⁵⁴ Bu bölümle ilgili daha geniş bilgi için bkz. Nejat Tarakçı, Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji, 2003, s. 160-166; Yılmaz Tezkan; M. Murat Taşar, Dünden Bugüne Jeopolitik, 2002, s. 169-175.

Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gerekleri” adlı kitabında ileri sürdüğü tezler olmuştur.

ABD'nin benzersiz bir küresel üstünlüğü elde ettiğini belirten Brzezinski, bu üstünlüğünü dört alanda ele alıyor: ⁵⁵

1. Askeri olarak eşit olmayan bir küresel erişime sahiptir;
2. Ekonomik olarak Japonya ve Almanya tarafından bazı bakımlardan meydan okunsa bile küresel büyümenin ana lokomotifi olmaya devam etmektedir;
3. Teknolojik olarak yenileşmenin bıçak sırtı alanlarında genel öncülüğü elinde bulundurmaktadır;
4. Kültürel olarak bazı kabalıklara karşın özellikle dünya gençliği arasında rakipsiz bir cazibeye sahip bulunmaktadır.

Tüm bunlar ABD'ne, başka hiçbir devletin ulaşamadığı bir siyasi etki sağlamaktadır. Bu dördünün birleşimi Amerika'yı yegane kapsamlı süper güç yapmaktadır.

Brzezinski, rakibi olmayan Amerika'nın ödülünü “Avrasya” olarak görüyor. Avrasya'nın kaderine şu ana kadar hep kendi topraklarından çıkan güçler hükmetmiş, ancak şu anda ilk defa orali olmayan ve rakipsiz bir güç hakimiyetini kurmuştur. Avrasya bölgesinin ABD için neden bu kadar önemli olduğunu şu cümlelerle özetliyor: “Avrasya yer kürenin en büyük kıtasıdır ve jeopolitik olarak bir eksendir. Avrasya'ya egemen olan bir güç dünyanın en ileri ve ekonomik olarak en verimli olan üç bölgesinden ikisini kontrol edebilir... Dünya nüfusunun yaklaşık %75'i Avrasya'da yaşamaktadır ve hem ekonomik girişimler ve hem de yer altı zenginliklerinin çoğu oradadır. Avrasya, dünya GSMH'nin %60'ına ve bilinen enerji kaynaklarının dörtte üçüne sahiptir. Avrasya aynı zamanda siyasal olarak en iddialı ve dinamik devletlerin bulunduğu yerdir. Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra en büyük altı ekonomi ve en büyük silah alıcısı Avrasya'da bulunmaktadır. Dünyanın biri hariç resmi olarak bilinen tüm nükleer güçleri ve de gizli nükleer güçlerin tümü Avrasya'da bulunmaktadır. Bölgesel hegemonya ve küresel etki heveslisi olan dünyanın en kalabalık nüfuslu iki devleti Avrasya'dadır. Amerikanın önceliğinin bütün potansiyel ve/veya ekonomik

⁵⁵ Zbigniew Brzezinski, Büyük Satranç Tahtası, 1997, Çeviren: Yelda Türedi, s. 43.

meydan okuyucuları Avrasya'dadır. Özetle Avrasya'nın gücü büyük ölçüde Amerikaninkini gölgede bırakmaktadır. Bereket versin ki Avrasya siyasi olarak bir bütün oluşturmak için fazla büyüktür.”⁵⁶

Brzezinski'nin Avrasyası, Avrupa ve Asya kıtalarının tamamıdır ve Japon adalarını da kapsamaktadır. Dört farklı alana ayrılan ve her alan içerisinde farklı güçte oyuncuların bulunduğu bu Avrasya Satranç Tahtası hakimiyet ve güç oyununun zeminini oluşturmaktadır. Satranç Tahtasındaki Oyuncu ülkeler iki gruba ayrılmaktadır:⁵⁷

a) Jeostratejik Oyuncular:

- Bu ülkeler ABD'nin çıkarlarına etki yapacak şekilde mevcut jeopolitik ortamı değiştirmek amacıyla sınırlarının ötesinde güç uygulama yada etkide bulunma yeteneğine sahip ülkelerdir.

- Bu ülkeler ulusal büyüklük, ideolojik tatmin, dinsel kurtarıcılık, ekonomik büyüme arayışı gibi etkenlerle bölgesel egemenlik veya küresel itibar peşindedirler. Bu maksatla söz konusu ülkeler ABD'nin gücünü tartarlar, kendi çıkarlarının ABD'nin çıkarlarıyla hangi ölçüde çakıştığını belirlerler ve böylece daha sınırlı olan kendi Avrasya hedeflerini şekillendirirler.

- Almanya, Fransa, Rusya, Çin ve Hindistan jeostratejik oyunculardır.

b) Jeostratejik Mihverler:

- Bu gruptaki ülkeler, önemlerini güç ve motivasyonlarından değil, hassas coğrafi konumlarından alır.

- Bu coğrafi konum, önemli bir bölgeye girmek veya önemli bir bölgeden dışarıya çıkmak için o ülkeye özel bir önem verir.

- Ayrıca bu konum, önemli bir jeostratejik oyuncuya gerektiğinde vazgeçilemez imkan da sağlar.

- Bazı durumlarda jeopolitik bir mihver hayati önemde bir ülke, hatta bir bölge için koruyucu bir kalkan görevi görebilir.

⁵⁶ Zbigniew Brzezinski, Büyük Satranç Tahtası, 1997, Çeviren: Yelda Türedi, s. 52-53.

⁵⁷ Bkz. Zbigniew Brzezinski, Büyük Satranç Tahtası, 1997, Çeviren: Yelda Türedi, s. 65.

- Ukrayna, Azerbaycan, Güney Kore, İran ve Türkiye jeopolitik mihver devletlerdir.

- Türkiye ve İran jeopolitik mihver rolünü oynarken, sınırlı olanaklar içinde jeostratejik oyuncu olarak da faal olmaktadır.

Avrasya topraklarında bulunan ve siyasal bütünlükleri istikrarsız, otorite boşluklarıyla dış güçlerin müdahalelerine açık ve birbirleriyle kavgalı olan birtakım ülkeleri, “Avrasya Balkanları” olarak tanımlamaktadır. Bu ülkeler Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan, Türkmenistan, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan – tümü de eski SSCB’nin parçalarıydılar – ile Afganistan’dır. Türkiye ve İran da bu listeye potansiyel ilaveler arasındadır.^{58 59}

1.8.3. Alexander Geleviç Dugin’in Görüşleri

SSCB’nin çökmesinden sonra, Rusya’da ortaya çıkan yeniden toparlanma politika ve stratejileri arasında, fikir ve görüşleri en çok benimsenen kişi Alexander Geleviç Dugin’dir. Batı’da Huntington ve Brzezinski’nin oynadığı rolü, Rusya’da Dugin’in oynadığı ileri sürülmektedir.

1991 yılında SSCB dağıldıktan sonra bu alanda Rusya Federasyonu ve sınırdaş eski Sovyetler Birliği üyesi olan ülkeler varlık göstermeye başlamıştır. Yeni Rusya Federasyonu, Sovyetler Rusya’sı nüfusunun ancak %50’sine, endüstri kapasitesinin %60’ına, toprağının ise %70’ine sahip oluyordu.

Toprak kaybı, Rus seçkinlerin zihninde, nüfus ve endüstri kapasitesi kaybından çok daha fazla ve derin acılara neden olmuştur. Geniş coğrafyayla savunma alanını oluşturmak Rus jeopolitik düşüncesinin vazgeçilmez unsurudur. Sınırların genişliği Rusya’nın güçlü kültürel kimliğini sembolüydü. Bu sebeple, Rusya Federasyonu eski SSCB topraklarındaki nüfuzunu devam ettirme politikalarını geliştirmeye başlamıştır.

Rusya federasyonu’nda jeopolitik arayışlar içerisinde üretilen ve tartışılan tezler arasında, RF yeniden toparlanma adına en uygun görüleni Alexander Geleviç Dugin’in

⁵⁸ Zbigniew Brzezinski, Büyük Satranç Tahtası, 1997, Çeviren: Yelda Türedi, s. 178.

⁵⁹ Bu bölümle ilgili daha geniş bilgi için bkz. Nejat Tarakçı, Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji, 2003, s. 166-174; Yılmaz Tezkan; M. Murat Taşar, Dünden Bugüne Jeopolitik, 2002, s. 185-198.

geliştirdiği “Yeni Avrasyacılık” tezidir. Alexander Dugin, Rusya’nın, Avrasyacı temelde lider sorumluluğu olması ve politikalarını bu yönde geliştirmesi gerektiğini söyleyerek Avrasyacılık fikrinin bayraktarlığını yapmaktadır. Dugin düşüncelerini şu şekilde açıklamaktadır;

- Rusya büyüklüğünü ve sözünü dünyada geçerli kılabilmek için kendine dayanmalıdır.
- Klasik Avrasyacılık akımının Rus toplumuna en büyük faydası, Rusya’nın kendi gelişme yolunu kendisinin belirleyebilmesi için Batı kökenli laik akılcılığı kökten reddediştir.
- Batılılaşmaksızın modernleşme mümkündür.
- ABD, Batılı medeniyet ve liberalizmi kullanarak “Rusya’nın ve tüm dünyanın Amerikanlaştırılmasına” çabalamaktadır.
- Avrupa artık dünyadaki tüm kötülüklerin kaynağı değildir, bu rolü günümüzde ABD oynamaktadır.
- Avrupa, Rusya’nın Atlantik kuşatmasından kurtaracağı şaşkın siyasi bir nesnedir.
- Avrasyacı Rusya, bu kez ABD’nin ekonomik, kültürel ve politik işgalinden Avrupa’yı kurtaracak bir rolü üstlenmelidir.
- Böyle bir fonksiyonu yerine getirebilmesi için de, elbette ki Rusya’nın büyük güç konumunu yeniden elde etmesi zorunludur.
- Bu bir anlamda Sovyetler Birliği’nin yeniden hayata dönmesidir.

Yeni kurulacak Avrasya Birliği, SSCB’ne benzer biçimde, yeni fikirler, yeni ekonomik ve idari temelde Rusya’nın dünyadaki konumunu güvence altına almalı, bunun yanında “Moskova-Tahran-Delhi-Pekin mihverleri” üzerinden stratejik ittifakları dengeli biçimde geçerli kılmalıdır.

Dugin’e göre, Bağımsız Devletler Topluluğunun bütünleşmiş bir Avrasya Birliği’ne katılması vazgeçilmez bir şarttır. Bu durumda, Rusya Federasyonu çok kutuplu bir dünya oluşturması için, yeterli stratejik büyüklüğü elde etmiş olur. Avrasyacılık, Rusya’nın stratejik çıkarlarına kesinlikle cevap veren bir modeldir. Dugin,

Avrasyacılığın içinde bulunulan karmaşık ve çok güç bir durumdan çıkış için yegane yol olduğunu belirtmektedir.

SSCB sonrası ortaya çıkan belirsizlikler döneminde, yeni jeopolitik konjonktürde, gerek Batı'nın uluslararası politika belirlemesinde etkili olan Samuel Huntington ve Zbigniew Brzezinski'nin, gerekse Rusya'da aynı şekilde etkili olan Alexander Dugin'in görüşlerinden, Avrasya topraklarının, Yeni Dünya Düzeninde ne kadar daha önem kazandığını görmekteyiz.

Bu bağlamda Rusya, Sovyetler Birliği döneminde bünyesindeki olup, yeni bağımsız olan Orta Asya ve Kafkasya ülkeleri üzerindeki etkinliğini devam ettirmek isterken, Batı bu toprakların Rusya'nın güdümünden çıkıp, Bağımsız ve demokratik ülke bütünlüğüne kavuşmalarını istemektedir. Rusya bu coğrafyada bulunan zengin kaynakların işletilmesi ve pazarlamasını, kendi kontrolünde gerçekleştirmesini istemektedir.

SSCB döneminde adeta Sovyet Gölü durumunda olan Hazar denizinde, büyük kısmı SSCB sınırlarında olup, küçük bir bölümü ile İran'ın sınırı vardı. Petrol ve bazı diğer kaynaklarla, dünyada şu anda bulunan kaynakların önemli bir kısmını barındıran bu göl, Sovyetler Birliği sonrasında ise, Hazar Denizine Rusya Federasyonu olarak küçük bir parçayla sınırdır ve bunun yanında yeni olarak, Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan ile İran da - eskisi gibi sınırdışırlar. Bu zengin petrol yatağını adı geçen ülkelerle paylaşmak durumunda kalan Rusya, en azından bu kaynakların uluslararası pazarlara taşınmasını kendi topraklarından gerçekleştirip, kontrolünü kaybetmeme çabasına girdi. Batı, ise Rusya'nın tesirini azaltmak için, bu kaynakların Gürcistan ve Türkiye üzerinden geçerek taşınmasından yana tavır koydu. Ancak bunun için Gürcistan'ın barış, güven ve ülke bütünlüğünü sağlaması gerekiyordu. Rusya, Gürcistan'ın etnik çatışmalarını tetikleyerek ülke içi karışıklıklara sebep oluyordu ve bununla Gürcistan'ı jeopolitik konumunun verdiği avantajlardan mahrum bırakmak istiyordu, ancak buna muvaffak olamadı.

Rusya'nın, Gürcistan'a karşı olumsuz tutumlarının diğer bir sebebi de deniz ulaşımı meselesidir. Baltık Devletleri'nin bağımsızlıkları ile, Baltık Denizi'nden ulaşımı sınırlanan Rusya'yı, Ukrayna ve Gürcistan'ın bağımsız olmaları da, Karadeniz'deki egemen konumundan mahrum bırakmıştır. Rusya'nın, Akdeniz ile ve onun ötesinde

dünya ile ticaret kapısı olan Odessa limanı, Ukrayna'nın; Poti ve Batum limanları ise Gürcistan'ın topraklarındadır. Nüfusça büyük ve gelişme potansiyeli yüksek olan Ukrayna ile baş edemeyeceğini anlayan Rusya, nüfusu az ve bünyesinde farklı etnik grupları barındıran, doğal kaynakları açısından fakir olan Gürcistan üzerinden Karadeniz ulaşımını devam ettirmek istiyor.⁶⁰

⁶⁰ Bu bölümle ilgili daha geniş bilgi için bkz. Nejat Tarakçı, Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji, 2003, s. 174-183; Yılmaz Tezkan; M. Murat Taşar, Dünden Bugüne Jeopolitik, 2002, s. 208-218.

2.BÖLÜM

GÜRCİSTAN'IN TARİHSEL VE GÜNCEL KONUMU

Birinci bölümde, genel olarak Jeopolitik üzerinde duruldu. Bahsini ettiğimiz Strateji Uzmanlarının görüşlerinden anlaşıldığı gibi, belirli zaman içerisinde bazı bölgeler ayrı bir öneme sahip olabilirler. Günümüz konjonktüründe, Kafkasya Bölgesinde Gürcistan ayrı bir jeopolitik ve jeostratejik konuma sahiptir. Bu bölümde, birinci bölümde ağırlıklı olarak teorik çerçeve içerisinde ele alınan görüşler ışığında, çalışmanın konusu olan Gürcistan'ın tarihsel ve güncel konumu ile gelişen Yeni Dünya Düzeni'nde ülkenin bölgedeki jeopolitik ehemmiyeti üzerinde somut örneklerle durulacaktır.

2.1.Kafkasya Bölgesi

Gürcistan'ın konumunu daha iyi anlamamız için, önce Kafkasya Bölgesine kısaca değinelim. Kafkasya'nın kuzeyinde Rusya, güneyinde Türkiye, batısında Karadeniz doğusunda ise kısmen İran ve Hazar Denizi dolayında Orta Asya yer almaktadır. Kafkasya, Karadeniz yolu ile Avrupa içlerine kadar, Hazar Denizi yolu ile da Asya içlerine kadar ulaşımı sağladığından, bulunduğu coğrafi konum itibarıyla, Doğuyu – Batıya, Kuzey – Güneye bağlayan köprü vazifesini görmektedir ve bu sebeple tarih boyunca stratejik ehemmiyetini korumuştur. Burası Asya, Avrupa ve Afrika Kıtalarının birleştiği ve adeta menteşe hükmünde olan Anadolu topraklarının uzantısıdır.

Geçit vermeyen büyük dağlarla çevrili ve bu dağlar arasında sıkışan vadilerden ibaret olan Kafkasya'da, manevra alanı dar olması sebebi ile, şu ana kadar devletlerarası arenada söz sahibi, güçlü bir devlet kurulamamıştır. Uluslararası ilişkiler tarihine bakıldığında, ancak geniş sahalara, büyük düzlük arazilere, uçsuz bucaksız çöllere sahip olan topluluklar büyük devletler kurabilmişlerdir.⁶¹

Geçit vermeyen sıradağlar, kuzeyden – güneye, doğudan – batıya veya ters istikametine gitmek isteyen kavimlerin bu coğrafyayı aşmasına engel olmuş ve

⁶¹ Zaza Tsikoridze, Msoplio İmperiebis İstoriuli da Tanamedrove Geopolitikur-Ekonomikuri İnteresebi da Sakartvelo, 2005, s. 6.

Kafkasya'yı adeta etnik kazan haline getirmiştir. Büyük Kafkas Dağları ile ikiye bölünmüş olan Kafkasya, bu coğrafi bölünme ile beraber Rusya Federasyonu sınırları içerisinde yer alan “Kuzey Kafkasya” ve üç bağımsız ülke, Gürcistan Azerbaycan ve Ermenistan'ın yer aldığı “Güney Kafkasya” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bazı Bilim Adamları tarafından “Gerçek Kafkasya”⁶² olarak da adlandırılan Kuzey Kafkasya'da, Adıge, Karaçay – Çerkez, Kabarday – Balkar, Kuzey Osetya, Çeçenistan ve İnguş Özerk Cumhuriyetleri yer almaktadır. Kafkasya Federasyonu'nu oluşturan Kuzey Kafkasya Toplulukları, Rusya Federasyonu sınırları içerisinde kaldıklarından, bağımsız dış politika üretmekten mahrum kalmışlardır. Bu sebeple bağımsız olarak ancak Güney Kafkasya Ülkelerinden söz edebiliriz.

Kuzey Kafkasya Bölgesini, “Gerçek Kafkasya” olarak nitelendirenler de olduğu ifade edilmişti, bu görüşü Güney Kafkasya'ya verilen isimler doğrular mahiyettedir. Ruslar, Güney Kafkasya'ya Kafkasya Arkası anlamına gelen “Za Kavkazya” demektedirler. Bu, Rusya'nın “Za Kavkazya”ya göre bulunduğu coğrafi konumundan ileri gelen bir bakıştır.⁶³ Osmanlı da bundan esinlenerek, bu bölgeye “Mavera-i Kafkas” demiştir. Batı literatüründe ise Güney Kafkasya genelde “Trans – Kafkasya” şeklinde ifade edilmektedir. Rusça'da geçiş anlamını taşıyan Trans – Kafkasya'nın “Trans” sözcüğü de Batı dillerine Rusça'dan geçmiştir. Rus Askeri Birlikleri Osmanlı ya da İran'a saldırı düzenlerken bu topraklardan geçmekteydiler, bu sebeple bölgeyi Trans – Kafkasya olarak adlandırmışlardır.⁶⁴

Güney Kafkasya'da, Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra bağımsız olan, Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan devletleri yer almaktadır. Gürcistan'da, farklı etnik ve dinsel gruplar bulunmakla beraber, nüfusunun büyük kısmı Gürcü ve Ortodoks Hristiyan'dır. Azerbaycan'da Türk ve Müslüman, Ermenistan'da ise Grigoryan Ermeni kilisesine bağlı Ermeni Halkı yaşamaktadır. SSCB döneminde en istikrarlı ve refah düzey yüksek olan Güney Kafkasya, Sovyetler sonrasında baş gösteren istikrarsızlık, işsizlik, fakirlik, etnik çatışmalar ve diğer sebeplerden dolayı büyük miktarda göç vermiştir. Bağımsız

⁶² Bkz. Kafkasya'daki Son Gelişmeler ve Türkiye, SAM, 10 Mart 2004, (panel) s.37.

⁶³ Ömer Göksel İşyar, Bölgesel ve Global Güvenlik Çıkarları Bağlamında Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu, 2004, s.71.

⁶⁴ Bkz. Tamaz Gamrekelidze. “Transcaucasya or South Caucasus? Towards A More Exact Geopolitical Nomenclatura”. www.traceca.org/tracecaf.htm

olduğunda 5.5 milyon nüfusa sahip olan Gürcistan, şu an itibarıyla nüfusu 4.5 milyona inmiştir. Ermenistan en fazla göç veren ülkedir ve nüfusu 3.5 milyondan 2.1 milyona kadar düşmüştür. En az göç veren Azerbaycan ise, 7.7 milyon nüfusa sahiptir. Bu verilere göre şu anda Güney Kafkasya’da yaklaşık olarak 15 milyon insan yaşamaktadır.

Güney Kafkasya 200 sene gibi bir süre Rusya’nın hegemonyası altında kalmıştır. Bu dönemde Bölge Ülkelerinin bağımsız dış politika yapma olanağı olmadığından, Dış Güçlerin de Kafkasya Ülkelerine yönelik ayrı politikaları olmamıştır. SSCB dağıldıktan sonra bir yandan Rusya Federasyonu, yeni bağımsız olan Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri üzerindeki hakimiyetini devam ettirmek istiyordu, Türkiye komşu ve akraba olan bu halklara yakınlaşma politikasına yöneldi, bölgenin iki büyük komşu ülkesi, İran ve Çin de bu topraklarda Sovyetler Birliği sonrasında oluşan boşluğu doldurma çabasına girdi, bir yandan da Batı ve Özellikle ABD, bölge ile ilgili politikalar geliştirmeye başladı.

Bağımsızlık sonrasında Güney Kafkasya ülkelerinde geleceğini şekillendirmeye yönelik farklı tutumlarını görmekteyiz. Gürcistan ve Azerbaycan Batı yanlısı politikalar izleyerek, Rusya’yı da karşısına almayarak bağımsız, demokratik, çağdaş devlet kurma yolunu seçerlerken, Ermenistan genişleme arzusuyla Rusya’yla ittifakını geliştirmiştir. Müttefik Rusya ve Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan’da etnik çatışmalara zemin hazırlayarak, belirli bölgelerin bu ülkelerden fiilen kopmasına sebebiyet vermişlerdir. Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı, ancak Azerbaycan’ın bir parçası olan Karabağ Bölgesi, Ermenistan tarafından işgal edilmiştir ve problem hâlen çözümü beklemektedir. Gürcistan’ın, SSCB döneminden devraldığı Abhazya Özerk Cumhuriyeti ve Güney Osetya Özerk Bölgesi de Rusya’nın kışkırtması ve destekleriyle fiilen bağımsız hale gelmiş durumdadır.

Rusya Federasyonu, SSCB sonrasında bağımsız olan Güney Kafkasya ülkelerinin üzerindeki hegemonyasını devam ettirme düşüncesi ile, bu ülkelerin bağımsız, demokratik bir yapıya geçmelerini her fırsatta engellemeye çalışmıştır. Bunun en bariz göstergesi Bağımsız Devletler Topluluğun kurulması ve yeni bağımsız olan ülkeleri üyeliğe zorlanmasıdır. Eski topraklarını kontrol altında tutma amacıyla Rusya Federasyonu tarafından kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu’na, Ermenistan kendi isteğiyle üye oldu, Gürcistan ve Azerbaycan ise, Rusya’nın yoğun baskıları sonucu ve

Rusya'nın etnik çatışmaları kızıştırarak ülke bütünlüğünü zedeleme tehlikesini uzaklaştırmak amacıyla, 1993 yılında üyeliği kabul etmek zorunda kalmıştır.⁶⁵ Rusya'nın bölgede varlığını devam ettirme çabalarının bir örneği de, söz verdiği halde bu coğrafyadaki askeri üslerini kapatmamasıdır.

Rusya her fırsatta Güney Kafkasya ülkelerinin gelişimini engellerken, Türkiye de tersine bu ülkelerin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü savunmaktadır. Türkiye, komşu Gürcistan ve akraba Azerbaycan'la çok iyi ilişkiler içerisinde ve bu ülkelerin Batıyla bütünleşmesinde önemli katkılarda bulunmaktadır. Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'ın de üye olduğu Karadeniz Ekonomik İşbirliği, Türkiye ile iyi ilişkilerin bir örneğidir. Batı'nın desteklediği ve Türkiye, Gürcistan, Azerbaycan'ın hayata geçirdikleri Bakü – Tiflis – Ceyhan petrol boru hattı, Bakü – Tiflis – Erzurum doğalgaz boru hattı ve faaliyete geçirilmesi planlanan Kars – Tiflis – Bakü Demiryolu Hattı Projesi bu ülkeler arasındaki işbirliğin en güzel örneklerindendir. Bu konulara üçüncü bölümde, Gürcistan'ın Türkiye ve Rusya ile ilişkileri kısmında daha geniş değinilecektir. Şimdi Batı Dünyası'nın bölge ile ilgili politikalarına değinelim.

ABD önderliğinde hareket eden Batı Dünyasının Güney Kafkasya ile yakından ilgilenmesinin birçok sebebi vardır. Her şeyden önce Batı, bu coğrafyada SSCB'nin çökmesiyle etkinliği azalan Rusya hakimiyetinin yeniden güçlenmesinin istememektedir. Yeni Dünya Petrol Düzeni'nde daha da ehemmiyet arz eden Hazar Havzası'ndaki petrollerin ve Kafkasya ile Orta Asya'da bulunan diğer kaynakların Rusya ve İran alternatifi haricinde uluslararası pazarlara taşınması Batı için önemli bir meseledir. Bu ülkelerde serbest piyasa ekonomisinin, demokrasinin gelişmesi ve güvenliğin sağlanması ve böylece küresel topluluğun burada hiçbir engelle karşılaşmadan mali ve ekonomik erişime sahip olabilmesi de bir diğer amaçtır.⁶⁶ Batı Dünyası'nın bölge ile ilgili politikalarına ABD ve AB örneğinde kısaca değinelim.

⁶⁵ Bkz. Alexandre Rondeli, Sakartvelos Sagareo Politika da Erovnuli Usaprthoebis Prioriteti, 1999, s.14.

⁶⁶ Bkz. Kafkasya'daki Son Gelişmeler ve Türkiye, SAM, 10 Mart 2004, (panel) s.19.

2.1.1.ABD'nin Güney Kafkasya Politikası

ABD, Soğuk Savaş sonrasını takip eden ilk yıllarda Kafkasya Bölgesi'ni dış politika öncelikleri arasında görmemiştir ve bu coğrafya ile ilgili politikasını Rusya üzerinden geliştirmeyi tercih etmiştir. Amerika bu dönemde enerji kaynakları merkezli bir politika izlemiş ve Amerikan şirketlerinin büyük pay sahibi olmaları ABD'yi tatmin etmiştir. Bu durum Rusya ve ABD'nin bölgedeki çıkarlarının çelişmeye başladığı, doksanlı yılların ortalarına kadar devam etmiştir. Rusya, 1993 yılında uygulamaya koyduğu Askeri Doktrinde “Yakın Çevre” olarak nitelendirdiği eski SSCB Topraklarında özel çıkarları olduğunu, bu coğrafyaya yapılan olası saldırılara, kendisinin müdahale hakkı olduğunu açıklamıştır.⁶⁷ Bu doktrin, Rusya'nın yeniden toparlanmaya başladığının işareti olduğu gibi, Tek Kutuplu Dünya'nın onda oluşturduğu rahatsızlığın ve Çok Kutuplu Dünya sistemine geçme arzusunun dile getirilmesi idi.

Rusya Federasyonunda başlayan yeniden toparlanma süreci ve “Yakın Çevre” topraklarına yönelik politikaları, Batı'nın Rusya'dan yerine getirmesini istediği misyonla çelişmekteydi. Bunun üzerinde ABD, 1995 yılı itibarıyla Güney Kafkasya'da Petrol merkezli yaklaşımdan, jeopolitik unsurlar merkezli yaklaşıma geçerek Bölge ülkeleri ile yakından ilgilenmeye başlamıştır. Washington yönetimi yeni yaklaşım çerçevesinde Rusya'ya ilk cevabını Şubat 1995'te, bölgedeki kaynakların Rusya üzerinden değil de, Gürcistan - Türkiye üzerinden Uluslararası Pazarlara taşınacağını belirterek, Rusya'nın enerji kaynakları üzerindeki kontrolünü devam ettirme arzusunu kursağında bırakarak vermiştir. Moskova, tercih edilen bu güzergâhla oluşturulan Bakü – Tiflis – Ceyhan Petrol Boru Hattı ve Bakü – Tiflis – Erzurum Doğalgaz Boru Hattı projelerine her fırsatta karşı çıkmıştır. Gitgide çelişen Moskova – Washington politikaları, adeta Soğuk Savaş rüzgarının yeniden estiğini göstermekteydi.⁶⁸ Clinton Yönetiminin son zamanına kadar, Amerika'nın Güney Kafkasya Ülkelerine yönelik tutumu bu şekilde devam ede gelmiştir.

⁶⁷ Ömer Göksel İşyar, Bölgesel ve Global Güvenlik Çıkarları Bağlamında Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu, 2004, s. 465.

⁶⁸ Bkz. Sinan Oğan,; Kamil Ağacan, Güney Kafkasya'da Yeniden Başlayan Veya Bitmeyen Soğuk Savaş, Stratejik Analiz, Cilt 2, sayı 13, Mayıs 2001.

Doksanlı yılların ilk yarısında Moskova üzerinden yürütülen, ikinci yarısında ise doğrudan ülkelerle yakın ilişki kurmaya çalışarak devam eden ABD'nin Güney Kafkasya politikası, Bush yönetiminin gelmesi ve 11 Eylül 2001 terör saldırısı sonrasında farklı bir zemine oturmuştur. 11 Eylül terör saldırısı sonrasında güvenlik sorunlarını giderme ve Avrasya Bölgesinde demokrasiden yoksun olan devletlere, demokratik yönetime geçmelerini sağlama bahaneleri ile ABD'nin, Avrasya politikasında daha aktif bir süreç yaşandığını görmekteyiz. "11 Eylül sonrasında oluşan konjonktürden yararlanan ABD, daha önce girmesi mümkün olmayan Türkistan bölgesine girdi ve Afganistan üzerinden Büyük İskender'den bu yana ilk kez Asya dışı bir güç, Asya'nın bu kadar derinliklerine nüfuz edebilmiş oldu."⁶⁹

Amerika Birleşik Devletleri, Afganistan Operasyonu sebebi ile, Azerbaycan hava sahasına ihtiyaç duyarak, Karabağ sorunu sırasında Ermeni Lobilerinin baskıları sonucu başlayan ve 1992 yılından beri Azerbaycan'a uyguladığı ambargoyu kaldırdı. Ambargonun kalkmasıyla beraber, Gürcistan'la devam eden ABD'nin Askeri İşbirliği, Azerbaycan'la da hızlı bir şekilde gelişmeye başlamıştır. Terörle mücadele kapsamında, Mayıs 2002'den itibaren başlayan ve 2000 Gürcü askerinin 21 ay boyunca eğitilmesi için 200 Amerikan askeri danışman Gürcistan'a gönderilmiştir.⁷⁰ Kasım 2003'te Gürcistan'da gerçekleştirilen ABD destekli "Gül Devrimi" de, ABD'nin Güney Kafkasya bölgesindeki nüfuzunun göstergesidir. Bu bölümde kısaca değinilen ABD – Gürcistan ilişkileri, üçüncü bölümde daha ayrıntılı ele alınacaktır.

2.1.2.AB'nin Güney Kafkasya Politikası

Güney Kafkasya bölgesi, ABD'de olduğu gibi, Avrupa Birliğinde de uzun zaman dış politika öncelikleri arasında yer almamıştır ve bölge ülkelerini bir bütün olarak değerlendirmektedir. 2001 yılında meydana gelen terör saldırısı sonrasında ABD'nin bölgeye yönelik aktif politika geliştirmesi, AB'nin Güney Kafkasya politikasına ivme kazandırmıştır. AB Güney Kafkasya ülkeleri arasındaki ilişkilerinin yüzeysel

⁶⁹ Bkz. Kafkasya'daki Son Gelişmeler ve Türkiye, SAM, 10 Mart 2004, (panel) s.19.

⁷⁰ Kamil Ağacan, "ABD'nin Kafkasya politikası" Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya, editör, O.Yeşilot, 2005, s.40.

kalmasının nedeni, bölge ülkelerinin AB'yi sadece dengeleyici bir unsur ve mali destek kaynağı olarak görmeleridir. Nitekim, AB 1991-2003 yılları arasında, TACIS kapsamında Gürcistan'a 369 milyon Euro, Ermenistan'a 330 milyon Euro, Azerbaycan'a ise 370 milyon Euro yardım yapmıştır. Haziran 2004'te Avrupa Komisyonu ve Dünya Bankası'nın düzenledikleri yardım konferansında Gürcistan'ın yeni hükümetinin reformlarının desteklemek üzere 850 milyon Euro vermeyi taahhüt etmiştir.⁷¹

2002 yılında, Javier Solana'nın hazırladığı ve Güney Kafkasya'da daha aktif politika izlenmesi kararlaştırılan “Daha İyi Bir Dünyada Güvenli Avrupa” adlı rapora dayanarak, Temmuz 2003 itibarıyla Bölgede AB'nin amaçlarının gerçekleşmesine katkıda bulunmak üzere, Heikki Talvitie'nin Güney Kafkasya'ya AB Özel Temsilcisi olarak atanması önemli gelişmelere zemin hazırlamıştır.

14 Haziran 2004'te toplanan AB Dış İlişkiler Konseyi, AB Komisyonu'nun Strateji Belgesi'nde önerdiği üzere, Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'ın da Komşuluk Politikası kapsamına dahil edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu kararı takiben Temmuz ayı içerisinde Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'ı ziyaret eden, AB Komiseri Janez Potocnik şu açıklamalarda bulunmuştur. “Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'ın Avrupa Komşuluk Politikası'na dahil edilmesi, AB'nin, Güney Kafkasya ülkelerinin demokratik değerlere dayalı istikrarlı toplumlar yaratma yolundaki ilerleyişlerine desteklediği mesajını vermektedir. Avrupa Komşuluk Politikası, bu politikaya dahil her ülkenin reform sürecindeki ilerlemeyi teşvik edecek önemli bir araç olacaktır.” Aynı sene Eylülde ise Bölge ülkelerini, dönemin Avrupa Komisyonu Dönem Başkanı Romano Prodi ziyaret ederek bu ülkelere verdikleri öneminin bir kez daha altını çizmiştir. “Bölgeyi şimdiye kadar ilk kez Avrupa Komisyonu Başkanı'nın ziyaret edecek olması ve Avrupa Komşuluk Politikası'na Güney Kafkasya ülkelerinin dahil edilmesi, AB'nin bölgeye olan ilgisini açıkça göstermektedir.” Mayıs 2004'te, en büyük

⁷¹ Bkz. President Prodi's visit Azerbaijan, Georgia and Armenia from 16 to 19 September 2004. http://europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/news/ip04_1104.htm

genişlemeyi sağlayan 10 yeni ülkenin AB'ne dahil edilmesi coğrafi yakınlaşma açısından da önemli bir gelişmedir.⁷²

AB – Kafkasya Ülkeleri arasında, BDT Ülkelerine ve Moğolistan'a Yönelik Teknik Yardım Programı olan “TACIS” Kapsamında birçok işbirliği antlaşması yapılmıştır.⁷³ Bunların en kapsamlı ve önemlisi ABD'nin desteklediği ve AB tarafından yüklenilen, Rusya'nın güneyinde bir Avrasya Koridoru oluşturmayı amaçlayan TRACECA'dır. Bu proje çerçevesinde kara ve demiryolu ağları, limanlar, boru hatları ve bir hava koridoru ile bölgenin yeni bağımsız devletlerine olan ulaşımı, Rusya Federasyonu ve İran'ı dışlayacak şekilde sağlanması amaçlanmaktadır. Mayıs 1993 tarihinde Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan'ın katılımıyla TACIS programının bir parçası olarak oluşturulan, “TRACECA: Transport Corridor Europe – Caucasus – Asia = Avrupa – Kafkasya – Asya Ulaştırma Koridoru”'nun temel hedefleri şöyle özetlenebilir:

- Bölge'de ticaretin arttırılmasına yönelik olarak katılımcı Cumhuriyetler arasındaki işbirliğini teşvik etmek;
- Orta Asya – Transkafkasya – Avrupa Ulaştırma Koridorunu geliştirmek;
- Bölgedeki ticaretin ve ulaştırma sistemlerinin sorunlarını belirlemek;
- Avrupa Birliği tarafından finanse edilecek bir Teknik Yardım Programının süresini ve koşullarını belirlemek.⁷⁴

2.2.Gürcistan'ın Tarihçesi

Transkafkasya olarak da adlandırılan, Güney Kafkasya Bölgesinde, en stratejik ülke Gürcistan'dır. Bu sebeple Gürcistan tarih boyunca bölgedeki güçlerin çekişme alanı olmuştur. Bir yandan geçit vermeyen sıradağlarla çevrili, hareket alanı dar ve küçük bir coğrafyaya sahip olması, bir yandan da dışardan müdahalelere maruz kalan Gürcü Toprakları'nda şu ana kadar büyük bir devlet kurulamamıştır.

⁷² Esra Hatipoğlu, “Avrupa Komşuluk Politikası'nın Güney Kafkasya Boyutu”, Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya, editör, O.Yeşilot, 2005, s. 22.

⁷³ TACIS kapsamında verilen yardımlar hibe şeklinde olup eğitim, enerji, ulaştırma, gıda üretimi ve dağıtımı ile sinai ve ticari işletmelere destek sağlanması olmak üzere beş alanda yoğunlaşmaktadır.2000-2006 dönemi bütçesi 3 milyar 100 milyon Euro'dur.

⁷⁴ Bkz.<http://www.traceca.org.tr/tracecaprogram.htm>

Gürcistan'ın tarihi yaklaşık olarak 2500-2700 yıl gerisine kadar uzanmaktadır.⁷⁵ Bugün Gürcistan'da yaşayan Gürcülerin, ataları olan topluluklar M.Ö. 7. yüzyılda Mezopotamya'dan geldikleri tahmin edilmektedir⁷⁶ ve ilk Gürcü devleti M. Ö. 4. asrın sonlarına doğru kurulmuştur. Gürcüce, günümüzde kullanılmakta olan en eski dillerdendir. Gürcü Alfabesi de 5. yüzyılda kullanılmaya başlanmıştır.

Gürcü halkı, Roma İmparatorluğu'nun bu ülkeye düzenlediği seferler neticesinde,⁷⁷ 337 yılında Hristiyanlığı kabul etmiştir ve halen Gürcistan nüfusunun %70'ini ortodoks Hristiyan'dır. Diğer sebeplerle beraber, Hristiyanlık, Gürcü halkının daha önce Rusya'ya, günümüzde ise Batı'ya yaklaşmasında bir etken olmuştur.

Gürcistan topraklarında büyük, güçlü bir devlet kurulamadığı ifade edilmişti, bunun yanında bir de komşu coğrafyalarda farklı dönemlerde kurulan büyük imparatorluklar Gürcüler'e sürekli saldırılar düzenlemişlerdir.

Gürcistan toprakları ilk Gürcü devletin kurulmasıyla beraber dış güçlerin saldırılarına sahne olmuştur. İlk M.Ö. 4. yüzyıl sonlarında Perslerin istilasına maruz kalan bu topraklar, Alexander Makedoneli'nin kurduğu Makedonya tarafından, Persler yerle bir edilmiş ve Gürcü Halkı birlik beraberlik içerisinde bir devlet kurabilmiştir.⁷⁸

M.Ö. 3. yy. sonlarında Roma ve bunu takip eden zamanlarda komşu İran'ın güçlendiğini görmekteyiz. Adı geçen imparatorlukların güçlenmesinde Roma'dan Çin'e kadar uzanıp Avrupa ile Çin arasındaki ticarete köprü vazifesini gören, Roma yıkıldıktan sonra ise Bizans - Çin arasında sürdürülen ve M. Ö. 2 yy.dan miladi 17. yy.a kadar faaliyette olan Tarihî İpek Yolu'nun büyük katkısı olmuştur.⁷⁹

5. asırda şu anda Gürcistan'ın Başkenti olan Tiflis şehrinin kurucusu, Vahtang Gorgasali büyük bir azim ve zekasıyla Gürcistan'ı güzel bir seviyeye getirmiştir.. Gorgasali bazı kayıtlara göre 172 000 bazılarına göre ise 100 000 kişilik orduyla⁸⁰ Kuzey Kafkasya'ya karşı ciddi çıkarmada bulunmuş ve bu halklar uzun zaman boyunca

⁷⁵ bkz.Gürcistan tarihi.http://tr.wikipedia.org/wiki/7G%C3%BCrcistan_tarihi

⁷⁶ Bkz.Gürcistan Tarihi.TİKA Raporu 2003.

⁷⁷ Bkz.David Marshall Lang.A Modern History of Georgia,1962, s.11-13.

⁷⁸ David Marshall Lang, The Georgians (Gürcüler), 1997, çeviren: Neşenur Domaniç, s. 11.

⁷⁹ Zaza Tsikoridze, Msoplio İmperiebis İstoriuli da Tanamedrove Geopolitikur-Ekonomikuri İnteresebi da Sakartvelo, 2005, s.11.

⁸⁰ Zaza Tsikoridze, Msoplio İmperiebis İstoriuli da Tanamedrove Geopolitikur-Ekonomikuri İnteresebi da Sakartvelo, 2005, s.21.

Gürcistan'a bir daha saldırı yapamamışlardır. Günümüzde nüfusu 5 milyonun altında olan Gürcistan için, bu çok büyük bir başarı sayılabilir. Gürcistan günümüze kadar bir daha bu kadar büyük bir ordu oluşturmamıştır.

6. yüzyılda Gürcistan'da feodal bir yapı oluşmuş ve 7. yy.dan itibaren başlayıp 10. yy.a kadar devam eden Arap İmparatorluğu Hakimiyeti Gürcü devletinin gelişimini engellemiştir. 10. asırda Arap ve Bizans imparatorluklarında iç karışıklıklar baş göstermesinden fırsat bulan Gürcüler "Bagrationis Dinastia"'nın varisi olan Bagrat Üçüncüyü, önce Gürcistan'ın bir bölgesi olan Şida Kartli'da daha sonra ise Birleşmiş Gürcistan'ın tahtına çıkardılar.

11. yüzyıla gelindiğinde Turan topraklarında yaşayan Selçuklular, Ön Asya'da güçlü bir imparatorluk kurduklarını görmekteyiz. Ön Asya'ya büyük miktarda Türk kavimler göç etmiştir ve bununla beraber Gürcü tarihinde "Didi Turkoba" olarak adlandırılan ve sekiz sene süren istilalar başlamıştır. Bunun sonucunda Gürcistan yerle bir olmuştur ve topraklarının çok küçük bir kısmını elinde tutabilmiştir. Gürcistan'ın Altın Çağı'nın (11-13 yy.) başlangıcı olarak bilinen 11. yy. sonunda Davit İkinci veya "Ağmaşenebeli = Kalkındırıcı" tahta çıktığında, o sadece Kutaisi ve etrafını kontrol edebiliyordu, yani Batı Gürcistan'ın tümüne bile hükmedemiyordu. Davit Ağmaşenebeli döneminde Selçuklular önce 1096-1099 yıllarında "Haçlı Seferlerle" sarsılmış, daha sonra 1121 yılında Didgori Meydanı'nda Gürcü birliklerle savaş vermiştir. Bu savaş sonrasında Gürcistan toprakların büyük kısmını geri almıştır ve Gürcistan yeniden toparlanma sürecine girmiştir. Gürcü tarihçilerin görüşlerine göre Gürcistan, dünya imparatorluğunu kurabilme şansını birkaç kere elde etmiştir ve bunlardan birisi Davit Ağmaşenebeli dönemidir.⁸¹ Biraz toparlanan Gürcistan için, Kraliçe Tamar dönemi, Altın Çağı'nın sonu olmuştur.

1220'li yıllarda Gürcü toprakları Moğol istilalarına, devam eden tarihlerde ise, 17 sene boyunca 8 kere saldırıp Gürcistan'a büyük zayıflar veren Timurlenk istilalarına maruz kalmıştır. Moğollar aynı zamanda 9. yy.da kurulan ve ilk Rus devleti olan Kiev

⁸¹ Gürcistan tarih boyunca üç kere dünya çapında imparatorluk kurma şansını elde etmiştir. Bunlardan ilki, Vahtang Gorgasali, ikincisi Davit Ağmaşenebeli ve üçüncüsü Ağmaşenebeli'nin torunu olan Kraliçe Tamar dönemidir. Kraliçe Tamar döneminde Trabzon'a değin fetihler gerçekleştirilmiştir. Sıradağlarla çevrili, vadi içinde kalan Gürcistan, bu fırsatları coğrafi konum sebebi ile değerlendirememiştir. Bkz. Tsikoridze.s.21. Emrullah Güney, Türkiye'nin Komşuları. 2002, s. 252.

Rusyası'nı fethetmişlerdir. Bu da Gürcistan'ın kuzeyinde kurulan, güçlü bir komşu devleti olan Rusya'nın gelişmesini geciktirmiştir. Bu tarihten sonra Gürcistan, ancak 15. asırda VIII. Giorgi "Brtskinvale" (1446 – 1465) yönetimi döneminde yeniden toparlanma fırsatını bulmuştur. Ancak bu dönem de uzun sürmedi, 1500'li yıllar Gürcistan topraklarında Osmanlı ve İran arasındaki çekişmelerin yaşandığı dönemdir.

1299 tarihinde kurulan Osmanlı İmparatorluğu, 1453 yılında Bizans imparatorluğunu yıkıp daha güçlü bir yapıya bürünmüştür. Bu tarihlerden sonra Gürcistan'da iç karışıklıklar baş gösteriyor ve bir yandan Osmanlı'nın bir yandan da İran'ın saldırılarına hedef olmaya başlamıştır. Gürcistan üzerinde Osmanlı – İran çekişmesi 18.yüzyıla kadar devam etmiştir. 18 yy.da Osmanlı ve İran'ın zayıflamaya başlaması, tekrar birleşik bir Gürcistan'ın oluşmasına zemin hazırlamıştır ve Kral Erekle II. Gürcistan'dan fiilen kopmuş parça yönetimlerini birleştirmiştir.

Osmanlı ve İran'dan serbest kalan Gürcistan'ın kuzeyinde artık güçlü bir Rusya bulunmaktaydı. 15 yy.da Moğol istilalarından kurtulan Rusya, bu devletten devraldığı topraklar ve tecrübeler sayesinde 19. yy.la kadar güçlü bir yapıya kavuşmuş, ayrıca bu süreçte Rusya'yı tehlike altına sokacak güçlü bir devlet de çıkmamıştır. 1565 Astrahan Seferi ile, Kafkasya üzerinde Rus Osmanlı çekişmesi başlamış ve "93 harbi" olarak bilinen 1877-1878 yıllarında yapılan savaş sonrasında Batum ve Poti Rusların eline geçmesi sonucu Gürcistan'da Rus egemenliği fiilen başlamasıyla, sonuçlanmıştır.

Dış güçlerin saldırılarına karşı kendisinden yardım isteyen Gürcü Krallarına, Rusya yönetimi hep sırt çevirmiştir. Söz verdiği halde, Gürcülere yardım etmeyip birkaç kere sayıca çok fazla olan düşmanlara karşı yalnız bırakmıştır. Bu haince tavırlara Erekle II. Döneminde de şahit oluyoruz, ancak Gürcü Kral büyük devletlerin saldırılarına karşı koyabilecek güçlü bir yandaşa da ihtiyaç duyuyordu. Bu sebeple, Gürcistan ve Rusya arasında, 200 sene süren Rus hegemonyasının başlangıcı sayılan, Giorgievsk Dostluk Anlaşması imzalanmıştır.

Gürcistan'ı Rusya'nın himayesine sokan Giorgievsk antlaşması 1783 yılında imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Rusya, Gürcistan'ı yabancı güçlerin işgaline karşı koruyacak, ancak iç işlerine karışmayacaktı.⁸² Kısa bir zaman sonra, 1801 yılında

⁸² Bkz. Mehmet Saray, Kafkas araştırmaları III. 1997, s. 16.

Anlaşmayı tek taraflı fes eden Rusya, Gürcistan'ı ilhak etmiştir ve 19. yy. boyunca durum bu şekilde devam etmiştir. 1905 yılı Rus İhtilalinde bağımsızlık girişiminde bulunan Gürcü Halkı kanlı bir şekilde bastırılmış, ancak 1917 Rus Devrimi ve ardından gelen Bolşevik İhtilali esnasında karmaşaya sürüklenen Rusya'nın boşluğundan yararlanan Gürcistan, 26 Mayıs 1918 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir. 1920 senesinde İhtilaf Devletleri Gürcistan'ın bağımsızlığını tanımışlar fakat Milletler Cemiyetine dahil etmemişlerdir. Gürcistan'ın bağımsızlığı üç sene gibi kısa bir zaman sürmüştür ve 25 Şubat 1922'de Kızıl Ordu Gürcistan'a girerek Sovyet Rejimini kurmuştur.⁸³

Gürcistan, 1922-1936 yılları arasında, Tiflis'in Başkenti olduğu Transkafkasya Sovyet Federe Sosyalist Cumhuriyeti içinde yer almış, bu yapı dağıldıktan sonra ise SSCB'nin üyesi olmuş ve Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti statüsünü elde etmiştir. SSCB döneminde Gürcü Halkı Sovyet Rusya'nın birçok uygulamasına tepki göstermiştir. Bunlardan birisi ve belki de en önemlisi, Gürcistan'ın anadili olan, Gürcüce dili ile eğitim yapılan okulların sayısının düşürülmesine verilen tepkidir. Ülke halkı Sovyet Rusya'sının birçok yerde uyguladığı ve Ruslaştırmayı amaçlayan bu politikaya karşı 14 Nisan 1978 tarihinde büyük protesto gösterileri ile cevap verilmiştir. SSCB sonrasında Gürcistan'da yaşayan nerede ise tüm halkın Gürcüce bilmesini bu tepkin bir sonucu olsa gerek.⁸⁴

1980'li yılların sonunda, SSCB'nin son Genel Sekreteri Mihail Gorbaçov'un başlattığı "Glasnost ve Perestroyka" hareketi, 1991 tarihinde Sovyet Birliği'nin dağılmasıyla sonuçlanmıştır. SSCB'nin dağılma sürecine girmesi, Gürcistan'da güçlü bir bağımsızlık hareketinin başlamasına neden olmuştur. Gürcistan ve komşusu Azerbaycan'ın bağımsızlık girişimleri beraberinde Rusya'nın tepkilerini getirmiştir ve ülkelerde tatsız olayların yaşanmasına yol açmıştır. 1989 yılı 9 Nisan'da Gorbaçov'un gönderdiği Kızıl Ordu ekibi 21 masum Gürcü vatandaşı öldürmüştür. Azerbaycan'da ise bağımsızlık mücadelesinde ölen kişi sayısı yüzden fazladır.⁸⁵ Gürcistan Yüksek Sovyeti, 1921 Gürcistan – SSCB antlaşması ve 1922 Birlik Antlaşmasını geçersizliğini

⁸³ Bkz. İHH Raporu Gürcistan'ın kısa tarihi. www.ihh.org.tr

⁸⁴ Bkz. Tamaz Kveladze. Mtsare Simartle, Literaturuli Sakartvelo. 14 Ekim 2005.

⁸⁵ Bkz. Tamaz Kveladze. Mtsare Simartle, Literaturuli Sakartvelo. 14 Ekim 2005.

ilan etmiştir. 31 Mart 1991 tarihinde ülke genelinde referanduma gidilmiş ve 9 Nisan 1991 tarihinde Gürcistan Parlamentosu ülkenin bağımsızlığını ilan etmiştir.

2.3.Gürcistan'ın Coğrafi Konumu ve Jeopolitiği

Gürcistan 41° - 44° kuzey enlemleri ile 40° - 47° doğu boylamları arasında yer almaktadır. Ülkenin yüzölçümü 69 700 km² ve nüfusu 4.5 milyondur. Komşuları, Kuzeyde Rusya Federasyonu, Doğuda Azerbaycan, Güneyde Ermenistan ve Güneybatısında Türkiye devletleridir.⁸⁶

Gürcistan'ın özgün adı “Sakartvelo”, yani “Kartveli = Gürcü” insanların yaşadığı yerdir. Ülkeyi Ruslar Gruzya, Batı'lılar Georgia, Türkler ise Gürcistan olarak adlandırmışlardır.

Gürcistan coğrafi konumu itibari ile, bazı parametrelere göre Asya'da, bazılarına göre Avrupa'da, bir kısım görüşlere göre ise, Asya ve Avrupa'nın sınırında yer almaktadır.⁸⁷

Gürcistan'ın bulunduğu coğrafi konum, ülke jeopolitiğini bir çok yönü ile önemli kılmaktadır. Ülke, Asya ve Avrupa kıtalarının sınırını teşkil ettiği gibi, bu iki kıtayı birbirine bağlayan, ulaşımda köprü vazifesini gören, transit bölgesi, konumdadır. Yaklaşık olarak 2 000 yıl boyunca faaliyette olan ve yeniden canlandırılması düşünülen, Batı'nın endüstrisi ile Doğu'nun pazarını buluşturma fonksiyonunu eda eden Tarihi İpek Yolu, Gürcistan topraklarından geçmektedir. Ülkenin geçiş bölgesi olma özelliği, hava ulaşımında da elverişliliğini koruyor. Gürcistan, bir yandan Avrupa ile Güneydoğu Asya arasında (İngiltere ve Hindistan yolunun tam ortası), diğer yandan da Kuzey Amerika ile önemli ölçüde endüstrileşmiş Kuzeydoğu ve Japonya – Kore – Çin arasındaki hava ulaşım koridorunun ortasında yer almaktadır. Gürcistan Doğu – Batı arasındaki köprü olma vazifesini gördüğü gibi, Kuzey – Güney ülkeleri arasındaki ticari ilişkilerinde de önemli bir geçit konumuna sahiptir.

⁸⁶ Gürcistan haritası ek bölümünde verilmiştir.

⁸⁷ Bkz. Arçil Gegeşidze, Geopolitika, 1999, s. 184-186.

Kuzeyindeki sıradağların yüksekliği nedeni ile ekonomik bağlantılara uygun olmayışı, ülkenin bölge ulaşımındaki konumunun daha da güçlendirmektedir. Bir kısmı Gürcistan sınırında yer alan, bu sıradağlar 750 km boyunca karayolu ulaşımına elverişli olmadığı gibi, tren yolu yapımı da coğrafi zorluklar nedeni ile düşünülememiştir. Ülkenin güney kısmı olan Türkiye sınırını da dağlar oluşturmaktadır, ancak bu dağlar Büyük Kafkas Dağları kadar yüksek ve elverişsiz değildir. Gürcistan'ı, Türkiye'ye karayoluyla bağlayan iki faal sınır kapısı mevcuttur: Artvin - Batum arasındaki Sarp Hudut Kapısı ve Kars – Ahaltsihe arasındaki Vale Hudut Kapısı.

Gürcistan Devleti'nin oluşumu, bulunduğu coğrafya sonucu, güçlü komşu imparatorlukların çekişme alanında olmuştur. Kuzeyde Hristiyan medeniyetine mensup olan Rusya İmparatorluğu, Güneyde ise Müslüman Halklardan müteşekkil Osmanlı ve İran İmparatorlukları doğmuş ve yaşamışlardır. Böylelikle, Gürcistan iki farklı medeniyeti birbirinden ayıran bir coğrafi konuma sahiptir.

Büyük jeopolitik değişimler sonucu Güney Kafkasya'da üç tane bağımsız devlet.: Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan ortaya çıkmıştır. Bir çok bakımdan zayıf olan bu ülkeler, güçlü partner devlet arayışına girdiler ve şu anda Ermenistan Rusya'nın en iyi müttefiki sayılmaktadır, Azerbaycan ise din ve ırk açısından kardeşi olduğu Türkiye yanlısı politika izlerken, Batı'yla da ilişkilerini geliştirme yoluna girmiştir. Gürcistan, diğer iki Güney Kafkasya ülkesinden farklı olarak, bulunduğu konum itibari ile daha çok seçeneğe sahiptir. Gül Devrimi sonucu iş başına gelen ülke yönetimi, önceki dönemlerden farklı olarak, Rusya'yı devre dışı bırakarak, Batı'ya daha çok entegre olma politikasını geliştirmiştir. Türkiye ile ilişkilerinde bir değişme olmayıp, güzel bir işbirliği çerçevesinde devam etmektedir. Bu ülkeler Güney Kafkasya'da yer almaktadır, Kuzey Kafkasya'daki Özerk Bölgeler ise halen Rusya Federasyonu hegemonyası altında bulunmaktadır. Bu Toplulukların bağımsızlık istekleri gün geçtikçe artmaktadır ve dindaşı olan Türkiye'ye yakınlaşma çabaları görülmekte. Çeçenistan Savaşı bölgedeki problemleri yeteri kadar ortaya koymaktadır. Bu coğrafyadaki problemler sınır komşusu Gürcistan'ı yakından alakadar etmektedir. Çeçenistan Savaşı döneminde Rusya'nın asılsız, Gürcistan yardım ve yataklık ediyor iddiası ve baskı yapması, ayrıca Pankisi Vadisi hadisesi ülkenin meydana gelen olaylardan ne kadar etkilendiğini gözler önünde seriyor. Gürcistan – Abhazya çatışmasında, Kafkasya Dağı

Halkları Federasyonu içinde birleşmiş bulunan Kuzey Kafkasya Topluluklarının, aynı federasyonda yer alan Abhazya'ya yardım etmeleri de Gürcistan'ın ne kadar hassas bir konuma sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Kafkasya'da denize sınırı bulunan tek ülke olması ve Orta Asya Ülkeleri için de deniz ulaşımını sağlama açısından mevcut konjonktürde en elverişli konumda olması, Gürcistan'ın jeopolitik konumunu güçlendirmektedir. Batum ve Poti Limanlarını bulunduran Gürcistan'ın deniz kıyısının uzunluğu 315 km. toplam sınır uzunluğu ise 1970 km.dir

Büyük miktarda kaynaklara sahip olan Azerbaycan'ın Hazar Denzine kıyısı vardır, ancak jeomorfolojik olarak bir göl olan Hazar havzası, denizlere açılmaya elverişli değildir. Hazardan, Rusya Topraklarında yer alan Don – Volga kanalını kullanarak Karadeniz'e çıkılabiliyor, ancak bu yol hem çok uzun, hem de kanaldan büyük gemilerin geçmesi olanaksızdır. Görüldüğü gibi Gürcistan, Azerbaycan'ın Türkiye ve Batıyla karayolu bağlantısını sağladığı gibi, ülkenin deniz bağlantısının sağlanması ve zengin kaynakların uluslararası pazarlara taşınmasında da önemli yere sahiptir. Azerbaycan'daki kaynakların taşınmasına yönelik kurulan Bakü – Tiflis – Ceyhan petrol boru hattı ve Bakü – Tiflis – Erzurum doğalgaz boru hattı Gürcistan üzerinden geçmektedir.

Güçlü Ermeni Lobilerine sahip olmasına rağmen, kaynaklar bakımından zayıf Ermenistan ekonomik olarak da zayıf ve gelişme potansiyeli az olan bir ülkedir. Komşuları, Türkiye ve Azerbaycan'la çözüme kavuşmamış problemleri ve tarihi düşmanlığı olan Ermenistan, ulaşım konusunda Gürcistan'a bağımlı durumdadır.⁸⁸ Diğer bir komşusu olan İran'ın deniz bağlantısı elverişsizliği nedeni ile Ermenistan'a tek seçenek olarak, Gürcistan yolu ile deniz ve aynı zamanda karayolu ulaşımını sağlaması kalmaktadır. Ermeni Toplumunun hayallerini süsleyen “Büyük Ermenistan” projesi, bu çaresizliğe aranan bir çözüm yolu olarak düşünülüyor olsa gerek. Azerbaycan'ın bir parçası olan ve ülke yüzölçümünün %20'sini teşkil eden Dağlık Karabağ'ı işgal eden Ermenistan, Gürcistan'da Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı Cavaheti bölgesinde etnik kışkırtmalara sebep olmaktadır. Ermenistan yöneticilerinde

⁸⁸ Arçil Gegeşidze, Geopolitika, 1999, s. 204.

eskiden beri var olan sıcak denizlere ulaşma arzusu, Cavaheti'yi topraklarına katarak oradan Batum'a kadar uzanmayı hedeflemektedir. Müttefiki, Rusya'ya ulaşımında da Gürcistan topraklarını kullanmak zorunda olan Ermenistan, dış bağlantılarında bu ülkeye zaruri bir şekilde ihtiyaç duymaktadır.

Gürcistan'ın kuzey komşusu olan Rusya Federasyonu, Karadeniz'e kıyısı olan bir ülkedir, ancak ulaşımına daha elverişli Batum ve Poti limanlarını da kullanmak için uzun zaman Gürcistan'a baskı yapmıştır. Diğer iki komşusu, Azerbaycan ve Ermenistan deniz ulaşımında Gürcistan'a bağlı iken, Rusya bu konuda Gürcistan'la eşit konumdadır. Rusya, etkisi altında bulundurmaya devam ettirdiği Ermenistan ve ticaret hacmi yüksek olan Türkiye'ye karayolu ulaşımında Gürcistan'a ihtiyaç duymaktadır. Gürcistan'ın diğer bir komşusu olan Türkiye ise bir deniz ülkesi konumundadır. Üç yanı denizlerle çevrili Türkiye, Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinin deniz ulaşımını sağlayan Gürcistan'ın açık denizlere çıkması için vazgeçilmez konumdadır. Dolayısıyla, Gürcistan - Karadeniz yolu ile deniz ulaşımını elde eden bütün ülkeler Türkiye'ye bağımlı hale gelmektedir.

Bulunduğu bölgenin zengin doğal kaynaklara sahip olması, bölgeyi ve kaynakların taşınmasında önemli stratejik konuma sahip olan Gürcistan'ı, gelişmeye elverişli kılmaktadır. Orta Asya'da – petrol, doğalgaz, pamuk; Ukrayna'da – hububat, kömür, demir; Basra Körfezinde – petrol, doğalgaz; Rusya'da bir çok çeşit kaynak bulunması, bölgenin zenginliğini ve gelişme potansiyelini ortaya koymaktadır. Günümüzde bölgenin en gelişmiş teknolojiye sahip ülkeleri Türkiye ve İsrail olmakla beraber, Rusya, Ukrayna, Kazakistan, Özbekistan, İran ve Irak gibi ülkeler ekonomik potansiyeli yüksek olan ülkelerdir. Bölgenin en az potansiyeli olan ülkesi, güçlü lobilere sahip olmasına rağmen Ermenistan'dır.

Gürcistan, askeri – politik açıdan da NATO ile (dağılmış) Varşova Paktı ve SENTO yada BDT gibi kuruluşların ilgi alanının sınırında bulunmaktadır. NATO üyesi olan Türkiye ile ABD ve genelde Batı karşıtı olan Irak ve İran gibi ülkeler de bu bölgede bulunmaktadır.⁸⁹

⁸⁹ Arçil Gegeşidze, Geopolitika, 1999, s. 199.

Zbigniew Brzezinski'nin satranç tahtası olarak adlandırdığı Avrasya bölgesinde ülke yönetim biçimleri önemli farklılıklar arz etmektedir. Türkiye Batı yanlısı, laik, demokratik bir cumhuriyettir; İran, İslam cumhuriyetidir; ABD müdahalesi öncesinde Irak diktatör bir rejimle yönetiliyordu; Basra Körfezi ülkelerinin çoğu ise monarşik bir yönetim biçimine sahiptirler.

Dini açıdan baktığımızda, ülkenin bulunduğu bölgede Müslüman ve Hristiyan halklar yaşamaktadır. İsrail Yahudi Toplumunun yaşadığı tek bölge ülkesidir.

Bütün bu farklılıklar bölgede karışıklıklara, etnik çatışmalara sebep olmaktadır. Gürcistan'ın içinde bulunduğu Avrasya bölgesi, sıcak noktalarla kuşatılmış durumdadır. Sıcak noktaların ikisi, Abhazya ve Güney Osetya Gürcistan'ın bünyesinde; Dağlık Karabağ, komşu ülke olan, Azerbaycan'da; Çeçenistan, ülkenin kuzey komşusu; Bosna Hersek, Moldavya, Filistin, Irak, Afganistan, Tacikistan ise etki edebilecek kadar yakın coğrafyalarda yer almaktadır.⁹⁰

Gürcistan'ın coğrafi konumu ve bu konumun sağladığı güçlü jeopolitik avantaj ve dezavantajlara değindik. Bu konular üçüncü bölümde daha kapsamlı bir şekilde ele alınacaktır. Şimdi ülkenin iç yapısı ve iklimine kısaca değinelim.

Gürcistan diğer Güney Kafkasya Ülkelerinden farklı olarak, çeşitli etnik gruplarını barındıran bir ülkedir. Bunun sonucu olarak, ülkenin bünyesinde iki özerk cumhuriyet, Abhazya ve Acaristan, bir de özerk bölge, Güney Osetya yer almaktadır. Yukarıda ifade edildiği gibi Abhazya ve Güney Osetya bölgeleri Gürcistan'a karşı bağımsızlık mücadelesini vermişler ve fiilen bağımsız konuma gelmişlerdir.

Gürcistan coğrafi bakımdan üç bölgeye ayrılmaktadır: Birincisi ülkenin kuzey kısmında yer alan Büyük Kafkas Sıradağları. Yüksek yerleri 5000 metreye dayanan bu dağların tepeleri buzullarla kaplı bulunmaktadır. Bu dağların güneyinde bunlara paralel olarak uzanan dik vadiler ve boğazlarla ayrılan daha alçak sıradağlar yer alır. İkincisi orta kesimde yer alan düzlüklerdir. Kuzeyde Büyük Kafkas Dağları ve güneyde Acaristan – İmereti ile Trialeti dağları arasında karmaşık yapıda bir çöküntü vardır.

⁹⁰ Arçil Gegeşidze, Geopolitika, 1999, s. 198.

Ülkenin ortası sayılan bu kısmı Suram dağları ile bölünmüş durumdadır. Üçüncü ise Gürcistan'ın güneyinde yer alan ve yaylalardan oluşan Küçük Kafkas Dağlarıdır.⁹¹

Çeşitli coğrafi alanlara sahip olan Gürcistan'da, doğal olarak çok değişik iklimlerin oluşmasına yol açmaktadır. Ülkenin batı kesimi en çok yağış alan, nemli ve sıcak bölgedir. Yağış miktarı alçak yerlerde 1000 mm, dağlarda ise 2500 mm.ye kadar yükselmektedir. İç kısımlara doğru ilerledikçe karasallık artar. Gürcistan'ın başkenti Tiflis'in de yer aldığı, doğu kesiminde ise yağış miktarı 500 mm.ye kadar düşüyor ve nem oranı önemli ölçüde azalmaktadır. Yüksekliği 3000 metrelerde seyreden Cavaleti Platosu ve etrafı çok nemli bir havaya sahip. Büyük Kafkas Dağları eteklerinde yükseklik artınca sıcaklık düşer; kar yağışları artar; karın yerde kalma süresi azalır.

2.4.Gürcistan'ın Ekonomik Durumu ve Doğal Kaynakları

Sovyetler Birliği'nin gelir düzeyi ve refah seviyesi en yüksek ülkeleri arasında yer alan Gürcistan, bağımsızlık sonrasında derin bir ekonomik krizle karşı karşıya kalmıştır. Merkezi ekonomik sistemi uygulayan SSCB, dağıldıktan sonra ülkeler arasındaki ekonomik bağların kalkması sonucu ciddi krizler baş göstermiştir.⁹²

Bağımsızlığını ilan ettiği 1991 tarihinden itibaren, yüksek enflasyon, sanayi ve tarım ürünleri üretiminde azalma, ülkeye gelen turist sayısındaki düşüş ve işsizliğin artması ülkede ciddi ekonomik krizlere yol açmıştır. Bu durum 1995 yılında uygulamaya konan, ekonomik istikrar programına kadar artarak devam etmiştir. Ekonomik istikrar programının başarıyla uygulanması, ülkenin gidişatının olumlu yönde değiştirmiştir.⁹³

Gürcistan'ın başlıca ekonomik faaliyetleri tarım, hayvancılık, madencilik, sanayi, hidroelektrik üretimi ve turizmdir.⁹⁴

⁹¹ Bkz. Mehmet Saray, Kafkas araştırmaları III. 1997, s.2; Emrullah Güney, Türkiye'nin Komşuları, 2002, s. 243.

⁹² Bkz. Ali Sönmez, Kafkasya ve Orta Asya Cumhuriyetleri Ülke Profilleri ve Türkiye ile Ekonomik İlişkiler,1996, s. 17.

⁹³ Bkz. TİKA Raporu 2003.

⁹⁴ Bkz. Muhsin Akgür, Tezer Palacioğlu, Gürcistan Ülke Profili, Mevzuat ve Türk Girişimcileri, İTO yayınları,1999,s.26-33. Emrullah Güney, Türkiye'nin Komşuları, 2002, s. 249-250; Mehmet Saray, Kafkas araştırmaları III, 1997, s. 2-4.

Gürcistan aslında bir tarım ülkesidir. SSCB döneminde ülke nüfusunun %35 tarım sektöründe istihdam edilmekteydi ve Birlik içerisinde tarım ürünleri ticaretindeki payı %10'u buluyordu. Gürcistan ihraç ettiği ürünler karşılığında, diğer ihtiyaç maddelerini almaktaydı. Sovyetler Birliğin çökmesi ile bu sistem ortadan kalktı ve sistemin bir parçası haline gelen ülkeler derin ekonomik krizlere sürüklendi. Elverişli iklim koşulları ve verimli topraklara sahip Gürcistan'da çay, turunçgiller, çeltik, mısır, buğday, tahıl, tütün, üzüm, incir, şeftali ve diğer sebze-meyve çeşitleri yetişmektedir. Gelişmiş teknolojiye mahrum olan ülkede verim oldukça düşük, ancak doğal yetiştirme nedeniyle kaliteli ve lezzetli tarım ürünleri elde edilmektedir. Üzümden elde edilen şarap, tütün, çay ve turunçgiller ihraç edilen başlıca tarım ürünleridir.

Dağlık arazilere, yaylalar ve otlaklara sahip ülkede hayvancılık de, önemli ölçüde gelişmiştir, ancak tarımda olduğu gibi bu sektörde de SSCB sonrasında ciddi gerilemeler yaşanmıştır. Keçi, koyun, sığır, domuz gibi hayvanlar yetiştirmekle beraber ülkede tavuk çiftlikleri de oldukça boldur.

Maden ve enerji kaynakları az olan Gürcistan, sanayi etkinliğini kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik donanım ve tüketim malları üretimine kaydırmıştır. Ülkenin başlıca sanayi kolları gıda işleme, makine, metal işleme, inşaat malzemeleri, kereste, kağıt, hafif sanayi, kimya ve petrokimya sanayi, elektrik üretimi, petrol üretimi, un, hububat işleme ve yem sanayi, demir ve demir dışı metalürji, demiryolu gereçleri, ormancılık ürünleri, mobilya yapımı ve dokumadır. Sanayi tesislerinin büyük bir kısmı teknolojik olarak eskimiş, ekonomik ömrünü tamamlamış kuruluşlardır. Sanayinin önemli bir bölümü başkent Tiflis'te yer almaktadır. Zestafoni'de demir alaşımlarının üretiminde ülkenin en önemli madeni olan manganez değerlendirilir. Batum ve Suhumi'de liman etkinlikleri canlıdır. Rustavi demir-çelik ve kimyasal ürünleri alanında uzmanlaşmış bir sanayi odağıdır. Kutaisi'de ise kamyon üretimi fabrikası mevcuttur.

Transit özelliğine sahip Gürcistan'da ulaşım ve taşımacılık önemli sektörler arasındadır. 21 700 km. uzunluğu olan Gürcistan karayolu, Karadeniz kıyısı ve liman şehri olan Batum'dan başlayarak Rusya, Türkiye, Ermenistan, Azerbaycan ve dolaylı olarak Orta Asya'ya kadar uzanmaktadır. Gürcistan aynı zamanda elverişli demiryolu ulaşımına sahip bir ülkedir. 1 586 km. uzunluğundaki demiryolu Karadeniz kıyılarını iç kesimlere bağlar. Demiryolu, liman şehri Batum'u bir yandan Hazar denizi kıyılarına,

Bakü'ye ve İran'a kadar bir yandan da Erivan'a kadar uzanmaktadır. Rusya ile de demiryolu bağlantısı olan Gürcistan'ın Türkiye'ye bağlanması için Kars – Tiflis – Bakü Demiryolu gündeme gelmiştir. Hava ulaşımına gelince, ülke başkent Tiflis'te uluslararası ulaşımında kullanılabilen havalimanına sahip, diğer üç tane havaalanı ise bakımsızlık ve güvenlik yetersizliğinden ancak ülke içi uçuşları için kullanılabilmektedir. Ülkenin ekonomik sıkıntıları nedeniyle havaalanlarında olduğu gibi, karayolu ve demiryolunda da ciddi bakım ihtiyacı vardır.

Gürcistan en önemli ekonomik kaynaklarından birisi de kış ve yaz turizmine uygun alanların olmasıdır. 315 km. deniz kıyısına sahip olan ülkede önemli yazlık tatil yerleri mevcuttur. Deniz kenarına sahip olan Acaristan ve Abhazya bölgelerinde SSCB döneminde tatil sanatoryumları vardı ve Gürcistan'ı üç milyon turist ziyaret etmekteydi. Dağlarla çevrili Gürcistan'da Bakuriani, Gudauri ve Mestia gibi kış turizmine uygun yerler de çoktur. Anlaşıldığı üzere ülke önemli turizm potansiyeline sahip, ancak ekonomik açıdan zayıf düşen Gürcistan turizm alanında yeni yatırımlar yapamamaktadır. 2005 yılında turizm sektöründe önemli ölçüde yabancı sermaye giren ülkenin, önümüzdeki senelerde eski cazibesine kavuşacağı tahmin edilmektedir.

Gürcistan'ın sahip olduğu en önemli ekonomik avantajı coğrafi konumudur. Batı ile Doğu, Güney ile Kuzey ülkelerini birbirine bağlayan Gürcistan önemli transit geliri elde etme potansiyeline sahiptir. Özellikle Azerbaycan ve Ermenistan'a giden malların büyük bir kısmı Gürcistan üzerinden geçmekte olup ülkeye önemli gelir kaynağı olmaktadır. Gürcistan aynı zamanda Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinde bulunan zengin doğal kaynaklarını uluslararası pazarlara taşıyacağı güzergâh üzerinde bulunmaktadır. Nitekim 25 Mayıs 2006 tarihinde çalışmaya başlayan Bakü – Tiflis – Ceyhan petrol boru hattından faaliyet süresince (40 sene) ülkeye yıllık geliri 52,5 milyon dolardır.⁹⁵ İnşaatında yaklaşık olarak 50 bin Gürcü vatandaşı çalışmıştır. Bu işsizlik oranı yüksek olan ülke halkı için ciddi bir gelir kaynağıdır. Yapımına devam edilen Bakü – Tiflis – Erzurum doğalgaz boru hattı ve gündemde olan Tarihi İpek Yolunun canlandırılması projesi de ülke için önemli gelir kaynaklarıdır.

⁹⁵ Bkz. BTC Anlaşmasının eki, Sakartvelos Navtobis Saertaşoriso Korporatsiis Mimartva s.1.

Bağımsızlık sonrasında derin ekonomik krize sürüklenen Gürcistan'ın dış ticaretine baktığımızda ithalatın ihracata oranı çok yüksektir. İhraç ürünlerinin büyük kısmı hammadde ve doğal kaynak niteliğindedir. Başlıca ihraç ürünleri: Manganez, perlit, çelik, bakır, makineler, çeşitli imalat sanayi ürünleri, gübre, çeşitli kimyasallar, çay, şarap, konyak, madensuyu, çeşitli meyve ve sebzelerdir. İhracatta en büyük payı şarap, madensuyu, çay, metal borular, demir alaşımları almaktadır. Üretim kapasitesi düşük olan ülke tüketim ihtiyaçlarının büyük kısmın ithal yolu ile karşılamaktadır. İthal edilen ürünler: Petrol ve petrol ürünleri, madeni yağlar, tütün mamulleri, tahıllar, karayolu taşıtları ve parçaları, şeker ve şekerli ürünler, ilaçlar, unlar, elektrikli ve elektronik aletler, içkiler ve sirke, demir çelik ürünleri, organik kimyasallar, plastik ve plastik ürünleri, kağıt ve kağıt ürünleri ve diğerleridir.

Komşuları Rusya ve Azerbaycan gibi zengin petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip olmayan Gürcistan, doğal kaynaklar açısından fakir bir ülke değildir. Ülkede şu anda bilinen yaklaşık 300 adet maden kaynağı mevcuttur. Gürcistan'ın en önemli maden kaynağı manganez olmakla birlikte, ülkede perlit, kömür, petrol, doğalgaz, altın, bakır, çimento gibi kaynaklar bulunmaktadır. Bununla birlikte Gürcistan zengin şifalı su kaynakları ve büyük hidroelektrik potansiyeline sahiptir. Şimdi de ülkede bulunan kaynak miktarları ve kullanım durumlarına değinelim.⁹⁶

Kömür, Gürcistan'ın önemli enerji kaynaklarından bir tanesidir. Gürcistan'da 420 milyon ton kömür bulunmaktadır ve eski SSCB ülkeleri arasında altıncı sıradadır. Kömür ihtiyacını kendi rezervlerinden karşılayan ülke, Sovyetler Birliği döneminde yıllık 300 ton kadar ihracatta bulunuyordu.

1974 yılında keşfedilen petrol rezervleri, ülkeyi enerji kaynakları açısından kısmen de olsa rahatlatmıştır, ancak bu durum çok sürmeden 1980'li yılların sonunda az miktardaki kaynaklar tükenme noktasına varmıştır. SSCB döneminde toplam petrol ihtiyacının %65'i karşılanabilen ülkede, günümüzde 15 adet petrol kaynağı var ve toplam rezerv miktarı 580 milyon tondur. Bu kaynaklarla yetinemeyen ülke önemli oranda petrol ürünlerini ithal etmektedir.

⁹⁶ Daha geniş bilgi için bkz. Arçil Gegeşidze, Geopolitika, 1999, s. 187-195.

Gürcistan'da az da olsa doğalgaz kaynakları mevcuttur. Şu anda ülkede bulunan toplam doğalgaz miktarı 98 milyar küptür. Türkmenistan ve Rusya'dan doğalgaz ihraç eden Gürcistan, Rusya'nın baskı uygulama amaçlı sıkça kesinti yapması ile Rusya arasında problemler neden olmuştur.

Yukarıda ifade edildiği gibi, Gürcistan önemli manganez madenlerine sahiptir. Manganezin dünya rezervlerinin %10'unu teşkil eden, yaklaşık 100 milyon ton bu ülkenin Ciatura bölgesinde bulunmakta olup, ihraç edilen madenlerin ilk sırasında yer almaktadır. Aynı zamanda ülkede 18 milyon ton perlit madeni bulunmaktadır.

Yüksek dağlarla çevrili Gürcistan'ın tepelerindeki karlar sürekli erimekte ve önemli su kaynakları potansiyelini oluşturmakta. Enerji kaynakları yönünden zayıf olan ülke için, bu çok hayati önem taşımaktadır. Hidroelektrik üretimi, Gürcistan'ın kaynaklarında önemli potansiyeller arasındadır. Ülke hidroelektrik üretiminde, SSCB ülkeleri arasında beşinci sırada yer almakta olup, komşu ülkeleri Azerbaycan ve Ermenistan'dan çok öndedir. Toplamda iki yüzden fazla, Çoğunluğu Batı Gürcistan'da yer alan hidroelektrik santraller ülkenin ihtiyaçlarını fazlasıyla karşılamaktadır. Gürcistan 160 milyar kw/h. elektrik üretme kapasitesine sahiptir.

Gürcistan aynı zamanda geniş maden suyu ve şifalı su kaynaklarına sahiptir. SSCB döneminde, Gürcistan'da bulunan madensuyu Sovyet ülkelere ihraç edilen önemli bir kaynaktı. Günde yaklaşık olarak 130 milyon litre maden suyu üretilmektedir.⁹⁷ İki binden fazla şifalı suyun bulunduğu ülkede, doğal olarak çok sayıda kaplıca bulunmaktadır. Tedavi amaçlı kullanılan kaplıcalar SSCB döneminde en gözde tatil yerleri arasında yer almaktaydı. Yer altı sıcak su havuzlarının da var olduğu ülkede, elverişli cihazlarla yapılacak çalışmalar neticesinde önemli miktarda ısı kaynağı su elde edilebilirliği tahmin edilmekte. Enerji kaynağı sıkıntısı yaşanan bir ülke için, bu güzel bir rahatlama aracı olabilir.

Yeşilliklerle iç içe olan Gürcistan, üç milyon hektar orman alanına sahiptir. Orman alanları bir kısmı tatil yerlerini oluşturmak ve toprak kaymasını engellemek amacıyla kullanılmakta, bir kısmı ile de orman ürünleri elde edilmektedir. Orman ürünleri ihraç kalemleri arasındadır.

⁹⁷ Bkz. Kemal Çelik; Cemalettin Kalaycı, Kafkasya'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı, KATÜ Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2002, s. 23-24.

2.5.Gürcistan'daki Özerk Bölgeler

SSCB Yönetim, Lenin'in öncülüğünde etnik ayrımcılığın önlenmesi ve tek sınıf "Sovyet Halkı" oluşturma düşüncesi ile "Milletler Politikası" adı altında, göç ve iskan politikasını uygulamıştır. SSCB'nin son genel sekreteri Mihail Gorbaçov'un başlattığı Glasnost ve Perestroyka hareketi Sovyetler döneminde bastırılmış milliyetçi duygularının yeniden canlanmasına neden oldu. Eski Sovyetler Birliği ülkelerinin bağımsız olmaları, beraberinde etnik grupların da bağımsızlık girişimlerini doğurmuştur. Bunun etkisi ile etnik kazan hükmünde olan Kafkasya bir çok çatışmaya sahne olmuştur. SSCB sonrasında, Gürcistan bünyesinde iki özerk cumhuriyet (Abhazya ve Acaristan), bir de özerk bölge (Güney Osetya) yer almaktaydı.⁹⁸

Güney Kafkasya bölgesindeki üç bağımsız ülkede de etnik problemler yaşanmıştır. Azerbaycan sınırlarında yer alan ve Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı Karabağ bölgesi Ermenistan tarafından işgal edilmiştir. Gürcistan ise bölgede en çok etnik farklılıkları barındıran ülke olarak bir çok çatışmaya sahne olmuştur. Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlık mücadeleleri fiili bağımsızlıkla sonuçlanmış, 13 sene boyunca bağımsız ülke gibi yönetilen Acaristan ise Gürcistan Başkanı Saakaşvili'nin müdahalesi ile ülkenin bünyesinde kalmıştır.

2.5.1.Abhazya

Güney Kafkasya'yı işgal ettikten sonra buradaki etnik grupları etkisiz hale getirmek isteyen Rusya, bölge halklarına zorunlu göç ve yerine kendisine sadık Hristiyan unsurları yerleştirme politikasına yönelmiştir. Abhazya, Rusya sınırında yer alıp, Karadeniz bağlantısını sağlayabilecek Sohumu limanına sahiptir. Aynı zamanda güzel bir tatil bölgesidir. Sıcak denizlere ulaşma baştan beri Rusya'nın tutkusu olduğundan, Abhazya'ya ayrı bir önem vermiştir. Uzun süreli, güvenli ve problemsiz yerleşebilmek için göç ve iskan politikasını uygulamıştır. Rusya, Bölgenin kontrolünü elinde tutmak için kendisine karşı ayaklanan ve "93 Harbi" olarak bilinen 1877-1878

⁹⁸ Özerk bölgeler konumları için bkz. Ek bölümü, harita

Osmanlı-Rus Harbi'nde Osmanlı'nın yanında yer alan Abhazya ve diğer Kuzeybatı Kafkas halklarını Osmanlı topraklarına ve Rusya'nın iç bölgelerine zorla göç ettirip, yerine Hristiyan unsurlar yerleştirdi. 1866 yılında Abhazya'da kurulan Rus yönetiminin devamında bölge önce Kutaisi valiliğine sonra ise Tiflis'teki Transkafkasya genel valiliğine bağlanmıştır. Bolşeviklerin Gürcistan'a girmesine paralel olarak 3 Mart 1921 tarihinde Kızıl Ordu'nun desteğiyle Sohum'da oluşturulan Devrim Komitesi "Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetini" ilan etmiş, 21 Aralıkta da Gürcistan SSC ile "Birlik Anlaşması"nı imzalayarak Gürcistan'a katılmıştır. 1931 yılında ise Stalin'in yaptığı değişiklikle, Gürcistan'a bağlı Özerk Cumhuriyeti statüsünü almıştır ve SSCB dağılana kadar bu şekilde devam etmiştir. Bu süre içerisinde bölgede, SSCB uyguladığı bir takım siyasi, sosyal ve kültürel politikalarla Abhazlar'da gürcülere karşı düşmanlık hislerinin oluşmasına sebep olmuştur.⁹⁹

1978 yılında Abhaz Halkı, Gürcistan SSC'den ayrılıp, Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'ne birleşme talebinde bulunmuşlardır. Buna sebep olarak da 1978 yılında hazırlanan Gürcistan Anayasasının ve Tiflis yönetiminin çıkardığı yeni yasaların Gürcistan ile Abhazya arasında eşitsizlikler doğurduğunu gösterdiler. Protesto gösterilerine sahne olan Abhazya'ya, Moskova bir araştırma komisyonunu gönderdi. Komisyon Abhaz dili ve kültürünün ihmal edildiği yönünde rapor hazırladı. Abhazya'nın Gürcistan'dan ayrılma ve Abhaz dilinin resmi dil olarak kullanılmasını reddeden Moskova Abhaz halkına büyük miktarda kültürel ve ekonomik ödünler verdi. Moskova'nın Abhazlar'a tanıdığı yeni haklar bu sefer bölgede yaşayan Gürcülerin, kendilerine ayrımcılık yapıldığı hissini oluşturdu ve on yıl boyunca iki unsur arasında karşılıklı düşmanlık hislerinin büyümesine neden oldu.

SSCB'nin dağılmaya başladığı 1980'li yılların sonlarında, Gürcistan'ın bağımsızlığa doğru yol aldığı süreçte, Abhazlar ile Gürcüler arasındaki gerilim iyice yükseldi. Gürcü-Abhaz sorununun gün yüzüne çıkması Lihni Deklarasyonu olarak adlandırılan, Komünist Partisi Abhazya Bölge Komitesi Bürosu üyeleri, Bakanlar Kurulu üyeleri ve Abhazya parlamenterlerinin yanı sıra, 30 000'den fazla kişinin katılımıyla gerçekleşen toplantı sonrasında olmuştur. Bu toplantının sonunda Gorbaçov

⁹⁹ Bkz. Fehim Taştekin, Bir Abhazya Fotoğrafı, Kafkas Vakfı, Abhazya Raporu, Ekim 2001.

ve SSCB'nin diğer ileri gelenlerine bir nevi çağrıda bulunulmuştur. Stalin döneminde uygulamaya konan politika sonucu tüm SSCB'de bir trajedi yaşandığı ve Abhazlar'ın ciddi şekilde baskılar gördüğü ifade edilmiştir. Abhazlar, Stalin döneminde ellerinde alındığını ileri sürdükleri hakları geri istemekteydiler. Bu hakların temelinde, Gürcistan SSC'den ayrılarak on altıncı Birlik Cumhuriyeti olma istekleri vardı.¹⁰⁰

Abhazya'da yaşanan bu olaylar Tiflis'te sert tepkilere yol açmış. Gürcü tarafı, "Abhazya'nın SSCB bulunan özerk cumhuriyetler içinde, anayasasında milli dilin devlet dili olarak geçtiği ve Rusya Federasyonu'na bağlı özerk cumhuriyetlerden farklı olarak anadilde eğitim yapıldığı tek örnektir, ayrıca Abhaz nüfus oranı düşük olmasına rağmen devlet yönetiminde öncelik tanındığını" ifade etmiştir. Gürcistan'da gerginlik giderek tırmanmış ve protesto gösterileri artmıştır. O kadar ki 9 Nisan 1989 tarihinde 21 Gürcü vatandaşın ölümüne yol açmıştır. Temmuz 1989'da Abhazya Devlet Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren Gürcü Dili ve Edebiyatı Fakültesi'nin Tiflis Üniversitesi'ne bağlanmasına yönelik Tiflis'te yapılan girişimler, Abhazya'da Gürcü ve Abhaz tarafları arasında çatışmalara yol açmış, 18 kişinin ölmesi, yüzlerce kişinin yaralanması ile sonuçlanmıştır. Gürcistan ile Abhazya arasındaki ilişkiler karşılıklı sürtüşmelerle devam etmiştir.¹⁰¹

9 Nisan 1991 tarihinde Gürcistan, Zviad Gamsahurdia liderliğinde bağımsızlığını ilan etti ve Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti'nin 1921 tarihli anayasasına döndüğünü duyurdu. Abhaz tarafı bu olayın Abhazya'nın özerkliğinin kaldırılması anlamına geldiğini ileri sürdü, oysa 1921 tarihli Gürcistan anayasada Abhazya özerk bir cumhuriyet olarak tanınıyordu. Bu gelişme sonrasında toplanan Abhazya Yüksek Sovyeti, 1978 Abhazya ÖSSC Anayasasını yürürlükten kaldırarak, 1925 Anayasasına dönmüştür. 1925 Tarihli Anayasa Abhazya'ya Gürcistan'dan ayrılma hakkına yer vermişti. Bu anayasaya geçmesi Abhazya'nın bağımsızlığı ilan etmesi anlamını taşıdığından, Gürcistan Parlamentosu Abhazya Parlamentosunun bu kararını bozdu.¹⁰²

Abhazya'nın aldığı karar Tiflis'te sert tepki ile karşılanmış ve 14 Ağustos 1992 Tarihinde Gürcü Muhafız Birlikleri Abhazya'ya girmiştir. Gürcistan yönetimi,

¹⁰⁰ Bkz. "Lihni Deklarasyonu, 18 Mart 1989" Nart, Ankara. Kafkasya Derneği Yayını, Eylül-Ekim 1999, sayı 14, s.16-22.

¹⁰¹ Christian Neef, KAFKASYA Rusya'nın Kanayan Yarası, Çeviren: Özalp Gönoralp, s. 90.

¹⁰² Vikipedi,Özgür Ansiklopedi. Abhazya.<http://tr.wikipedia.org/wiki/Abhazya>

Abhazya'ya girme sebebini görevden uzaklaştırılan Z. Gamsahurdia taraftarlarınca kaçırılan Gürcü subaylarını bulmak ve demiryolu hattını etkileyen sabotaj ve yağmayı durdurmak olarak açıklamıştır. Bölgeye izin almadan girdikleri gerekçesi ile Abhazya silahlı birliklerin Gürcü birliklerine ateş açması sonucu etnik çatışma ortaya çıktı ve kısa sürede tüm Abhazya'ya yayıldı. Çatışmaların başlamasından birkaç gün sonra Gürcistan Savunma Bakanı Kitovani, askeri operasyonun asıl amacının Abhazya Parlamentosu'ndan kaynaklanan ayrılıkçı hareketlerin engellenmesi olduğunu açıklamıştır.

Beş bin kişiden oluşan Gürcü Birlikleri bir kaç gün içinde Abhazya'nın büyük bir kısmını kontrol altına aldılar. Ancak olayların seyri farklı bir şekilde gelişti. Kafkas Dağlı Halkları Federasyonu şemsiyesi altında bir araya gelen Çeçenler, Çerkezler, Kabardeyler, Adıgeler, Güney Osetya'lılar, Abhaz ayrılıkçı güçleri ve Rus Birlikleri ile birleşerek Gürcülere karşı savaş başattılar. Gürcü taarruzu başladığı yerde yenilgi ile bitmiş ve yaklaşık 250 bin Gürcünün Abhazya'dan göç etme mecburiyetinde kalmasıyla sonuçlanmıştır.¹⁰³

3 Eylül 1992'de Gürcistan ile Moskova arasında bir ateşkes imzalandı ise de çok uzun sürmeden, 1 Ekimde iki taraf arasında yeniden çatışmalar baş göstermiştir. Rusya'nın, Abhazya'yı desteklediği ve çatışmayı körüklediğini ileri sürerek sorunu uluslararasılaştırmaya çalışan Gürcistan eski lideri Eduard Şevardnadze bu amaçla NATO, AGİT ve BM gibi kuruluşlara seslenerek ülkenin toprak bütünlüğünü korunmasında ellerinden geleni yapmalarını istemiştir. İlk zamanlar Gürcü liderin isteklerine olumlu cevap vermeyen BM, Ocak 1993 88 kişiden oluşan bir inceleme grubunu göndermiştir. Şevardnadze inceleme grubundan sonra, BM'den barış gücü kurulmasını istemişse de BM kaynak yokluğu sebebi ile isteğini geri çevirmiştir. BM'den olumlu cevap alamayan Şevardnadze BDT barış gücünü kabul etmek zorunda kalmıştır. Rusya elindeki kozları kullanarak, Gürcistan'ı BDT'ye üye olması için bir kez daha zorlamıştır. Çaresiz kalan Gürcü lider 22 ekim 1993'te BDT'ye girmeyi ve topraklarında Rus askeri üslerin bulunmasını kabul etmiş ve antlaşma imzalamıştır.¹⁰⁴ Şevardnadze'nin tutumu Gürcü çevrelerince sert karşılanmıştır, ancak liderin başka

¹⁰³ Christian Neef, KAFKASYA Rusya'nın Kanayan Yarası, Çeviren: Özalp Göneralp, s. 92.

¹⁰⁴ Alexandre Rondeli, Sakartvelos Sagareo Politika Da Erovnuli Usaprthoebis Prioriteti, 1999, s. 14-24.

çıkış yolu olmadığını ve tepkiler devam ederse istifa edeceğinin açıklamasıyla ortam yatışmıştır. Bu gelişmeler neticesinde Rusya Abhazya'ya olan desteğini askıya almış ve bölgeye yönelik ekonomik yaptırımları kabul etmiştir.

1 Aralık 1993 tarihinde BM himayesinde Cenevre'de yapılan Gürcistan ile Abhazya arasındaki görüşmeler olumlu sonuç vermiştir. Taraflarınca imzalanan "Anlayış Memorandumu"na göre: Bölgede ateşkes sağlanacak, uluslararası barış gücünün varlığı kabul edilecek, esir değişimi yapılacak, mültecilerin geri dönüşüne izin verilecek. Daha sonra 4 Nisan 1994'de taraflar Moskova'da bir araya gelerek, Gürcistan-Abhazya Anlaşmazlığının Barışçıl Çözümü Önerilen Deklarasyonu imzaladılar. Bu tarihten sonra taraflar defalarca bir araya gelmiş olmasına rağmen kalıcı çözüm üretilmemiştir.

2.5.2.Güney Osetya

Güney Osetya, SSCB döneminde Gürcistan'ın bünyesinde bulunan, özerk bölge statüsüne sahip toprak parçasıdır. Özerk Cumhuriyet siyasi özerkliği, Özerk Bölge ise idari özerkliği sağlayan bir statüdür.

Güney Osetya Büyük Kafkas Dağları'nın güney eteklerinde yerleşmiş, 3 900 km² yüzölçümü ve 100 000 kişilik nüfusu olan bir bölgedir. Başkenti Tshinvalidir. Bölgenin kuzeyinde gene Oset halkların yaşadığı ve Rusya Federasyonu sınırlarında özerk cumhuriyet statüsünü taşıyan Kuzey Osetya yer almaktadır. Kafkas Sıradağlarını aşan tek geçit olan Darialı boğazının bu topraklarda olması, bölgeyi önemli kılmaktadır. Osmanlı'nın bölgeye uyguladığı İslamlaştırma politikasına rağmen Hristiyanlığını muhafaza eden Osetler'in Gürcü halkı ile dinsel yakınlığı vardı. Osetler, 19. yüzyılda bu topraklarda egemenliğini kuran Rusya'nın en sadık müttefiki idiler. 8 Haziran 1920 tarihinde Güney Osetya'da Sovyet egemenliği ilan edilmiş, 1922 yılında ise bölge Gürcistan içerisinde özerk bölge statüsünü elde etmiştir.¹⁰⁵

SSCB'nin dağılma sürecine girmesi ve Gürcistan'ın bağımsızlık girişimleri, bu iki komşu bölgede yaşayan, aynı ırka mensup toplulukların milliyetçilik duyguları

¹⁰⁵ Kamil Ağacan, Saakaşvili'nin Güney Osetya Operasyonu: Bir Hipotezin Testi, www.turksam.org.tr/yazilar.asp?kat=6&yazi=33

kabarmış ve bir çatı altında birleşme hevesine kapılmışlardır. Gürcistan'ın 1988 senesinde Gürcüce'nin geliştirilmesine ilişkin tasarının açıklanması diğer etnik gruplarda da kimlik sorgulamasına yol açmıştır.¹⁰⁶ Bu tasarının açıklanması sonrasında Abhazya'da olduğu gibi, Güney Osetya bölgesinde de protesto hareketleri başlamıştır. 1986 yılında Antigürcü yaklaşımla öne çıkan "Halk Forumu" oluşturulurken, 1989'da ise "Oset Halk Cephesi" kurulmuştur. Oset halkların bağımsız cumhuriyet olarak birleşme hareketleri hem Gürcistan'ın hem de Rusya'nın tepkisini çekecek nitelikte idi. Her ikisini karşılarına almayı cesaret edemeyen birleşme yanlıları, RSFSR içerisinde birleşme fikrini peşinen kabul ettiler ve bu isteklerini ilerleyen zamanlarda SSCB yetkililerine iletmişlerdir.

10 Kasım 1989'da Güney Osetya Bölge Meclisi Tiflis'e özerk cumhuriyet statüsüne geçme talebinde bulunmuştur. Bu istek Gürcistan Yüksek Sovyetince, Osetya'nın statü değişikliği önerisinin anayasaya aykırı olduğunu gerekçesi ile geri çevrilmiştir. 20 Eylül 1990 Tarihinde Güney Osetya Bölge Meclisi, bölgenin ismini Güney Osetya Demokratik Cumhuriyeti, kısa bir süre sonra da demokratik kelimesini de kaldırarak Güney Osetya Cumhuriyeti olarak değiştirmiştir. Ayrıca, bölgenin Gürcistan'dan bağımsız bir SSCB Cumhuriyeti olduğunu belirterek gerekli devlet yapılanmasına gitmiştir.¹⁰⁷

28 Ekim 1990 genel seçimlerinden zaferle çıkan Zviad Gamsahurdia, Güney Osetya'nın Özerkliğini askıya almış, 11 Aralık 1990'da toplanan Gürcistan Parlamentosu da yaptığı anayasa değişikliği ile bölgenin özerkliğini kaldırmıştır. Bunun üzerine Güney Osetya yönetimi Moskova'ya başvurarak mağduriyetin giderilmesini istemiştir. Gorbaçov, her iki tarafın davranışının anayasaya aykırı olduğunu ve bundan vazgeçmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Gorbaçov'un uyarısını dikkate almayan Gamsahurdia, Güney Osetya'da olağanüstü hal ilan ederek "düzeni sağlama" gerekçesiyle 6 Ocak 1991'de 6 000 kişilik birliklerle Güney Osetya'ya karşı askeri faaliyetlere başlamıştır.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Bkz. Çoçiev b; Dzojev m., Derleyen: Güney Osetya 1988–1992 Gürcü Saldırıları, Tutanaklar, Nart, 1999, s. 26.

¹⁰⁷ Kamil Ağacan, Saakaşvili'nin Güney Osetya Operasyonu: Bir Hipotezin Testi, www.turksam.org.tr/yazilar.asp?kat=6&yazi=33

¹⁰⁸ Christian Neef, KAFKASYA Rusya'nın Kanayan Yarası, Çeviren: Özalp Gönoralp, s. 84-85.

17 Mart 1991 Tarihinde SSCB'nin devamı için yapılan referanduma katılmayan Gürcistan, 31 Martta kendi bağımsızlığını oyladığı referandum yapmıştır. Güney Osetya ise SSCB'nin referandumuna katılıp %98 Sovyetler Birliği'nin devamı yönünde oy kullanmış, ayrıca Gürcistan'ın yaptığı referandumu boykot etmiştir. 19 Ocak 1992'de Güney Osetya bölgesi kendi bağımsızlığı yönünde bir referandum düzenlemiş ve ikinci aşamada % 99 olumlu oy alan, Rusya'ya katılıp Osetya Birliği'nin oluşmasını oylamıştır.

Milliyetçi tutumuyla hareket eden Gamsahurdia'nın devrilmesinden sonra 1992'de, Gürcistan iktidarına toprak bütünlüğünü sağlama adına yumuşak tavırlarla dikkat çeken SSCB eski Dışişleri Bakanı Eduard Şevardnadze gelmiştir. Önce Güney Osetya'da, sonra Abhazya'daki çatışmalarda bölge halklarını gizlice destekleyen Rusya Yönetimi, Gürcistan'a yönelik tehdit edici açıklamalarda bulunmuştur. 22 Haziran 1992 Tarihinde Rus yetkilileri Gürcistan'ın geri adım atmadığı takdirde Güney Osetya'nın Gürcistan'dan ayrılıp RF'ye katılma isteğini gözden geçireceklerini, hatta daha ileri giderek Şevardnadze'yi arayarak, Gürcistan'ı bombalayacakları açıklamasında bulunmuşlardır. Artan Rus baskıları neticesinde Gürcistan ile Rusya Federasyonu arasında Güney Osetya sorunun çözmek için müzakereler başlamış ve 24 Haziran 1992'de taraflar arasında bir ateşkes imzalanmıştır. Yapılan antlaşmaya göre, Ortak Kontrol Komisyonu adı altında Rus, Gürcü ve Osetler'den oluşacak bir barış gücü çatışma bölgesinde görev yapacaktı. Bu antlaşmaya dayanarak, 15–16 Temmuz 1992'de 700 Rus, 320 Gürcü ve 469 Oset askerden oluşan barışgücü bölgeye yerleştirildi.¹⁰⁹

2.5.3.Acaristan

Acaristan, Ahıska kuzeyindeki Suram dağları ile Karadeniz arasında kalan ve özerk cumhuriyeti statüsüne sahip olan bölgedir. Bu bölgenin merkezi sahil şehri Batum olup, yüzölçümü 2 900 km² ve nüfusu 400 000 civarındadır.¹¹⁰

¹⁰⁹ Kamil Ağacan, Saakaşvili'nin Güney Osetya Operasyonu: Bir Hipotezin Testi, www.turksam.org.tr/yazilar.asp?kat=6&yazi=33

¹¹⁰ Yunus Zeyrek, Gürcistan Acaristan ve Türkiye, 1999, s.18.

Gürcistan içerisinde bulunan diğer iki özerk bölgeden farklı olarak Acaristan'ın özerkliği, tarihsel, kültürel ve dinsel nedenlere dayanmaktadır. Yaklaşık üç yüz sene Osmanlı hakimiyeti altında kalan Acaristan halkı Müslüman olmuştur. 16 Mart 1921 Moskova ve 13 Ekim 1921 Kars Antlaşmasıyla Batum Gürcistan'a bırakılmış, ancak şart olarak Müslüman Acara toplumunun dini gereklerini rahat yerine getirebilmeleri ve isteklerine uygun bir tarım toprakları rejimini kurma olanağına sahip olmaları için, bölgeye Özerk Cumhuriyet statüsü verilmiştir.¹¹¹ Milliyet olarak Gürcü olan Acaristan halkı, SSCB sonrasında, Abhazya ve Güney Osetya gibi bağımsızlık arayışına girmemiş, ancak, bölgenin lideri olan Aslan Abaşidze Rusya'ya sırtını dayayarak bağımsız bir devletin başkanı gibi hareket etmiştir. Abaşidze 13 yıllık yöneticilik döneminde hiç Tiflis'e gitmemiş ve Tiflis yönetiminin taleplerini hep geri çevirmiştir. Bu, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün sağlanmasını isteyen Gürcistan eski başkanı Eduard Şevardnadze'nin yumuşak tutumundan kaynaklanmıştır. İlk etapta Şevardnadze ile arası iyi olmayan Abaşidze, Şevardnadze'nin gidişinin kendi koltuğunu tehlikeye atacağı düşüncesi ile Gül Devrimi öncesinde onu desteklemiştir. Gül devrimi neticesinde başa gelen yeni yönetim Abaşidze'nin sonunu hazırlamıştır. Devrim sonrasında parlamento başkanı olan Nino Burcanadze ve başbakan olarak atanan Zurab Jvanya, Abaşidze'nin tutumundan, Şevardnadze döneminde de rahatsızlık duyuyorlardı ve bunu her fırsatta dile getirmişlerdir.

Transit özelliğine sahip Gürcistan, deniz bağlantısını Batum limanı ile sağlamaktadır. Ülkeyi, Türkiye üzerinden Batı'ya bağlayan, Sarp Hudut Kapısı da Batum'da yer almaktadır. Abhazya'nın fiilen Gürcistan'dan kopması Rusya'ya ulaşımında zora giren ülke için Türkiye ve Batı'ya açılan kara ve deniz ulaşımı için en elverişli yol olan Batum'un da elden çıkması demektir. Ermenistan, Azerbaycan ve Orta Asya ülkelerini Türkiye ve Batı'ya bağlayan Batum limanı ve Sarp Hudut Kapısı ülkenin önemli gelir kaynağıdır. Abaşidze döneminde bu gelirin büyük kısmı Tiflis'e ulaşmadan kendi inisiyatifinde kullanılıyor olması liderin bölgedeki konumunu daha da güçlendirmiştir. Tiflis emekli maaşlarını aylarca gecikerek öderken, önemli gelirlere

¹¹¹ Kamil Ağacan, Bir Özerkliğin Anatomisi: Gürcistan – Acaristan ilişkileri, Stratejik Analiz, cilt 2, sayı14, haziran 2001.

sahip Abaşıdze gecikmeden veriyordu, bu ise liderin halk nezdindeki konumunu daha da güçlendirmişti.

Bağımsızlık sonrasında ülkedeki karışıklıklar ve iç savaştan, Abhazya ve Güney Osetya'daki çatışmalardan uzak kalmayı başaran Abaşıdze, Gürcistan'da sıkıntılar devam ederken, bölge önemli ölçüde güç kazanmıştır. Etnik çatışmalar döneminde bölge lideri üçüncü taraf gibi tarafsızlığını ilan etmiştir. Abaşıdze, Acaristan'da sayıları 1500 kadar olan paralı muhafız birliklerini kurmuş aynı zamanda şeklen Tiflis'e bağlı, aslında kendi emrinde olan Gürcistan Silahlı Kuvvetleri de vardı. Gürcistan yönetimi, ülke topraklarındaki Rus askeri üslerin boşaltılması için direnirken, Rusya ile arası iyi olan Abaşıdze, olası bir durumda Gürcistan'a karşı kullanmak düşüncesiyle Batum'daki Rus Askeri Üssü'nün kalmasını istemiştir. Nitekim Tiflis ile Batum arasındaki ilişkilerinin gerginleştiği dönemde Batum sokaklarında Rus askeri araçların gösterilerine tanık olunmuştur.¹¹²

Ağırlıklı olarak dinsel nedene dayanan bölgenin özerkliği var olma sebebi ile çelişir hâl almıştır. Bölge halkının dini gereklerini rahat bir şekilde yerine getirebilmelerini amaçlayan özerklik, Abaşıdze'nin şahsi çıkarlarının gölgesinde kalmıştır.

Fiilen bağımsız olarak hareket eden Aslan Abaşıdze, Gürcistan'ın bütünlüğünü savunan söylemlerden de geri durmuyordu. Bağımsızlık girişiminde bulunmayan Acaristan'ın durumu, Gül Devrimi'ne kadar bu şekilde devam etmiştir. Gül Devrimi öncesinde Şevardnadze'yi desteklemesi neticesinde yeni yönetimin hedefi olan Abaşıdze, yeni yönetimi tanımadığını ve 4 Ocak 2004 tarihinde yapılan devlet başkanlığı seçimlerine katılmayacağını ilan etmiştir. Dış baskıların (özellikle ABD) etkisi ve Acaristan'da oluşan muhalefetin zorlaması neticesinde geç de olsa seçimlere katılmayı kabul etmiştir. Gül Devrimi öncesinde Abaşıdze, Acaristan bölgesinin Gürcistan'ın bir parçası olduğunu defalarca dile getirmiştir, ancak yeni yönetimle arası açılan lider farklı arayışlara girmiştir. Şahsi çıkarları için ülkeden kopmayı göze alan Abaşıdze'nin tutumu Acaristan'daki aydın çevrenin muhalefeti ile karşılaşmıştır. Bu

¹¹² Kamil Ağacan, Acaristan Sorunu ve Saakaşvili'nin Mevzi Kazanımı, Stratejik Analiz, cilt 4, sayı 48, Nisan 2004.

muhalefet gitgide güçlenmiş ve Tiflis cephesi ile irtibatlı bir şekilde hareket etmeye başlamıştır.

Acaristan ile Tiflis arasındaki gerginlik tırmanarak devam etmiş ve 28 Mart 2004 tarihinde yapılan genel seçimleri öncesinde ciddi sorunlar ortaya çıkmıştır. Saakaşvili, genel seçimleri öncesinde Acaristan'daki Abaşıdze muhaliflerini destekleyerek Abaşıdze'yi devirmek istedi, ancak bölge lideri muhalif cephedeki geniş çaplı tutuklamalarla muhalefeti bastırmıştır. Gül Devrimi'nde Saakaşvili'ye destek olan Rustavi 2 televizyonu muhabirini bölgedeki güvenlik güçlerince dövülmesi gerginliği iyice tırmandırmıştır. Saakaşvili, Abaşıdze'ye 15 mart tarihine kadar, muhalefete karşı baskılara son verilmesi, sorumluların cezalandırılması ve Özerk Cumhuriyet Güvenlik Bakanlığının feshedilmesi için ultimatol vermişse de Acaristan'a giden Gürcistan'ın Dönem Maliye Bakanı Zurab Noğaideli alıkonulmuştur. Bunun üzerinde Saakaşvili Batum'a gitmeye karar vermiştir. Bu arada muhalefet cephesinin 15 Mart günü için büyük bir miting hazırlığı içinde olması ve Tiflis'te olduğu gibi "Gül Devrimi"ne dönüşeceğinden korkması üzerinde Abaşıdze, Saakaşvili'nin Batum'a girmesini engellemiştir. Rus Yönetimi tarafından sorunun barışçıl yolla çözülmesi gerektiği yönündeki uyarılar sonucu Saakaşvili Acaristan'a ambargo uygulamaya karar vermiştir. Dış desteklerle karşılaşılan ambargo sonucunda, Abaşıdze Saakaşvili ile görüşmeyi kabul etmiş ve Tiflis yönetiminin birtakım isteklerine ilk defa olumlu cevap vermiştir. Problemlerin geçici olarak çözülmesi sonucu Acaristan genel seçimlere katılmıştır.¹¹³

30 Nisan 2004 tarihinde Gürcistan en büyük askeri tatbikatı yapmaya başladı. İki bin askerin katıldığı tatbikatın bir bölümü Acaristan sınırının birkaç kilometre uzağındaydı. Askeri tatbikat sonrasında Gürcistan'ın Acaristan'a müdahale edeceği endişesiyle Aslan Abaşıdze, bölgeyi Gürcistan'a bağlayan Çoloki nehri üzerindeki üç köprüyü havaya uçurttu. Bu durum karşısında Saakaşvili acilen Milli Güvenlik Kurulunu toplayarak, Abaşıdze'ye on günü kapsayan yeni ultimatol vermiştir. Abaşıdze ise herhangi bir müdahale söz konusu olursa karşılık vereceğini duyurmuştur. Köprülerin uçurması esnasında Batum'daki Rus askeri üste çalışan subayların orda

¹¹³ Kamil Ağacan, Acaristan Sorunu ve Saakaşvili'nin Mevzi Kazanımı, Stratejik Analiz, cilt 4, sayı 48, Nisan 2004.

olduğu iddia edilmiştir. İki taraf arasındaki anlaşmazlık bir yönü ile Rusya ABD çekişmesine döndü.

Gürcistan Acaristan krizinin zirveye ulaştığı 4 Mayıs tarihinde ABD Başkanı Bush, Rusya Devletbaşıkanı Putin'i arayarak krize karışmamasını, Acaristan liderini desteklemek için herhangi bir müdahalede bulunmamasını iletmiştir. Rus lideri Putin, Rus Amerikan ilişkilerin etkilenmemesi için Aslan Abaşıdze'yi gözden çıkarmış ve Rusya Dışışleri eski Bakanı İgor İvanov'u Batum'a göndermiştir. İstifaya ikna edilen Abaşıdze İvanov'la beraber Moskova'ya gitmiştir. Abaşıdze'nin istifası ve Acaristan probleminin çözülmesi Gürcistan'daki ayrılıkçı cepheler için güzel bir ders olduğu gibi, Rusya'nın Gürcistan topraklarındaki askeri varlığın sonlandırılması için rahat adım atılmasını sağlamıştır.

2.5.4.Etnik Grupların Son Durumu

Kasım 2003 'de gerçekleşen Gül Devrimi ile Gürcistan'ın yeni lideri olan Mihail Saakaşvili kısa bir zamanda Acaristan'ı Tiflis'e bağlamayı başardı ve gözler Abhazya ve Güney Osetya'ya çevrildi. Ancak uluslararası problem haline gelen bu iki bölgedeki sorunların çözülmesi tabii ki Acaristan gibi kolay olmayacaktır.

On yıldır sakin olan ayrılıkçı bölgeler, Gürcistan'ın Güney Osetya'da barış gücü olarak bulunan Rus askerlerini çıkarması için Rusya'ya yaptığı baskılar sonucu yeniden hareketlendi. Gürcistan, Rus barış gücü askerlerinden boşalacak yerin BM, Ukrayna ve Baltık Ülkeleri'nin askerleri ile doldurulmasını istediğini açıkladı. Saakaşvili ve Putin arasındaki gerginlik, gözlemciler tarafından ABD ve Rusya arasında Kafkasya Üzerinde nüfuz savaşı olarak yorumlandı. Ukrayna'dan başlayarak Bulgaristan ve Romanya'da üs kuran ABD Karadeniz havzasında yeni üsler kurma peşindeyken, Rusya, Güney Osetya'da meydana gelen bir nüfuz kaybının, kısa zamanda toprak kaybına dönüşebileceğinden endişe etmektedir. Gürcistan topraklarında bulunan iki Rus Askeri Üssü'nün bir an önce kapatılması için Rusya'ya baskı yapan Gürcistan, 2008'de NATO'ya girmeyi hedefliyor, bu ise Rusya'nın Gürcistan'daki askeri varlığından

tamamen vazgeçmesi demektir. Öte yandan Güney Osetya'nın Gürcistan'dan kopması, Abhazya, Cavaleti ve Acaristan'daki etnik ayrılıkları yeniden körükleyebilir.¹¹⁴

Etnik sorunları ile ilgili yaşanan en önemli son değişiklik Avrupa'nın göbeğinde yer alan 650 bin nüfusa sahip Karadağ'ın bağımsız cumhuriyet olmasıdır. Gürcistan'a uyguladığı baskıların en önemli aracı olan etnik ayrılıkları kozunu elinden bırakmak istemeyen Rusya yönetimi, şimdi Karadağ'ın bağımsız oluşunu ileri sürerek: Karadağ'ın bağımsız olduğu yerde bunu neden Abhazya ve Güney Osetya'dan esirgeyelim ki, gibi sözler sarf etmeye başladı. Aynı şey Çeçenistan için de söz konusu olabileceği hatırlatıldığında ise Rus yetkilileri hemen "Bölgesel Bütünlüğü" ileri sürüyorlar. Batı, Gürcistan'ı, Ukrayna'yı, Moldova'yı Rus etkisinden tamamen çıkarmışken Rusya ne koparırsam kardır hesabının peşinde. Bu düşünce ile Rusya, Gürcistan'da Abhazya ve Güney Osetya'ya, Moldova'da ise Transdinyesteri'ne sahip çıkmayı görev addetti. Tam da GUAM ülkeleri olan: Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ile Moldova BDT'den çekilme düşüncesindeyken.¹¹⁵ Gürcistan'ın BDT'den ayrılma niyetinden rahatsız olan Rus yetkilileri bunu Gürcistan'a pahalıya mal olacağını açıkça ifade etmekten çekinmiyorlar. Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün sağlanması için kurulan Meclis Komisyonunca hazırlanan ve Gürcistan'daki yabancı elçiliklere dağıtılan bildiride bu doğrultuda bilgiler yer almaktadır. Yakın tarihte Abhazya'yı ziyaret eden Rus politikacı Evgeni Ozerov: Gürcistan BDT'den çıkabilir ancak Abhazya'sız, açıklamasında bulundu.¹¹⁶

Rusya'nın bu tezlere karşın Saakaşvili, Kosova modelinin Abhazya ve Güney Osetya için geçerli olmayacağını ifade etmiştir. Abhazya ve Güney Osetya toplulukların Gürcistan'ın ayrılmaz bir parçası olduklarını ileri süren Gürcü lider, bu bölgelere Gürcistan içerisinde geniş özerklik tanınacağını ekledi. Saakaşvili "Güney Osetya'ya özerklik statüsünü önerdik. Verilecek bu statünün garantörleri de AB, ABD, Rusya Federasyonu olabilir. Böylece karşılıklı güven ortamı tesis edilmiş olur" dedi.¹¹⁷

Genel manada baktığımızda Saakaşvili'nin gelmesiyle beraber Gürcistan'ın Abhazya ve Güney Osetya bölgeleri ile ilgili politikasında çözüme yaklaşma tavrı göze

¹¹⁴ Faruk Akkan, Osetya Üzerinden Nüfuz Savaşı, Aksiyon Dergisi, sayı 587, 06.03.2006.

¹¹⁵ Ceyda Karan, Küçük Fıçı İçerisi Dolu Turşucuk.. www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=188702

¹¹⁶ www.parliament.ge/_special/rss/?lang_id=GEO

¹¹⁷ Bkz. www.vremya.ru/2006/57/5/149030.html

çarpmaktadır. Saakaşvili'nin uygulamaya koyduğu ve günümüzde de sürdürülen bölge politikalarının özellikleri şöyle sıralanabilir: a) Gürcistan yönetimi her şeyden önce ülkenin toprak bütünlüğünü sağlamadaki kararlılığını ortaya koymuş ve bunu yapabilmek için elinden geleni ardına koymayacağını ayrılıkçı bölgelere hissettirmiştir. b) Mevcut yönetim Abhazya ve Güney Osetya'daki problemlerin çözülmesinde acele etmeden kalıcı barış sağlama yolunu tercih etmiştir. Gürcistan'ın yaşam standartlarını yükselterek bölgeler için cazip hale getirmek planlanmıştır. c) Abhazya ve Güney Osetya bölgelerinde yaşayan insanlara Gürcistan'ın onlarla problemi olmadığı mesajını vermek için bölge halkını özellikle gençleri Tiflis'e davet ederek çeşitli etkinliklerle onları kazanmaya çalışmaktadır. d) Batılı devletlerin özellikle de ABD ve uluslararası kuruluşların desteğini alarak, Rusya'nın olumsuz tavırları karşısında yalnız kalınmamıştır.¹¹⁸

2.6.Gürcistan'ın Dış Politikası

Bu sene bağımsızlığın onbeşinci yılını kutlayan Gürcistan, eski SSCB üyeleri arasında bağımsızlığını koruma ve pekiştirme adına en çok mücadele veren ülkedir. Yakın tarihten hatırladığımız gibi Gürcistan bağımsızlığını elde etme, bağımsız ve demokratik ülke inşa etme ve Batı ile entegrasyonu konusunda Rusya'nın büyük tepkilerini çekmiştir. Bu tepkiler Gürcistan'ın Kafkasya'nın anahtarı hükmünde olan jeopolitik konumundan kaynaklanmaktadır. Aslına bakılırsa Gürcistan'ın, büyük güçlerin ilgi odağı olması hep bu sebepten kaynaklanmıştır. Zamanında İran Şahları ve Timurlenk'in ülkeye karşı acımasız politikaların sebebi ile günümüzde Rusya'nın baskılarının sebebi farklı değildir. İkisinin de amacı Kafkasya'yı kontrol ederek güvenliğini sağlamlaştırmaktır. Hakimiyet Teorileri kuramcılarının üzerinde görüş birliğine vardığı konu, Kalpgâh'ı bir kuşakla çevreleyerek Rusya'yı sıcak denizlere çıkmaktan mahrum bırakmak, böylece onu kontrol altında tutmak olmuştur. SSCB'nin

¹¹⁸ Araz Aslanlı, Abhazya ve Güney Osetya Sorunu, . www.tusam.net/makaleler.asp?ad=3538&sayfa=9

dağılmasıyla toprak ve nüfusun önemli bir bölümünü kaybeden Rusya için Kafkasya ve bunun için da Gürcistan'ı kontrol etmek daha önemli bir mesele olmuştur.¹¹⁹

Genel görüşe göre Gürcistan'ın dış politikasını üç dönem olarak ele alabiliriz: Birincisi, bağımsız Gürcistan'ın ilk başkanı, Zviad Gamsahurdia'nın dönemi bağımsızlığından 1992'ye kadar olan dönem; ikincisi, Şevardnadze'nin başkanlığı dönemi 1992- 2003 yılları ve üçüncüsü 2003'ten günümüze kadar olan dönem.

Zviad Gamsahurdia dönemi Gürcistan'ın bağımsızlığını ilan ettiği ve varoluş mücadelesini verdiği bir dönemdir. 9 Nisan 1991'de bağımsızlığını ilan eden Gürcistan, Rusya'nın nüfuzundan sıyrılarak dış dünyayla ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Bu dönemde, değişik ülkelere yapılan diplomatik ziyaretler ülkenin dış politika geliştirme çabası olarak nitelendirilebilir. Yapılan ziyaretlerde Gürcistan'ın Kafkasya bölgesindeki önemi üzerinde duruluyordu. Kısa süren Gamsahurdia döneminde, ülkede yaşanan iç karışıklıklar, ekonomik sıkıntılar ve bağımsızlık yolunda karşılaştığı problemler nedeniyle, ülkenin dış politika alanında ciddi adımlar attığı söylenemez, ancak bağımsız olduğu 1991 senesinde başta Türkiye olmak üzere birkaç ülke tarafından tanınmıştır.¹²⁰

Gürcistan'ı ilk tanıyan ülkeler: Türkiye, Ukrayna, Moğolistan, Litvanya, İran, Kanada, ABD, Tayland, Hindistan, Brezilya, Küba, Çin, Beyaz Rusya, Slovenya, Vietnam, Mısır, Türkmenistan, Hırvatistan, Cezayir, Lübnan ve Pakistan'dır. 1992 yılında ise Gürcistan'ı 51 ülke tanımıştır ve 58 ülke ile diplomatik ilişkiler sağlanmıştır. 2000 yılı Ocak itibari ile Gürcistan 115 ülke ile diplomatik ilişkiler geliştirmiş ve 37 uluslar üstü kuruluşa üye olmuş durumdadır.¹²¹

Aralık 1991'de SSCB dağılıncaya kadar, Gürcistan bağımsızlığını ilan etmiş olsa da Sovyetlerin bir parçası olarak kalmıştır. Bu sebeple Gürcistan'ın bağımsız dış politikasından, ancak 1992'de Şevardnadze döneminin başlamasıyla söz edebiliriz. Tecrübeli bir siyasetçi olan Şevardnadze Gürcüler tarafından bir kurtarıcı olarak çağırılmıştı. Milliyetçi tutumuyla ülkedeki etnik unsurları kışkırtan Gamsahurdia'dan sonra başa gelen Şevardnadze, ülkenin toprak bütünlüğünü sağlamak için daha yumuşak

¹¹⁹ Zaza Tsikoridze, Rusetis, Turketisa da AŞŞ's Geopolitikuri İnteresebi Kavkasyasa da Sakartveloşi, Mtserlis Gazeti, 15 -30 Haziran 2005, No 10, s. 11.

¹²⁰ Alexandre Rondeli, Patara Kvekana Saertaşoris Sistemasi, 2003, s. 289-291.

¹²¹ Şota Doğanadze. Sakartvelo: Gza Saertaşoris Ağiarebidan Saertaşoris Tanamegobrobisaken, 2002, s.22-29.

bir politika izlemiştir. Ülkenin Batı ile entegrasyonunu amaç edinen Şevardnadze, aynı zamanda Rusya ile dengeli politika izlemeyi tercih etmiştir. Gürcistan'ın Batı endeksli bir politika sürecine girmesi ile beraber, bölgede etkinliğini devam ettirme çabasında olan Rusya, ülkeye yönelik baskılarını arttırmış ve etnik unsurları kışkırtarak ülkeyi toprak bütünlüğünü bozma tehdidi ile karşı karşıya bırakmıştır. Kuruluş aşamasında BDT'ye üye olmayan Gürcistan, Rusya'nın yoğun baskıları sonucu Ekim 1993'de üyeliği kabul etmek zorunda kalmıştır. Gürcistan'ın BDT'ye girmesi iki ana sebebe dayanıyor: Birincisi ülkedeki etnik problemlerin çözümünde, özelde Rusya'nın genelde bütün BDT üyelerinin aktif yardımını elde etmek, ikincisi bölge ülkeleri ile işbirliğini geliştirmek. Geline nokta itibari ile BDT'nin misyonunu eda edemediği ortada ve başta Gürcistan olmak üzere diğer üye ülkeler ayrılma niyetlerini seslendirmektedirler.¹²² Gürcistan, Ukrayna, Özbekistan, Azerbaycan ve Moldova'nın üye olduğu GUUAM'ın kurulması BDT'den memnuniyetsizliğin bir sonucudur.

1993'de Rusya'nın gizli destekleri neticesinde Gürcistan'ın, Abhazya'da başarısız olması, BDT üyeliğine zorlanması ve Rusya'nın Gürcistan'daki askeri varlığına evet demesi, Gürcü halkında Rus karşıtı bir düşünce oluşmasına sebep olmuştur. Bu durum Gürcü toplumunda Batı'ya yakınlaşma isteğini körüklemiştir.

Batı yanlısı bir politikaya yönelen Gürcistan AB ile başta TRACECA – TACIS olmak üzere birçok konuda işbirliği anlaşması yapmıştır. NATO'ya girmek için başvuruda bulunacaklarını açıkça ifade eden Şevardnadze, NATO'ya entegrasyonu sağlama adına Gürcü Subaylarını eğitmek üzere, Türk ve Amerikan Askerlerini ülkesine çağırmıştır. Abhazya'daki sorunları çözmek için ise BM ile işbirliği yapmak isteyen Şevardnadze bunu başaramasa da Abhazya'da bir inceleme grubu gelmiştir. ABD ile gerek AB dolayında gerekse direkt olarak birçok konuda işbirliğine gidilmiştir. Bu konulara sonraki bölümde daha geniş bir şekilde değinilecektir.

Bölgede ekonomik işbirliğinin gelişmesine hizmet eden Karadeniz Ekonomik İşbirliği Gürcistan'ın da üye olduğu önemli kuruluştur. Çoğu Karadeniz'e kıyısı olan Üye ülkelerin birbirlerinin olanaklarından istifade ederek, ekonomik, bilimsel ve teknolojik işbirliğin gelişmesi amaçlanan KEİ' de Gürcistan aktif rol oynamaktadır.

¹²² Arçil Gegeşidze, Geopolitika, 1999, s.227-228.

Rusya ile ilişkileri gerginleşen Gürcistan, diğer komşuları olan: Türkiye, Azerbaycan ve Ermenistan ile daha da yakınlaşmıştır. Türkiye'ye yaptığı ziyaretleri sırasında Saakaşvili Türk işadamlarını Gürcistan'a yatırım için davet etmiştir. Gürcistan'ın ithalat ve ihracatında önemli orana sahip olan Türkiye, Gürcistan'la arasında bireysel ilişkilerin de iyi seviyede olduğunu göstermektedir.

Amerikan destekli Gül Devrimi neticesinde Gürcistan'ın yeni Başkanı olan Saakaşvili'nin gelmesi ile beraber, Gürcistan dış politikasında önemli değişiklikler olmuştur. ABD'de eğitim almış Gürcü lider, önceki dönemlerde başlamış Batı ile entegrasyonu konusunda çalışmaları hızlandırmıştır. Rusya'yı karşısına almamak için dengeli politika izlemeye çalışan Şevardnadze'den farklı olarak, Batı'nın desteğini alan Saakaşvili Rusya'yı dışlamış ve karşısına almaktan çekinmemiştir. Şevardnadze, ülke içi problemlerini çözmek için her ne kadar Rusya'nın desteğini almaya çalışmışsa da, Rusya hep kendi menfaatlerini öne çıkarmış ve devrik Gürcü Liderini problemlerle başa başa bırakmıştır. Bunu farkında olan Saakaşvili, Rusya ile oyalanmadan Batı yanlısı politika izlemeye başlamıştır.

Saakaşvili, göreve gelir gelmez, Rusya'nın desteği ile bağımsız bir ülke gibi yönetilen Acaristan Özerk Cumhuriyeti'ni fiilen Tiflis'e bağlamayı başarmıştır. Fiili (de facto) bağımsızlığını elde etmiş Abhazya ve Güney Osetya problemlerini çözmek için de önemli adımlar atmıştır. Gürcistan topraklarında bulunan Rus askeri üslerin boşaltılması için Rusya ile anlaşmaya varan Saakaşvili sorunlu bölgelerde: Abhazya ve Güney Osetya'daki barış gücü askerlerini çıkarması için baskı yapmaktadır.¹²³

11 Eylül 2001'de gerçekleşen terör saldırısı sonrasında "güvenliği sağlama" bahanesiyle Avrasya'yı yeniden şekillendirmeye başlayan ABD için, transit özelliğine sahip olan Gürcistan önemli bir ülkedir. 10 Mayıs 2005 tarihinde, iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi, pekiştirilmesi amacıyla George Bush'un Gürcistan'a yaptığı ziyaret bu ülkeye verilen önemi ortaya koymaktadır.

¹²³ Bkz. Mirza Çetinkaya, Rusya-Gürcistan Hattında Özerk Krizi, Zaman gazetesi, 3 Haziran 2006.

3.BÖLÜM

GÜRCİSTAN'IN KOMŞULARI İLE İLİŞKİLERİ

3.1.Gürcistan'ın Komşuları ile İlişkilerinde Bölge Dışı Faktörler

Gürcistan'ın komşuları ile ilişkilerinde ABD, NATO, AB gibi bölge dışı faktörler önemli rol oynamaktadır. Gürcistan ile beraber, Azerbaycan bağımsızlığından beri, Ermenistan ise son zamanlarda Batı yanlısı politika izlemektedirler. Türkiye, Batı'nın Orta Asya ve Güney Kafkasya'daki hedeflerini gerçekleştirmede köprü vazifesini gördüğünden, Batı için olduğu gibi Gürcistan için de önemli bir ülkedir. Rusya ise Gürcistan'ın Batı'ya yakınlaşmasından son derece rahatsızlık duymakta ve Gürcistan'a değişik araçlarla baskı uygulamaktadır. Rusya'nın Gürcistan'a karşı olan tutumu Gürcistan'ın Batı özellikle ABD gibi bir himayeciye ihtiyacını şiddetlendirmekte ve Kafkaslarda hakimiyet için kilit ülke olan Gürcistan'ı, adeta ABD ve Rusya'nın çekişme alanı hâline getirmektedir. O hâlde Gürcistan, Türkiye, Azerbaycan ve son zamanlarda Ermenistan ile aynı çizgiyi takip etmekte ve Batı'ya doğru yönelmekte, Rusya ile ise ters düşerek sürekli problemler yaşamaktadır. Anlaşıldığı üzere Gürcistan'ın, komşularından Rusya ile ilişkilerinde bölge dışı, Batı'lı faktörler önemli rol oynamaktadır.

3.1.1.Gürcistan'ın Komşuları ile İlişkilerinde ABD Faktörü

Genelde Batı'nın, özelde ABD'nin Güney Kafkasya ve Orta Asya bölgelerine yönelik 4 temel politikası vardır: Birincisi; Kafkasya ve Orta Asya'nın yeniden Rusya Federasyonu'nun denetimi altına girmesini engellemek. İkincisi; Küresel topluluğun burada bir engelle karşılaşmadan mali ve ekonomik erişime sahip olabilmesinin güvence altına alınması. Üçüncüsü; Hazar Havzası enerji kaynaklarının İran ve Rusya Federasyonu dışında alternatif güzergâhla taşınması. Dördüncüsü; Bu ülkelerde

demokrasinin¹²⁴ ve serbest piyasa ekonomisinin gelişmesi.¹²⁵ Batı'nın, bu bölgeye yönelik hedeflerini gerçekleştirmek için transit özelliğine sahip ülke Gürcistan'ın toprak bütünlüğü ve güvenliği önem taşımaktadır.

Soğuk Savaş döneminde bir süper güç, diğerinin etki alanının daha da genişlemesini engellemeye çalışmaktaydı. Ancak SSCB'nin çökmesi ile beraber bu denge de ortadan kalkmıştır. Tek süper güç olan ABD Avrasya'daki tarihi emellerine ulaşma fırsatını elde etmiş oldu. Jeopolitiğin kurucusu sayılan Halford John Mackinder'e göre, "Heartland", merkez bölge olarak adlandırdığı Doğu Sibirya ile Volga havzası arasında uzanan ve Orta Asya'yı de içine alan geniş ova, Asya – Avrupa – Afrika kıtalarından oluşan "Dünya Adası" kontrol altında olması gereken bir bölgeydi. Mackinder'in görüşüne göre, Kalpgâh'ın kontrolü ancak Doğu Avrupa'ya egemen olmakla sağlanabilirdi. Teoride dünyaya hükmetmek için dünya adasına hükmetmek gerektiği vurgulanmıştır. Kenar Kuşak Teorisinin kurucusu Amerikan jeopolitikçi Spykman ise "İç Hilal Bölgesi"nin önemi üzerinde durmaktaydı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin dış politikasında Hakimiyet teorilerin etkisi ile Türkiye, İran, Irak, Pakistan, Hindistan, Çin, Kore ve Doğu Sibirya'dan oluşan "İç Hilal"'i denetleme üzerine yönelmiştir. ABD'nin amacı Rusya'yı sınırlandırmak ve daha geniş bölgeyi nüfuz altına almasını engellemektir. Böyle olmakla beraber 1990 yılına kadar Avrasya üzerinde Rusya – Çin çekişmesi hüküm sürüyordu. SSCB'nin ortadan kalkmasıyla beraber ABD de Avrasya coğrafyası üzerinde hak talep etmeye başladı. Yer altı ve yerüstü stratejik kaynakları ile bilinen bölge üzerindeki ABD'nin niyetlerini en açık şekilde Zbigniew Brzezinski "Büyük Satranç Tahtası" adlı eserinde ifade etmiştir. Brzezinski "tarihte ilk kez, Avrasyalı olmayan bir gücün, sadece Avrasya güç ilişkilerinin baş hekimi olarak değil, dünyanın en büyük gücü olarak da ortaya çıkmış olduğunu" yazıyordu.¹²⁶ ABD'nin bu planı aslında bilinen bir olgudur, çünkü İkinci Dünya Savaşı'nda Hitler'in yapmak istediği buydu. O zaman Hitler'in savaşıyla başaramadığını, günümüzde ABD, NATO ortaklığı, düşük yoğunluklu çatışmalar, yumuşak devrimlerle yapmaya çalışmaktadır.

¹²⁴ Demokrasi bir dış politika aracı olarak kullanılabilir. O nedenle bu konu tartışmalıdır. Bkz. İbrahim S. Canbolat, Savaş ve Barış Arasında Dünya, 2003, s.146.

¹²⁵ Kafkasya'daki Son Gelişmeler ve Türkiye, SAM, 10 Mart 2004, (panel) s.19.

¹²⁶ Zbigniew Brzezinski, Büyük Satranç Tahtası, 1997, çeviren: Yelda Türedi, s.51.

SSCB'nin çökmesi neticesinde bağımsız olan bütün ülkeler gibi Gürcistan da derin ekonomik krize sürüklenmiştir. Merkezi planlamadan serbest piyasa ekonomisine, tek partili totaliter yapıdan çok partili demokratik düzenine geçişin meydana getirdiği problemlerin yanında, Gürcistan etnik çatışmalar ve iç savaşıla sarsılmıştır. Bu ve benzeri problemleri çözmek için Rusya'nın olumsuz tavırları Gürcistan'ı Batı'ya yönlendirmiştir.

Gürcistan'ın ABD'ye yakınlaşmasını sağlayan birtakım sebepler vardır:¹²⁷ Bu sebeplerin başına ülkenin Rusya'dan gördüğü baskıları ve toprak bütünlüğüne yönelmiş tehditleri güçlü bir müttefik ile bertaraf etme amacı gelmektedir. SSCB sonrasında Rusya Kafkasya bölgesindeki etkinliğini yitirmeme düşüncesi ile bölgenin kilit konumundaki ülke Gürcistan'a sürekli baskılar yapmaktadır. Rusya'nın Gürcistan'a uyguladığı baskı araçlarından bir tanesi ve en önemlisi ülkedeki etnik grupları kışkırtarak ülkenin toprak bütünlüğünü bozma tehdididir. Rusya'nın Gürcistan'a karşı sergilediği tavırlar ülkeyi güvenlik arayışına sokmuştur. Gürcistan ABD gibi güçlü bir devlete dayanarak Rusya'nın bu ve benzeri tehlikelere ve baskılara son vermesini amaçlamaktadır.

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla beraber eski SSCB ülkeleri arasındaki ekonomik ağ ortadan kalkmıştır. Bu olgu bütün SSCB ülkelerini ekonomik krize sürüklemiştir. Ülkeye yabancı sermaye çekme ve dışardan yardım alma gayretine giren Gürcistan ABD'yi bir kurtarıcı olarak görmüştür. Nitekim, ABD'nin kişi başına yaptığı yardım oranına göre, Gürcistan ilk üçte yer almaktadır. Aynı zamanda ABD Gürcistan'daki yabancı sermaye bakımından ilk sıradadır.

Gürcistan Rusya'dan yönelmiş tehditleri genelde Batı özelde ABD ve Türkiye ile dengeleyebileceğine inanmaktadır. Ülkeyi ABD'ye yakınlaştıran bir olgu da Batı'lı devlet olma düşüncesidir. Gürcistan yetkilileri bu düşüncelerini her fırsatta dile getirmektedirler.

Zayıf bir ülke olan Gürcistan'ın güçlü ABD'ye yönelmesi gayet doğal, ancak ABD'nin ülkeyi desteklemesi elbette kendi menfaatlerinin gereğidir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla diğer ülkeler gibi Rusya da bir çok yönden zayıf düşmüştür.

¹²⁷ Bkz. Kamil Ağacan, Bağımsızlığın 10. Yılında Gürcistan: ABD'nin Kafkasya'daki Kalesi mi? Stratejik Analiz, Cilt 1, sayı 11, Mart 2001.

Ancak Rusya kısa bir zaman sonra, 1993’de uygulamaya koyduğu Askeri Doktrinde “Yakın Çevre” olarak ifade edilen eski SSCB topraklarına yönelik ilgisini ortaya koymuştur. ABD ise bu topraklarda Rusya’nın tekrar nüfuz sahibi olması, Yeni Dünya Petrol Düzenine ters düşeceğini hesap ederek bölge ile olan ilgisini arttırmıştır. ABD, Kafkasya ve Orta Asya bölgesine hükmetmek için transit konumuna sahip Gürcistan’a ihtiyaç duymaktadır. Gürcistan bu bölgenin Batı’dan kara ve deniz ulaşımında geçiş bölgesi olduğu gibi, aynı zamanda ABD’nin Asya’ya ulaşımında en uygun Hava koridorudur. ABD’nin Irak’tan sonra İran’a askeri müdahalede bulunacağı konuşulurken, Gürcistan ABD’nin askeri poligonu olacağı iddia edilmiştir. ABD Başkanı George Bush’un Mayıs 2005’de yaptığı tarihi Gürcistan ziyareti bu iddiaları kuvvetlendirmiştir ve Gürcistan medyasında büyük ilgi ile yer almıştır. Gürcistan yönetimi bu iddiaları yalanlarken, Gürcü akademisyenler de böyle bir durumda Rusya ile ilişkilerin daha da gerilmesi ve İran’ın Gürcistan’a müdahalede bulunabileceği endişesi dile getirilmiştir.¹²⁸

ABD’nin ülke ile ilgilenmesinin bir sebebi de Gürcistan’ın transit özelliğine sahip olmasıdır. AB’nce yürütülen TACIS – TRACECA kapsamındaki Tarihi İpek Yolu canlandırılması projesi ABD senatörleri tarafından teklif edilmiş ve ABD tarafından ciddi bir şekilde desteklenmiştir. Günümüzde enerji kaynaklarına duyulan ihtiyacın artması zengin kaynakları bulunan Kafkasya ve Orta Asya bölgesi ABD için ayrı bir ehemmiyete sahip. Bu bölgelerde bulunan kaynakların günümüz konjonktüründe uluslararası pazarlara taşımanın en uygun yolu Gürcistan üzerinden geçmektedir. Bakü – Tiflis – Ceyhan petrol boru hattı ve Bakü – Tiflis – Erzurum doğalgaz boru hattı, bunun güzel bir örneğidir. Ancak bu projelerin sağlıklı bir şekilde yürütmesi için Gürcistan’ın güvenliği hayatiyet arz ediyor. Bunun farkında olan ABD Gürcistan’ın güvenliğini üstlenmiş durumda.

Gürcistan’ın Batı endeksli politika izlemesi ve NATO’ya entegrasyonu konusundaki gayretleri ABD tarafından takdirle karşılanmış ve diğer bölge ülkelerine örnek olması için desteklenmektedir.

¹²⁸ Bkz. Sakartvelo Şeidzleba Amerikis Samhedro Poligonad İktses ve Amerika Sakartvelos Urtiertobaşı Bevri Ram Aris Çadebuli, Başlıklı yazılar, Ahali Taoba, 10 Mayıs 2005.

Gürcistan ile Amerika arasındaki ilişkiler üç ana boyutta gelişmektedir: Siyasi, Ekonomik ve Askeri boyutlar.¹²⁹

Ülkenin bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü tehdit eden Rusya'nın uyguladığı çeşitli baskılar karşısında ABD her zaman Gürcistan'ı savunmuş ve onu desteklemiştir. Fiilen bağımsız hâle gelen Abhazya ve Güney Osetya bölgelerindeki sorunları körükleyen Rusya'ya karşın, ABD Gürcistan'a sahip çıkmaktadır. Acaristan sorununun zirveye ulaştığı 4 Mayıs 2004 tarihinde ABD Başkanı Bush Rusya Başkanı Vladimir Putin'i arayarak krize karışmaması telkininde bulunmuştur. Ayrıca Rus – Gürcü ilişkilerini gerginleştiren Rusya tarafından Gürcistan'a verilen doğalgazın kesilmesi, ABD yetkililerince sert bir dille eleştirilmiştir.

Gürcistan ile Amerika arasındaki ekonomik ilişkiler gelişerek devam etmektedir. ABD, Gürcistan dış ticaretinin küçük bir paya sahip olmasına karşın, ülkedeki yabancı yatırımlar arasında birinci sırada yer almaktadır. SSCB sonrasında ekonomik krize giren Gürcistan için ABD önemli bir yardım kapısıdır. Gürcistan ABD'den yardım alan ülkeler arasında kişi başına düşen yardım miktarı bakımından üçüncü sırada yer almaktadır. Bush'un Gürcistan'a gerçekleştirdiği tarihi ziyareti sırasında gündeme gelen "Mileniyum Programı" çerçevesinde Gürcistan iki sene içerisinde yaklaşık 200 milyon dolar yardım alacaktır. Bu program çerçevesinde Samtshe - Cavaleti bölgesi ve Türkiye'ye ulaşmak için kullanılan yolların tadilatı ve iyileştirilmesi, ülkenin enerji sektörünün geliştirilmesi ve Gürcistan Kalkınma Vakfı'nın kurulması planlanmıştır.¹³⁰

Gürcistan ile ABD arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkiler önemli, ancak dünya süper gücü ile küçük bir ülkeyi müttefik yapan askeri ilişkilerdir. Siyasi ve ekonomi eksenli başlayan ilişkiler, belirli zaman sonra askeri ilişkilerle daha da yoğunlaşmıştır. İki ülke arasındaki Askeri boyutun öne çıkması Gürcistan eski lideri Şevardnadze'nin 1997'de yaptığı ikinci ABD ziyareti ile başlamıştır. 1994 tarihinde gerçekleştirdiği ilk ziyaretinde Gürcistan ordusunun Rusya'nın desteğiyle oluşacağını ifade eden Şevardnadze, 1997'de gerçekleştirdiği ikinci ziyaretinde önce askeri meseleleri görüşmüştür. Bu görüşme sonucunda gelişen askeri ilişkiler çerçevesinde Gürcistan

¹²⁹ Fikret Ertan, Bush Gürcistan'da, Zaman gazetesi, 10.05.2005.

¹³⁰ Bkz. Ras Moutans Prezident Buşis Viziti Sakartvelos Ekonomikas. Auditi, Ağrishva,Finansebi, 2005.No 5(65), s.32.

ordusunun oluşmasında ABD'nin büyük desteği olmuştur. ABD'nin ülkeye yönelik askeri yardımlar bir yandan ülke bazında diğer yandan ise NATO düzeyinde devam etmektedir.

11 Eylül 2001 ABD'de gerçekleştirilen terör saldırısı sonrasında ABD teröre karşı daha duyarlı olunması gerektiğini ileri sürerek, bir süper güç olarak global politikalarını daha rahat uygulama imkanını elde etmiştir ve bu çerçevede belirli adımlar atmaya başlamıştır. 2002 yılında Rusya'nın, Gürcistan'daki Pankisi Vadisi'nde teröristlerin sığındığı ve Gürcistan'ın bölgeyi kontrol edemediğini bu sebeple bölgeye askeri operasyon düzenleyeceğini açıklamıştır.¹³¹ ABD buna karşı çıkarak Gürcistan'a "Donanım ve Eğitim Programı" adı altında Gürcü askerlerin eğitilmesini amaçlayan 64 milyon dolar bütçeye sahip bir askeri yardım yapmıştır. Bu program çerçevesinde Gürcistan'a 100 Amerikan askeri eğitmen gönderilmiş ve 3 sene içerisinde 4 Gürcü özel kuvvetler taburu ve bir de mekanize bölük kurup eğitmişlerdi. 2005 yılında biten bu programın takibinde bir senelik ikinci bir eğitim programı başlamıştır. Bu program 50 milyon dolar bütçeye sahip ve 2000 Gürcü askerin eğitilmesi planlanmıştır.¹³²

ABD'nin bölge politikasındaki askeri yöne kaymasını ortaya koyan bir gösterge de Gürcistan'ı ziyaret eden Bush'un konuşmasında, şu ana kadar iki ülkeyi birbirine bağlayan unsur olarak ifade edilen Bakü – Tiflis – Ceyhan petrol boru hatlarına hiç değinmemiş olmasıdır.¹³³

3.1.2. Gürcistan'ın Komşuları ile İlişkilerinde NATO Faktörü

ABD Avrasya bölgesine yönelik hedeflerini gerçekleştirmek için NATO ile işbirliği içerisinde hareket etmektedir. NATO(Kuzey Atlantik İttifakı) 1946 yılında ilk defa Churchill tarafından kullanılan ve Rusya ve Müttefiklerine karşı yürütülen "Soğuk Savaş"'ın bir uzantısı olarak 4 Nisan 1949 tarihinde ABD önderliğine kurulmuştur. 14 Mayıs 1955'de ise NATO'ya karşı Rusya'nın önderliğinde Varşova Paktı kurulmuştur.

¹³¹ Bkz. Kamil Ağacan; Gökçen Ekici, Panki Vadisi Etrafında Dönen Küresel Politika, Stratejik Analiz, cilt 3. sayı 31, kasım 2002.

¹³² Fikret Ertan, Bush Gürcistan'da, Zaman gazetesi, 10.05.2005.

¹³³ Bkz. Ras Moutans Prezident Buşis Viziti Sakartvelos Ekonomikas. Auditi, Ağrışva,Finansebi, 2005, No 5(65), s.29.

1991 yılında SSCB'nin yıkılmasıyla Varşova Paktı da ortadan kalkmıştır ve Sovyetler'in mirasçısı Rusya Federasyonu ikinci sınıf bir ülke olarak kabul edilmeye başlanmıştır. SSCB'nin yıkılması ile birlikte NATO'nun misyonunu başarıyla yerine getirdiğini düşünülerek dağılması bekleniyordu. Ancak 23-25 Nisan 1999 tarihinde Washington'da düzenlenen NATO'nun 50. yıl kutlamaları toplantısında ittifakın 21. yüzyıl perspektifi açıklanmıştır. Washington Zirvesi'nde NATO'nun yenilenen stratejik konseptinde ittifakın genişlemesi ve güçlendirilmesine karar verilmiştir. Washington Zirvesi'nde yeni hedefler belirleyen NATO, 29 Mart 2004 tarihinde Washington D.C.'de düzenlenen törenle Estonya, Letonya, Litvanya, Bulgaristan, Romanya, Slovakya ve Slovenya'nın katılımı ile üye sayısı 26'ya yükselmiştir.¹³⁴ NATO'nun ortadan kalkmasının beklediği bir anda daha da genişleyerek varlığını sürdürmesi özellikle de eski SSCB ülkelerine yönelik politikalar Rusya'yı ciddi anlamda rahatsız etmeye başlamıştır. NATO'nun bu şekilde misyonuna devam etmesi onun artık ABD'nin menfaatlerine hizmet ettiğini göstermektedir.

Rusya Federasyonu bir yandan Orta Asya ve Kafkasya ülkeleri üzerindeki kontrolünü elden bırakmama çabasıdayken, ABD'nin güdümüne giren NATO'nun doğruya doğru genişlemesi ve Rusya'nın kaleleri sayılan bu coğrafyadaki toplulukların Batı yanlısı politikaya yönelmeleri Rusya'yı bu ülkelere çeşitli sebeplerle baskı yapmaya sevk etmiştir. Gelişen konjonktürde Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyeliğine yeltenmeleri ve bunları Azerbaycan'ın takip etme olasılığı Rusya'nın bu topraklardaki varlığının iyice sınırlandırılması demektir. Orta Asya coğrafyasında Kırgızistan ve Özbekistan'da askeri üslere sahip ABD ve NATO'nun Gürcistan ve Ukrayna'yı da dahil etmeleri Rusya'nın çembere alınması demektir.

Bağımsızlığından itibaren Batı yanlısı politika izlemeye başlayan Gürcistan, eski Gürcü lideri Şevardnadze döneminde NATO'nun kapılarını çalmaya başlamıştır. 2002 yılında Prag'da yapılan NATO Zirvesi'ne katılan Şevardnadze zirve sonrasında, NATO'ya üyeliği için müracaatta bulunduklarını duyurdu.¹³⁵ Gürcistan'ın, Batı özellikle NATO ve ABD ile ilişkiler Rusya'nın tepkilerine rağmen artarak devam

¹³⁴ Bkz. Hasan Kanbolat; İlyas Kamalov, NATO ve AB'nin Genişlemesi Çemberinde Rusya Federasyonu: Soğuk Savaş Devam mı Ediyor? Stratejik Analiz, cilt 5, sayı 51, Temmuz 2004.

¹³⁵ Bkz. Alexandre Rondeli, Patara Kvekana Saertaşoris Sistemasi, 2003, s. 302.

etmektedir. Saakaşvili, Şevardnadze döneminde iki ülke arasında yaşanan gerginlikleri ve Gürcistan'ın Rusya'ya karşı sabırlı duruşunun bir şey getirmediğinin farkında olarak Rusya'yı karşısına almaktan çekinmemektedir. Gürcistan'a askeri ve diğer alanlarda yapılan ABD yardımları, NATO'nun Tiflis'te ofis açması ve buraya özel temsilci ataması, ABD askeri ve sivil heyetlerin Gürcistan'a yaptıkları aralıksız ziyaretler Rusya'nın tepkilerine rağmen devam etmektedir.¹³⁶ NATO ile entegrasyonu konusunda Türkiye ve ABD'nin askeri eğitim yardımları ile ciddi mesafe kateden Gürcistan, Senakskaya'dan sonra Gori kentinde ikinci NATO üssünü inşa edeceğini duyurdu. NATO'ya dahil olmak için acele eden Gürcistan, silah sistemlerini ve ordunun kurumsal yapısını tamamen NATO standartlarına uygun hale getiriyor. Ülkede bulunan diğer askeri üsler de bu doğrultuda yeniden yapılandırılırken, NATO ülkelerinden subay ve uzmanlar bu üslerin yapımında danışmanlık yapıyorlar. Ukrayna ile Gürcistan'ı da NATO'ya dahil ederek Rusya'nın kuşatılmasında önemli bir mesafe almayı planlayan ABD bu üslere büyük önem veriyor.¹³⁷

Nisan 2006'da Sofya'da düzenlenen NATO Zirvesi'ne 26 NATO ülkesi dışişleri bakanlarının yanı sıra Rusya, Ukrayna, Arnavutluk, Hırvatistan, Gürcistan ve Makedonya dışişleri bakanları da katıldı. Bu zirvede NATO'nun, 2008'de kuruluşu girmeyi hedefleyen Gürcistan ve Ukrayna ile diyalogu ele alınmıştır.¹³⁸ Bu gelişmeden ciddi rahatsızlık duyan Rus yetkilileri tepkilerini ortaya koymada geç kalmamışlardır. Rusya Parlamentosu alt meclisi Duma'da konuşan Rusya Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov, "eski SSCB ülkeleri Ukrayna veya Gürcistan gibi ülkelerin NATO üyeliği, ilişkileri tehdit edecek muazzam bir jeopolitik sapma manasına geldiği" ifade etti.¹³⁹

Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO üyeliği Rusya'nın Karadeniz'deki varlığının iyice kısıtlanması ABD'nin bölge politikası için önem arz ediyor. ABD Karadeniz üzerindeki nüfuzunu arttırarak Rusya'yı güneyindeki Karadeniz'den, İran'ı da kuzeyinden çevreleyerek Avrupa ile Hazar enerji kaynakları arasında kalan bölgeyi kontrol etmek istiyor. Mavi Akım ve Bakü – Tiflis – Ceyhan gibi enerji hatları kontrol altında tutmayı amaçlıyor. Bu hedef doğrultusunda ABD, terörle mücadele adı altında

¹³⁶ Bkz. Araz Aslanlı, Abhazya ve Güney Osetya Sorunu, www.tusam.net/makaleler.asp?ad=3538&sayfa=9

¹³⁷ Stalin'in Kentinde NATO Üssü www.sol.org.tr/indez.php?sbt=6

¹³⁸ www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2006/04/060427_nato.shtml#top#top

¹³⁹ www.voanews.com/turkish/2006-06-07

Akdeniz’de NATO bünyesinde faaliyet gösteren “Aktif Çaba” adlı deniz gücü operasyonunun görev alanını, Karadeniz’i de kapsayacak şekilde genişletmek istiyor. Bu, tarihte hiçbir zaman orada bulunmamış iki güç, ABD ve AB’nin Karadeniz’de hakimiyet sağlaması demektir. Ancak Rusya gibi Türkiye de bu girişime karşı çıkmaktadır.¹⁴⁰

SSCB döneminde Karadeniz (Türkiye kıyıları hariç) ve Hazar Denizi (İran kıyıları hariç) bir Sovyet gölü hükmündeyken, günümüzde Karadeniz Avrupa denizi, Hazar ise Avrasya denizi haline dönüşmüştür. Varşova Paktı’nın dağılması sonucunda Rusya’nın güdümünden çıkıp Batı’ya yönelen Bulgaristan ve Romanya ile beraber Ukrayna ve Gürcistan da Karadeniz’deki paylarını almışlar ve Rusya Karadeniz’e, denizin kuzeybatısındaki küçük bir sahille kalmıştır. Hazar denizinde ise Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan paylarını alarak Rusya’yı Hazar’ın kuzeydoğusundaki küçük bir sahille bırakmışlardır.

ABD’nin Karadeniz’e inmesindeki asıl hedefinin Kafkaslara yerleşmek olduğunu ifade eden Emekli Deniz Kurmay Albay Prof. Dr. Nejat Tarakçı, gelişmeyi şöyle değerlendiriyor: “Resmin parçaları bir araya getirildiğinde ABD’nin Sovyetler Birliği’nin çökmesinden bu yana, NATO’nun genişleme stratejisini kullanarak askeri yığınaklanmasını merkezi Avrupa’dan Karadeniz ve Kafkaslara kaydırmaya çalıştığını söyleyebiliriz.”¹⁴¹

30 Mayıs 2006 tarihli NATO’nun Gürcistan’ın NATO ile ilişkileri hakkındaki raporda Gürcistan’ın NATO ile entegrasyonu konusunda ciddi ilerlemeler kaydettiği ifade edilmiştir. Kasım 2003’te gerçekleştirilen Gül Devrimi neticesinde iş başına gelen Batı yanlısı hükümetin siyasi, ekonomik, askeri ve güvenlik alanlarındaki başarılarından söz edilmiştir. Raporda, Gürcistan yönetiminin hâlâ ülkenin toprak bütünlüğünü sağlayamadığı üzerinde durulurken, Rus askeri üslerin boşaltılması konusundaki kararlılığından memnuniyet ifade edilmiştir.¹⁴²

¹⁴⁰ N. Tarakçı, Değerlendirme, www.milligazete.com.tr/indez.php?action=show&type=privfiles&topisid=165

¹⁴¹ N. Tarakçı, Değerlendirme, www.milligazete.com.tr/indez.php?action=show&type=privfiles&topisid=165

¹⁴² Bkz. www.parliament.ge/index.php?lang_id=GEO&sec_id=294&info_id=12069

3.1.3.Gürcistan'ın Komşuları ile İlişkilerinde AB Faktörü

Genel anlamda Batı ile bütünleşmeyi hedefleyen Gürcistan, NATO üyeliği için entegrasyon sağlamaya çalıştığı gibi, AB üyeliğine de taliptir. Ancak diğer Güney Kafkasya ülkeleri gibi, Gürcistan'ın da AB'yi üyelikten ziyade bir ekonomik destek kapısı olarak görmeleri ilişkilerin gelişmesini geciktirmiştir. Avrupa Birliği, ABD ve Rusya'dan farklı olarak Güney Kafkasya politikasını hâlâ bölge bazında yürütmektedir. Burada AB Güney Kafkasya ülkelere biz sizi bir bütün olarak görüyoruz mesajını vermek istemektedir. Aynı zamanda gerek AB gerekse ABD ve NATO, Kafkasya bölgesine yönelik politikalarını Türkiye ile entegre bir şekilde yürütmeye çalışıyorlar. Bu hem daha kolay hem de daha az bedelle gerçekleşiyor.¹⁴³

Gürcistan'ın AB ile ilişkilerinin temelini 1 Temmuz 1999'da yürürlüğe giren Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması oluşturmaktadır. Diğer Güney Kafkasya ülkeleri ile de yapılan bu anlaşmalar her iki taraf arasındaki ilişkileri düzenlemekte, amaçları, işbirliği alanlarını ortaya koymakta ve ilişkinin kurumsal mekanizmasını oluşturmaktadır. Anlaşmaların içeriği siyasi diyalog, ticaret ve yatırımdan ekonomik işbirliğine kadar pek çok konuyu kapsamaktadır.¹⁴⁴ Anlaşmaların temel mali aracı da TACIS - BDT Ülkelerine yönelik Teknik Yardım Programı'dır.

Kafkasya ve Orta Asya bölgeleri üzerinden Rusya'nın etkinliğinin kalkmasını isteyen Batı, Rusya ve İran'ı dışlayan ulaşım koridorunu oluşturmaya çalışmaktadırlar. Ulaştırma projelerinden en önemlisi, ABD tarafından desteklenen ve AB tarafından yürütülen Rusya'nın güneyinde bir Avrasya Koridoru'nu oluşturmayı amaçlayan "TRACECA = Trans Corridor Europe – Caucasus – Asia" projesidir. Bu proje çerçevesinde kara ve demiryolu ağları, limanlar, boru hatları ve bir hava koridoru bölgenin yeni bağımsız devletlerine olan ulaşımı, Rusya Federasyonu ve İran'ı dışlayacak şekilde sağlamayı amaçlamaktadır.¹⁴⁵

Gürcistan 1991-2003 yılları arasında AB'den 369 milyon Euro yardım almıştır. Haziran 2004'de Avrupa Komisyonu ve Dünya Bankası'nın ortaklaşa düzenledikleri

¹⁴³ Bkz. Kafkasya'daki Son Gelişmeler ve Türkiye, SAM, 10 Mart 2004, (panel) s.34-35.

¹⁴⁴ EU-Georgia Relations, http://www.europa.int/comm/external_relations/georgia/intro/index.htm

¹⁴⁵ Alexander Rondeli, "TRACECA: A Tool For Regional Cooperation In The Caucasus", Marco Polo, 1999, s.1. <http://www.traceca.org/traceca.htm>

yardım konferansında Gürcistan'ın yeni hükümetinin reformlarını desteklemek için 850 milyon Euro vermeyi taahhüt etmiştir.¹⁴⁶

Gürcistan'ın AB ile yakınlaşma konusunda atılan önemli bir adım da, bu ülkenin diğer Güney Kafkasya ülkeleri ile beraber Avrupa Komşuluk Politikası'na dahil edilmesidir. 2003 yılında Javier Solana'nın hazırladığı "Daha İyi bir Dünyada Güvenli Avrupa: Avrupa Güvenlik Stratejisi" adlı raporda Güney Kafkasya, AB'nin daha aktif rol alması gereken bir bölge olarak değerlendirilmiştir. Bunun üzerinde AB'nin Güney Kafkasya'daki amaçların gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla Heikki Talvitie Güney Kafkasya'ya AB özel temsilcisi olarak atanmıştı. 14 Haziran 2004'de toplanan AB Dış İlişkiler Konsey, AB Komisyonu'nun Strateji Belgesinde önerdiği üzere, Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan da Komşuluk Politikası kapsamına dahil edilmişlerdir. Bu kararı takiben, aynı sene içerisinde AB Komiseri Janer Potocnik ve dönemin Avrupa Komisyonu Başkanı Romano Prodi Gürcistan dahil bölge ülkelerini ziyaret etmişlerdir.¹⁴⁷ 6 Nisan 2004 tarihinde Romano Prodi ile görüşen Gürcistan Lideri Saakaşvili, Gürcistan'ın aday listesine dahil edildiğini ve 2009 tarihinden önce Gürcistan'ın AB üyeliğine kabul edileceğini iddia etmiştir. Saakaşvili, Gürcistan için son noktanın Avrupa olduğunu ve bunun için ellerinden geleni yapacaklarını belirtmiştir.¹⁴⁸

Gürcistan, kendisinin Batı'ya açılan kapısı olan Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemektedir. 3 Ekim 2005 Türkiye'nin AB ile müzakereleri başladıktan sonra Türkiye'yi ziyaret eden Gürcistan Başbakanı Zurab Noğaydeli, Türkiye'nin konumundan ötürü Gürcistan'ı Avrupa Birliği ile sınır ülke olarak düşündüklerini söyledi.¹⁴⁹

Gürcistan'ın AB üyeliği yolundaki çalışmalarına AB olumlu mesajlar vererek ülkenin AB entegrasyonunu desteklemektedir. Mayıs ayında Gürcistan'ı ziyaret eden AB Güney Kafkasya Temsilcisi Peter Semebey, Gürcistan ile Rusya arasındaki

¹⁴⁶ Esra Hatipoğlu, "Avrupa Komşuluk Politikası'nın Güney Kafkasya Boyutu", Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya, editör: O.Yeşilot, 2005, s. 23-24.

¹⁴⁷ Esra Hatipoğlu, "Avrupa Komşuluk Politikası'nın Güney Kafkasya Boyutu", Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya, editör: O.Yeşilot, 2005, s. 22.

¹⁴⁸ Bkz. Hasan Kanbolat; İlyas Kamalov, NATO ve AB'nin Genişlemesi Çemberinde Rusya Federasyonu: Soğuk Savaş Devam mı Ediyor? Stratejik Analiz, cilt 5, sayı 51, Temmuz 2004.

¹⁴⁹ NTV, 07 Ekim 2005.

gerginliğin giderilmesinde aktif rol oynamaya hazır olduklarını ifade etti. Temaslarında Gürcistan-Rusya ilişkileri, ayrılıkçı bölgelerde yaşanan sorunlar ve sınır güvenliği konularının gündeme geldiğini kaydeden Semebey, Gürcistan'ın ayrılıkçı bölge problemlerindeki sorunların çözümünde net bir gelişme olmadığını belirtti. Semebey, Gürcistan ve Rusya taraflarının karşılıklı yaptıkları tutarsız açıklamaların son dönemde gerginliği tırmandırdığını, ayrılıkçı problemlerin çözümünde Rusya'nın önemli rolü olduğu, bu nedenle Gürcistan'ın öncelikle Rusya ile ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Gürcistan'ın BDT'den çıkma konusundaki son kararı Gürcistan hükümetin vereceğini söyleyen Semebey, hükümetin bu konuda her şeyin hesabını iyi yapması gerektiğini ekledi.¹⁵⁰

3.2. Gürcistan-Türkiye İlişkileri

SSCB'nin çökmesi ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi gerek uluslararası dengeler açısından gerekse Türkiye için son derece önemli sayılabilecek gelişmelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Türkiye ile dil, din ve kültür ortaklığı olan Orta Asya ve Kafkasya Cumhuriyetlerinin bağımsızlık kazanmaları bir yandan yeni fırsatlar doğurmuşken, diğer yandan da güçlükler, rekâbetler ve çatışmaları beraberinde getirmiştir. Rusya eski topraklarındaki hakimiyetini devam ettirmek için müttefiki Ermenistan'ı da yanına alarak Kafkasya'da etnik çatışmaları kızıştırmaya başlamıştır. Aynı zamanda hiç geçinemediği Çin ve İran ile ilişkiler geliştirmeye koyulmuştur. İki kutuplu dünya düzeninin sona ermesi ile tek süper güç olarak ortaya çıkan ABD'nin önderliğinde Batı'nın da bu topraklarda hak talep etmesi bölgeyi Doğu – Batı arasındaki çekişme alanına çevirmiştir.¹⁵¹ Laik Cumhuriyet yönetimi ile Türkiye, çoğunluğun Müslüman olduğu aynı zamanda akrabası olduğu bu cumhuriyetler için güzel bir model ülke teşkil ettiğinden, Batı, Türkiye'nin yanında olmasını istemiştir. Rusya ile bölge üzerindeki politika açısından eski sorunları da olan Türkiye de doğal olarak Batı tarafında yer almıştır. Rusya bu coğrafyada bulunan zengin kaynakları üzerindeki kontrolünü elden bırakmamak için, bu kaynakların kendi topraklarından geçerek

¹⁵⁰ AB'den Barış Atağı, www.internethaber.com 30.05.2006 tarihli yazı.

¹⁵¹ Yelda Demirağ, Kafkasya'da Türk ve Rus Politikası, Stratejik Analiz, cilt 4, sayı 40, Ağustos 2003.

uluslararası pazarlara taşınmasını isterken, Türkiye de eline geçen fırsatı değerlendirip güzergâh'ının kendi topraklarından geçmesi için harekete geçmiştir. Batı'nın da desteği ile Türkiye'nin gayretleri güzel sonuç verdi ve istediği gerçekleşti. Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya coğrafyasına yönelik politikalarını sağlam yürütebilmek için öncelikle geçiş ülkesi Gürcistan ile iyi ilişkiler kurması, aynı zamanda Türkiye'nin Gürcistan için Batı'ya açılan kapı olması¹⁵² iki ülke arasındaki ilişkilerin kısa bir sürede kurulup gelişmesine zemin hazırlamıştır.

İki “dost ve kardeş” komşu ülke Gürcistan ve Türkiye arasında eskilere dayanan ilişkiler mevcuttur. Gürcistan ile Rusya arasında akdedilen 1783 tarihli Georgievsk anlaşmasıyla Rusya'nın hegemonyası altına giren Gürcistan'ın Türkiye ile ilişkileri 1918 – 1921 yıllarındaki kısa bağımsızlık döneminde resmi olarak başlamışsa da 1921'de Kızıl Ordu'nun Gürcistan'a girmesi ile iki ülke arasındaki ilişkiler kesintiye uğramıştır. 70 senelik Sovyet döneminden sonra 1991 yılında bağımsız olan Gürcistan'ı ilk tanıyan ülke Türkiye olmuştur ve iki ülke arasında yeniden ilişkiler tesis edilmiştir.

Bağımsız Gürcistan ile Türkiye arasında ilişkiler 1991'de başlamışsa da bunun öncesi de var. İki ülke arasındaki ilişkiler aslında 1988 tarihinde Sarp Hudut Kapısı'nın açılmasıyla başlamış bulunuyor. SSCB'nin son Genel Sekreteri Mihail Gorbaçov ve Türkiye'nin dönem Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın imzaladıkları anlaşma ile Sarp Hudut Kapısı açılmıştır. Sarp Hudut Kapısı'nın açılması tarihi bir olaydır. İlk defa bir Varşova Paktı üyesi ile bir NATO üyesi arasında kapılar açıldı ve bu aslında 70 senelik “Demir Perdenin” ortadan kalkmasının bir göstergesiydi. Bu kapının açılmasıyla Batı Türkiye üzerinden Sovyet alanına girmeye başlamıştır. SSCB dağılana kadar, 3 sene gibi bir zaman sürecinde Batı sadece Gürcistan'a değil, nereden ise bütün Postsovyet topraklarında kendi çıkar politikalarını uygulamaya başlamıştır.¹⁵³ 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ise Türkiye ve Batı artık bağımsız ülkelerle muhatap olmaya başlamışlardır.

Gürcistan üzerinde hakimiyet kurmak için, tarih boyunca güçlü devletler mücadele etmiştir. Ancak Gürcülerle İranlılar, Gürcülerle Ruslar arasında cereyan eden üzücü hadiselerin aksine, kapı komşusu Gürcülerle Türkler arasında böyle acı hatıralar yoktur.

¹⁵² Bkz. Gürcistan dönem Parlamento Başkanı Zurab Jvanya'nın Türkiye Ziyareti, Dilis Gazeti, 26 Mayıs 1998.

¹⁵³ Rezonansi, 14 Ekim 2003.

Bununla beraber günümüzde Türkiye sınırları içerisinde yaşayan büyük orana sahip Gürcü kökenli nüfusu ve Gürcistan'da da Türk kökenli insanların yaşamaları iki ülke arasında dostluk ve işbirliğinin gelişmesine müsait zemin hazırlamıştır. Bu tarihi gerçekler zeminine oturan Gürcistan - Türkiye ilişkileri iki ülkenin resmi zevatın yaptığı karşılıklı ziyaretlerle pekiştirilmiş ve iyi seviyeye ulaşmıştır. Öyle ki Türkiye'de Gürcistan tek problemsiz komşu olarak anılırken¹⁵⁴, Gürcistan'da da Türkiye dost komşu olarak anılmaktadır.

Gürcistan Başkanı Mihail Saakaşvili, Mayıs 2004'de Türkiye'ye yaptığı resmi ziyareti sırasında Avrasya Stratejik Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği konferansta, Türkiye ve Gürcistan'ın stratejik ortak olduğunu belirterek "Yıllar boyunca en az problemimiz olan ülke, Türkiye olmuştur. Her ikimiz de bölgenin istikrarını istiyoruz ve terörizm ile savaşta ortağız. Karadeniz Havzası'nda güvenliği daha fazla sağlamak için birlikte çalışıyoruz. Bunun yanında KEİ'nin güvenlik esaslarını geliştirmesi gerekmektedir" ifadeleri ile Gürcistan'ın Türkiye ile olan yakınlığı ve işbirliği üzerine durmuştur. Gürcü lider ayrıca, Gürcistan'ın NATO'ya üye olması konusunda Türkiye'nin desteğini bekliyorum, demiştir.¹⁵⁵

Gürcistan, sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik konumu nedeni ile Kafkasya ve Orta Asya topraklarına yönelik politikasında Rusya'nın karşısında, Batı'nın yanında yer alan Türkiye için önemli bir ülkedir. Gürcistan, Türkiye için Türk Cumhuriyetleri'ne açılan kapıdır. 21. yüzyıl politikasında Türk Cumhuriyetleri çok önemli yer tutan Türkiye, tüm faaliyetlerinde Gürcistan yolunu kullanmak zorundadır. Bu bağlamda Orta Asya ve Kafkasya topraklarında bulunan zengin kaynaklarının, özellikle Hazar petrollerinin Türkiye üzerinden uluslararası pazarlara taşınması için mevcut konjonktürde tek geçiş yolu Gürcistan'dır.¹⁵⁶ Doğu sınırından emin olmak isteyen Türkiye'nin iki sınır komşusu Gürcistan ve Ermenistan'dır. Tarihten gelen problemleri olan iki ülke, Türkiye ve Ermenistan arasındaki ilişkiler kısa vadede düzelecek gibi görünmemekte, bu nedenle Türkiye'nin diğer komşusu Gürcistan ile iyi ilişkiler

¹⁵⁴ Arslan Tekin, Aynaroz Papazı, 2005, s.139.

¹⁵⁵ Saakaşvili'nin Konferans konuşması için bkz. Stratejik Analiz, cilt 5, sayı 50, Haziran 2004.

¹⁵⁶ Hazar petrollerinin taşınması için olası iki yol daha var: Birincisi; İran ve ikincisi; Azerbaycan Nahçıvan hattından Türkiye'ye oradan da Batı'ya, ancak İran yolunu ABD istememekte, Nahçıvan yolu ise Ermenistan topraklarından geçmek zorunda olduğundan Azerbaycan istememektedir.

içerisinde olması önem arz etmektedir. Kafkasya’da oluşacak herhangi bir pakt, ittifak, birlik v.s. içerisinde Türkiye’nin aktif rol oynaması için kilit konuma sahip ülke Gürcistan’a ihtiyacı vardır.

Gürcistan için de dost ve komşusu Türkiye fazlasıyla önem arz eden bir ülkedir. Kuzey komşusu Rusya ile ilişkilerinde sorunlar yaşayan Gürcistan birçok konuda güçlü komşusu Türkiye’den destek almaktadır. Rusya ile ilişkilerin gergin olması Gürcistan’ı Türkiye’ye daha da yakınlaştırmıştır. Orta Asya ve Kafkasya’daki enerji kaynaklarının Gürcistan üzerinden taşınması ekonomik olarak zayıf olan ülke için önemli bir gelir kaynağıdır bunun için de Türkiye ile iyi ilişkiler kurulması elzemdir. Gürcistan, Türkiye’yi akraba halkların yaşadığı Orta Asya ve Kafkasya’ya bağlarken, NATO üyesi ve AB üyeliği için müzakerelere başlayan Türkiye de, Gürcistan için Batı’ya açılan kapıdır.¹⁵⁷ Türkiye, Batı endeksli politika izleyen Gürcistan’ın NATO’ya entegrasyonunu sağlamasında yardımını esirgemezken, Gürcistan da Türkiye’nin AB üyeliğini desteklemektedir.¹⁵⁸ Güney Kafkasya ülkelerinin deniz ulaşımını sağlayan Karadeniz’e sınırı olan Gürcistan sıcak denizlere Türkiye’nin kontrolündeki boğazlardan çıkmaktadır. Bu sebeple Türkiye, Gürcistan için ve dolaylı olarak diğer Kafkasya ve hatta Orta Asya ülkeleri için önemli bir konuma sahiptir.

Türkiye’nin Kafkasya ve Orta Asya ülkeleri ile yakından ilgilenmesi Rusya’nın tepkisini çekse de Batı’nın bölge politikalarıyla uyuşmakta, hatta Türkiye Batı’nın bölge politikası için önemli bir faktördür. Türkiye bu halklara ne kadar yakınlaşırsa onlar Rusya’nın nüfuzundan o kadar uzaklaşırlar. Türkiye tarafından Gürcistan’ın NATO üyeliğinin desteklendiği ve bu ülkeye NATO ile entegrasyonunda yardımcı olunduğu ifade edilmişti. Gürcistan’ın NATO üyesi olması durumunda büyük olasılıkla NATO’nun askeri birliği olarak Türk Askerleri bu ülkede görev yapacaktır. Bu hem Türkiye’nin işine geliyor hem de Batı’nın. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı Gürcistan

¹⁵⁷ Dilis Gazeti, 26 Mayıs 1998.

¹⁵⁸ Saakaşvili, Türkiye’nin AB üyeliği sürecindeki gelişmelerden memnuniyet duyduğunu defalarca ifade ederken, müzakereler başladıktan sonra Türkiye’ye gelen Gürcistan Başbakanı Zurab Noğaideli de, Türkiye’nin AB üyeliğini destekliyoruz, çünkü böyle bir durumda biz AB’nin komşusu oluruz, ifadelerinde bulunmuştur. NTV, 07 Ekim 2005.

Türkiye ilişkileri iki ülke için önemli olduğu kadar, Batı tarafından da hoş karşılanmaktadır.¹⁵⁹

Türkiye'nin Kafkasya politikasının ilk aşaması bölge ülkelerinin bağımsızlığını desteklemek, ikinci aşamasını ise bu ülkelerin Rusya'dan bağımsız hale gelmelerini desteklemekten ibarettir. Elinden geldiğinde bu ülkelere desteğini esirgemeyen Türkiye, onlarla iyi komşuluk ilişkilerine girerek bölgede barışı, hürriyeti ve zenginliği yaymaya uğraşmaktadır. Ekonomik krize sürüklenmeleri, tek partili sistemden çok partili, demokratik düzene geçme çabaları, bağımsız olan ülkelerin ortak problemlerini oluşturmaktadır. Böyle sıkıntılı bir dönemde Türkiye bu ülkelerin büyük destekçisi olmuş ve özellikle Kafkasya bölgesinde baş gösteren etnik çatışmalarla başa çıkamayan ülkelerin toprak bütünlüğünü her fırsatta savunmuştur ve desteklemiştir.

9 Nisan 1991 tarihinde bağımsız olan Gürcistan'ın ilk Cumhurbaşkanı "Mrgvali Magida = Yuvarlak Masa" oluşumunun lideri Zviad Gamsahurdia olmuştur. Yeni bağımsız olan Gürcistan bir sürü problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Gamsahurdia'nın milliyetçi tutumu ülkedeki etnik grupların rahatsızlığına yol açmış ve kısa bir süre sonra etnik çatışmaya dönüşerek hâlâ çözülemeyen sorunlar ortaya çıkmıştır. Gamsahurdia yönetimi, sırf eski Komünist anlayışına sahip oldukları düşüncesi ile ülkenin önde gelen siyasetçileri dışlamıştır. Genç ve tecrübesiz kadro ile işe başlayan Gamsahurdia yönetimi bir sene gibi kısa bir sürede iş yapamaz hâle gelmiş ve Gamsahurdia'nın devrilmesi ile son bulmuştur. Yaklaşık bir sene süren Gamsahurdia döneminde Gürcistan dış alemle ilişkiler kurmaya fırsat bulamamıştır. Mart 1992'de Gürcistan'ın önde gelen siyasetçileri tarafından davet edilen, SSCB'nin son Dışişleri Bakanı Eduard Şevardnadze Gürcistan'a dönüp yönetimi devralmıştır. Tecrübeli ve dünyaca tanınmış bir politikacı olan Şevardnadze, Gürcistan'ın dış ilişkilerine önem vererek kısa bir sürede bir çok ülke ile samimi ilişkiler kurmuştur. 1988 yılında başlayıp 1991'de Gürcistan'ın bağımsızlığıyla daha da hızlanan iki ülke arasındaki bireysel ilişkiler 1992'den itibaren ülke düzeyinde ilişkilerin kurulmasına zemin hazırlamıştır.

Gürcistan ile Türkiye arasındaki ilişkilerin temelini iki ülke arasında yapılan anlaşmalar teşkil eder. Taraflar arasında ilk anlaşma 30 Temmuz 1992'de Türkiye'nin

¹⁵⁹ Zaza Tsikoridze, Rusetis, Turketisa da AŞŞ's Geopolitikuri İnteresebi Kavkasyasa da Sakartveloşi, Mtserlis Gazeti, 15 -30 Haziran 2005, No 10, s. 40-41.

dönem Başbakanı Süleyman Demirel'in Gürcistan'a yaptığı ilk resmi ziyareti esnasında yapılmıştır. Demirel'in ziyaretinden memnun kalan Şevardnadze "ülkeme başbakan düzeyinde gelen ilk ziyaretçisiniz, hoş geldiniz" sözleri ile karşılamıştır. Demirel bu samimi tablo karşısında Gürcistan'ın "dost ve kardeş" ülke olduğunu ifade ederek karşılık vermiştir. Samimane başlayan komşu iki ülke arasındaki ilişkilerde hızlı bir şekilde mesafe katedilmiş ve bir çok alanda işbirliğine gidilmiştir.¹⁶⁰

30 Temmuz 1992'de Şevardnadze ve Demirel'in imzaladıkları anlaşma 14 maddeden oluşmaktadır.¹⁶¹ Bu anlaşma "dostluk, işbirliği ve iyi komşuluk" amacıyla yapılan ve iki ülke arasındaki güzel ilişkilerin temeli mahiyetindedir. Her iki ülke birbirinin bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne, sınırların dokunulmazlığına, içişlerine karışmama ilkelerine saygıya, Birleşmiş Milletler yasasının amaç ve ilkelerine, Helsinki Nihai Senedi ile yeni bir Avrupa için Paris Yasası ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı sürecinde kabul edilen diğer belgelerde ifadesini bulan esaslara bağlılıklarını belirtmişlerdir.

İki ülke arasındaki sınır olarak 13 Kasım 1921 tarihinde Kars Antlaşmasıyla tespit edilen sınırlar aynen kabul edilmiştir. "Taraflar 13 Kasım 1921 tarihli Kars Antlaşması ile başlayan bugüne kadar Gürcistan Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasında sınırları geri dönülmez bir şekilde tespit ettiği ve iyi komşuluk ilişkileri için uygun bir çerçeve oluşturduğu inancı ile hareket ederler. Taraflar Kars antlaşmasının hükümlerine iki ülkenin mevcut mevzuatı ve uluslararası taahhütleri çerçevesinde riayet edeceklerini beyan ederek..." diye devam etmektedir. Gürcistan ve Türkiye arasında sınırlar SSCB dönemindeki gibi devam etmiş ve iki ülke arasında hiçbir sınır problemi yaşanmamıştır.

30 Temmuz 1992'de taraflar arasında iki ülke ilişkilerinin gelişmesini amaçlayan ve farklı konuları içeren anlaşmalar imzalanmıştır. Bunlar ticaret ve ekonomik işbirliği anlaşması, haberleşme alanında işbirliği anlaşması, yatırımların karşılıklı korunması ve teşviki anlaşması, karayolu taşımacılığı anlaşması, denizyolu taşımacılığı anlaşması gibi anlaşmalardır. Taraflar Kafkasya bölgesindeki problemlerin, Abhazya dahil barışçıl yollarla çözülmesi gerektiğinin altını da çizdiler. Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki

¹⁶⁰ Sahalho Gazeti, 22-28 Temmuz 1997.

¹⁶¹ Anlaşmanın tümü için bkz. Sahalho Gazeti, 22-28 Temmuz 1997; Türkçeci için, Haydar Çakmak, 1989'dan Günümüze Gürcistan, 1998. (ek bölümü)

sorunun çözümün üzerinde de önemle durulmuştur. Ayrıca Karadeniz, Akdeniz ve Hazar Denizi Havzaları'ndaki işbirliğin gelişmesini ve bölgede bulunan zengin kaynakların ortak işbirliği çerçevesinde uluslararası pazarlara taşınması gündeme gelmiştir. Tarafların üzerinde durduğu diğer bir konu da Avrasya Transit Koridoru'nun tamamıyla işlevleştirilmesidir. 30 Temmuz 1992'de karşılıklı iyi niyetle başlayan iki ülke arasındaki ilişkiler gene karşılıklı ziyaretlerle devam etmiş ve birçok anlaşmayla pekiştirilmiştir.

12 Şubat 1993 tarihinde iki ülke arasında Gürcistan'a 50 milyon Amerikan doları Eximbank kredisinin verilmesini öngören bir anlaşma imzalanmıştır.¹⁶² 28 Temmuz 1993'de Karadeniz'in kirlenmeye karşı korunması sözleşmesi, 6 Mart 1993 tarihinde ise Türkiye ve Gürcistan'ın da dahil olduğu Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü üyeleri İstanbul'da kültür, eğitim, bilim ve enformasyon alanlarında işbirliğine ilişkin Karadeniz Sözleşmesi'ni imzalamışlardır. 18 Şubat 1994 tarihinde güvenlik işbirliği anlaşması, tarım alanında teknik, bilimsel ve ekonomik işbirliği, iki ülkenin dış ilişkiler komitesi arasında ticari, ekonomik, bilimsel ve teknik işbirliği protokolü, gümrük işleri alanında işbirliği ve karşılıklı yardıma ilişkin anlaşma, gümrük idareleri arasında gümrük belge ve işaretlerinin karşılıklı tanınmasına ilişkin anlaşma, spor alanında işbirliği anlaşması, turizm alanında işbirliği anlaşmaları imzalanmıştır. Aynı sene içerisinde 29 Ekim 1994 tarihinde Tiflis'te sağlık Bakanlarınca sağlık alanında işbirliği anlaşması imzalanmıştır.¹⁶³

Gürcistan ile Türkiye arasında her alanda devam eden ilişkiler, özellikle siyasi, askeri ve ekonomik alanlardaki işbirliğiyle, diğer tüm ülkelere örnek teşkil edecek niteliktedir. Bugüne kadar siyasi alanda ortak adımlar atan iki ülke, bölge güvenliği ve barışı konusunda ortak çalışma arzusunu her fırsatta yenilemektedir. Gürcistan, zor dönemlerde son derece olumlu rol oynadığına tanık olduğu Türkiye'yi, stratejik ortak ve sırtını dayayabileceği sağlam, barışsever bir ülke olarak tanımlarken; Türkiye de yakın ve dostane yaklaşımını sürdürdüğü kuzeyindeki komşusu Gürcistan'ı, güçlü istikrar sahibi ve bölge barışın teminatı olarak görmek istemektedir. Başka bir deyişle, sorunlu bir bölge olan Kafkasya'da güçlü ve sorunsuz bir Gürcistan, Türkiye için, bölgede

¹⁶² Sakartvelos Respublika, 26 Ağustos 1998.

¹⁶³ Haydar Çakmak, 1989'dan Günümüze Gürcistan, 1998, s.104-105.

barışın korunmasını da güvencesi anlamına gelmektedir. Gürcistan-Türkiye ilişkileri çok yönlü gelişme ile beraber, iki ülkeyi bağlayan özellikle birçok stratejik işbirliği içerisinde girmişlerdir. Bakü – Tiflis – Ceyhan (BTC) petrol boru hattı, Bakü – Tiflis – Erzurum (BTE) doğalgaz boru hattı, doğu ile batı arasındaki ulaşımı sağlayan Kars - Tiflis – Bakü Demiryolu Hattı ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) iki ülke arasında stratejik öneme sahip işbirliği alanlarından birkaç tanesidir. Şimdi kısaca Karadeniz Ekonomik İşbirliği ve Kars – Tiflis – Bakü Demiryolu Projesine değinelim, BTC ve BTE projeleri ise Gürcistan ile Azerbaycan ilişkileri içerisinde ele alınacaktır.

3.2.1.KEİ Çerçevesinde Gürcistan-Türkiye İlişkileri

Karadeniz Ekonomik İşbirliği¹⁶⁴ (KEİ) fikri, 1980’li yılların sonunda Doğu Avrupa ülkeleri ve SSCB’deki değişim sürecinin hızlandığı bir dönemde doğmuştur. Hammadde ve enerji kaynakları yönünde çok zengin olan eski Sovyetler Birliği’nin, savunma ve uzay sanayi gibi alanlara yatırım yapılmış, buna karşılık başta tüketim malları olmak üzere insana yönelik yatırımlar ihmal edilmiştir. Türkiye eski SSCB’nin çok fazla ihtiyaç duyduğu ve Batı ülkelerinde pazarlamada güçlük çekebileceği gıda ve tüketim mallarına sahip bulunmaktadır. Sanayileşmede önemli ölçüde mesafe kateden ve yeni açılımlara hazır olan Türkiye yanı başındaki bu hammadde ve enerji kaynaklarına, eski SSCB ise gıda ve tüketim mallarına ihtiyaç duymaktaydı. Bütün bu yeni koşullar Karadeniz Havzası’ndaki diğer ülkeler için de geçerlidir. Üstelik SSCB’de bir çok Türk Cumhuriyetin bulunması, ilişkilerin geliştirilmesinde temel etken olabilmektedir. Değinilen tüm bu gelişmeler, Türkiye ile Karadeniz’e kıyısı olan ülkeler arasında ekonomik işbirliği ve bölgesel bütünleşme girişimi için uygun bir ortam oluşturmuştur.

Türkiye’nin öncülüğünü yaptığı ve Gürcistan’ın da üye olduğu Karadeniz Ekonomik İşbirliği projesinin ana düşüncesi; Karadeniz’in dostluk ve iyi komşuluk esasına dayalı olarak bir barış, istikrar ve refah denizine dönüştürülmesi ve bölge ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkilerin, coğrafi yakınlık ve tarihi bağlardan

¹⁶⁴ KEİ ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. www.bsec.gov.tr; <http://tr.wikipedia.org/wiki/Black-Sea-Nasa.jpg>

kaynaklanan avantajlarının en iyi şekilde değerlendirilmesi suretiyle geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesidir.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin ilk üyeleri Karadeniz'e kıyısı olan Türkiye, Eski SSCB, Bulgaristan ve Romanya'dır. SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu, Ukrayna, Moldova, Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan kurucu üye sıfatıyla katılmışlardır. Daha sonra Karadeniz'e kıyısı olmayan Yunanistan ve Arnavutluk da kurucu üye olarak anlaşmayı imzalamışlardır.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği ile ilgili ilk toplantı Türkiye'nin öncülüğü ile 19 Aralık 1990'da Ankara'da yapılmıştır. Bu ve sonraki toplantılarda taraflar "Karadeniz Ekonomik İşbirliği"nin kurulmasında anlaşmaya varmışlardır. 3 Şubat 1992 tarihinde Türkiye'de; Türkiye, Rusya Federasyonu, Ukrayna, Moldova, Romanya, Bulgaristan, Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan KEİ ile ilgili temel belgeyi imzalamışlardır. KEİ Anlaşması, 25 Haziran 1992 tarihinde İstanbul'da düzenlenen Zirve Toplantısı'nda dokuz üye ülkenin yanı sıra Yunanistan ve Arnavutluk'un da kurucu üye olarak katıldığı onbir üyenin Devlet veya Hükümet Başkanları tarafından imzalanarak, KEİ resmen işlerlik kazanmış oldu.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin amacı Zirve Deklarasyonu ve Boğaziçi Bildirgesi'nde şöyle belirtilmiştir: KEİ üyesi ülkelerin potansiyellerinden, coğrafi yakınlıklarından, ekonomilerinin birbirlerini tamamlayıcı özelliklerinden yararlanarak aralarındaki ikili ve çok taraflı ekonomik, teknolojik ve sosyal ilişkilerini çeşitlendirmeleri ve daha da geliştirmeleri, böylelikle Karadeniz Havza'sının bir barış, istikrar ve refah bölgesi olmasını sağlamaktır. Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin işbirliği alanları ve faaliyetleri şu şekildedir:

- a) Ulaştırma – Haberleşme,
- b) Bilişim,
- c) İktisadi ve ticari bilgi alışverişi,
- d) Ürünlerin standardizasyonu ve sertifikasyonu,
- e) Enerji,
- f) Madencilik ve ham mineral malzemelerin işlenmesi,
- g) Turizm,
- h) Tarım ve tarıma dayalı sanayi,

- i) Hayvansal ve sıhhi koruma,
- j) Sağlık ve eczacılık,
- k) Bilim ve teknoloji.

SSCB'nin ortadan kalkması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi neticesinde meydana gelen siyasi ve ekonomik boşlukta KEİ bölgede istikrarın sağlanmasına önemli katkılarda bulunabilecek oluşumdur. Kuruluş amacında her ne kadar ekonomiye vurgu yapılmışsa da KEİ siyasi istikrar açısından da önemli bir faktördür. Bu anlamda KEİ bölgedeki problemlerin yumuşatılması ve siyasetçiler arasındaki diyalogun artmasına önemli katkılarda bulunmuş.

3.2.2.Kars – Tiflis – Bakü Demiryolu Hattı Projesi

Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan'ın işbirliğiyle yürütülen bir diğer proje de Tarihi İpek Yolu'nun ve Doğu – Batı Ulaşım Koridoru'nun bir parçası olan Kars – Ahalkalaki – Tiflis – Bakü Demiryolu projesidir. 13 Temmuzda resmi bir törenle açılışı yapılan Bakü – Tiflis – Ceyhan petrol boru hattı ve 2006'nın sonu itibariyle bitirilmesi planlanan Bakü – Tiflis – Erzurum doğalgaz boru hattından sonra, Kars – Tiflis – Bakü Demiryolu Hattı'nın faaliyete geçmesi, Doğu – Batı Ulaşım Koridoru'nu rahat bir şekilde işler hale getirecektir. Bu hat, Türkiye'yi stratejik partnerleri plan Gürcistan ve Azerbaycan ile bağladığı gibi, (Türkiye yolu ile) Avrupa ve (Azerbaycan yolu ile) Türkistan'ı birbirine bağlayacaktır. Kısacası bu hatla Doğu ile Batı birbirine bağlanmış olacaktır.

Kars – Tiflis – Bakü Demiryolu projesinin temeli, 1993 yılında Ankara'da yapılan Gürcistan-Türkiye karma Ulaştırma Komisyonu Toplantısı'nda atılmıştır. Ancak çeşitli nedenlerle projenin faaliyete geçirilmesine yönelik somut adımlar 2004 yılında atılabilmıştır. 28-29 Aralık 2004 tarihlerinde Tiflis'te gerçekleştirilen 7. Türkiye-Gürcistan Karma Ulaştırma Komisyonu Toplantısı'nda ağırlıklı olarak bu konu görüşülmüştür. Eylül 2005'de Türkiye Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım, Gürcistan Ekonomik Kalkınma Bakanı İrakli Chogovadze ve Azerbaycan Ulaştırma Bakanı Ziya

Memmedov, İstanbul'da Kars – Tiflis – Bakü Demiryolu Projesi ile ilgili bir araya geldi.¹⁶⁵

Kars – Tiflis - Bakü Demiryolu Projesi yaklaşık olarak 400 milyon dolara mal olacağı tahmin edilmektedir. Bakü'den sonra demiryolunun hattının Aktau'ye bağlanması projesiyle Kazakistan da projeye ortak olmuştur. Projenin gerçekleşmesi halinde bu hattan yılda 8 milyon ton yük taşınabilecek. Yük akışının % 20'lik bölümünün batı-doğu, % 80'lik bölümünün ise doğu-batı yönünde gerçekleşmesi bekleniyor.¹⁶⁶

Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan ile beraber Batı da Rusya dışı ulaşım ağının kurulması taraftarıdır ve BTC, BTE gibi bu proje de Rusya ve Ermenistan dışında gerçekleşecektir. Rusya baştan beri BTC ve BTE projelerine karşıydı ve Ermenistan ile beraber her fırsatta bu projeleri engellemeye çalışmıştır. Demiryolu projesi ile Türkiye'nin Azerbaycan ile daha da yakınlaşması Ermenistan tarafında tedirginlik oluşturmaktadır. Adı geçen üç proje de Ermenistan dışında gerçekleşmiştir. Ermenistan bundan rahatsızlık duymakta olup, demiryolu projesinin kendi topraklarından geçmemesi ülke ekonomisi adına büyük kayıp olduğunu ileri sürmüştür. Ermenistan, Türkiye ve Azerbaycan ile problemlili bir devlet olmasına rağmen, bu projeden yararlanmak için eskiden faaliyette olan Kars – Gümrü – Tiflis demiryolu projesinin canlandırılmasını gündeme getirmiştir. Ancak bu fikir Türkiye ve Azerbaycan tarafından çok benimsenmedi.¹⁶⁷

Gerek KEİ ve Kars – Tiflis – Bakü Demiryolu Projesi çerçevesinde gerekse Gürcistan ile Türkiye arasında yapılan diğer işbirliği anlaşmaları gereğince iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler sürekli gelişmektedir. 2004 yılına kadar Türkiye Gürcistan'ın dış ticaretinde Rusya'dan sonra ikinci sırada yer alıyordu. Ancak 2004'de batı yanlısı Saakaşvili'nin gelmesi ile Gürcistan ile Rusya arasındaki ilişkiler gerginleşmiş ve iki ülke arasındaki dış ticaret oranı gitgide düşmüştür. Gürcistan'ın Rusya ile dış ticaret oranının azalmasıyla beraber Türkiye'ninkinde çok yönlü ve amudi bir artış gözlemlenmiş ve Türkiye Gürcistan'ın dış ticaretinde birinci sırayı almıştır.

¹⁶⁵ www.ubak.gov.tr/tr/alt/toplanti/ktb_demiryolu.htm

¹⁶⁶ www.yenisafak.com.tr/arsiv/2005/mayis/31/index.html

¹⁶⁷ www.kafkasfederasyonu.org/v1/indez.php?goster=haberarsiv&kat=4

2003 yılında iki ülke arasındaki dış ticaret hacmi 186 milyon Amerikan doları iken 2004 yılında 500 milyon Amerikan doları aştığını görmekteyiz.¹⁶⁸ Gürcistan Türkiye’den daha çok hazır giyim, gıda temizlik malzemeleri, kağıt, karton ithal etmekte, Türkiye ise Gürcistan’dan demir çelik mineral yakıtlar ve metal cevherleri almaktadır. Gürcistan’ın ürettiği demir alaşımları ve demir içeren hurda metallerinin tamamına yakını Türkiye ithal etmektedir.¹⁶⁹

3.2.3. Gürcistan ile Türkiye Arasındaki Askeri İşbirliği

Gürcistan ile Türkiye arasında gelişerek devam eden önemli işbirliği alanlarından biri de stratejik-askeri işbirliğidir. Bağımsızlık sonrasında Şevardnadze döneminde toparlanmaya başlayan Gürcistan, askeri alanındaki eksikliklerini Rusya ile işbirliği yaparak gidermeye karar vermiş. Ancak, Rusya’nın yeniden kendisine bağımlı hâle getirmesi için bu ülkeye karşı yürüttüğü “böl ve yönet politikası” ve buna bağlı olarak elindeki kozlarla sürekli Gürcistan’ı köşeye sıkıştırması, Gürcistan yönetimi Rusya’dan tamamen bağımsız bir konumda olunması gerektiğini anlamıştır. 1997’de ABD’yi ziyaret eden Şevardnadze, 1994’deki ziyaretinde gündeme bile getirmediği askeri konuları öncelikle görüşmüştür. Bu tarihten sonra ABD ile askeri işbirliğine başlayan Gürcistan, sınır komşusu ve NATO üyesi olan Türkiye ile de askeri işbirliğine yönelmiştir. Ülkenin doğusunda güçlü bir komşu isteyen Türkiye, Gürcistan’ın NATO üyeliğini desteklemekte ve NATO ile entegrasyonu konusunda yardımını esirgememektedir. Gürcistan ile Türkiye arasında askeri işbirliği 1997 tarihinde iki ülke arasında yapılan anlaşmayla başlamıştır. Askeri işbirliği çerçevesinde, 1998’den itibaren Gürcistan’dan Türkiye’ye askeri liseleri ve harp akademilerine askeri eğitim almak için öğrenci gelmeye başlamıştır. Bununla beraber Gürcü subaylarını eğitmek üzere Türk askerleri eğitmenleri Gürcistan’a gitmiştir. İki ülke arasında yapılan Askeri İşbirliği Anlaşması çerçevesinde Tiflis’te NATO standartlarında asker yetiştirilmesini

¹⁶⁸ http://haber.tnn.net/2004/dış_ilişkiler/tr_gurcu

¹⁶⁹ TİKA Raporu 2003.

hedefleyen Müşterek Harp Okulu'nun açılmasıyla iki ülke arasındaki askeri eğitim işbirliği daha da gelişmiştir.¹⁷⁰

Türkiye şu ana kadar Gürcistan'a 40 milyon Amerikan doları dolayında askeri yardım yapmıştır. Bunun bir kısmı askeri araç-gereç teçhizat ve malzeme olarak verilmiş, bir kısmıyla ise Gürcistan'daki çeşitli askeri gereklilikler yerine getirilmiştir. 2001 yılında Rus askerin çekilmesiyle boşalan Vaziani Üssü'nde Türkiye tadilat yapmıştır. Gürcistan Savunma Bakanlığı'na ait "Pari = Kalkan" Oteli'nin inşaat masraflarını da Türkiye karşılamıştır. 2004 yılında Marneuli Askeri Havalimanı'nın tadilatını de üstlenen Türkiye, karşılığında bu havaalanına Türk askeri uçaklarının bedava inme hakkını elde etmiştir. Türkiye, Gürcistan Hava Kuvvetleri'ne aynı dönemde 7 milyon 515 bin dolar yardımda bulunmuştur. 25 Aralık 2004'de Marneuli Askeri Havaalanı'nın açılışında Gürcistan Savunma Bakanı Irakli Okruaşvili memnuniyetini izhar eden bir konuşma yapmıştır. Gürcistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra Türkiye ile askeri alanda yürüttüğü işbirliğinin üst düzeyde olduğuna işaret ederek, Türk Hava Kuvvetleri'nin, Gürcistan Hava Kuvvetleri'ne yeniden yapılandırılması sürecinde önemli katkıda bulunduğunu belirtti. Gürcü bakan ayrıca "Gürcistan, en zor dönemlerinde dost ve komşu ülke Türkiye'yi hep yanında bulmuştur" dedi.¹⁷¹ 2005 yılında Türkiye'den gene iki milyon civarında askeri yardım alan Gürcistan, Türk subaylarının eğitim verdiği Kocori 11. Mekanize Tugayı'nda kullanılmak üzere levazımat almıştır.¹⁷² 2006 yılının ilk çeyreğinde ise Türkiye Gürcistan'a 1.8 milyon dolar askeri yardım yapmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Gürcistan Silahlı Kuvvetleri'ne yaptığı yardımı nedeniyle düzenlenen törende konuşan Türkiye Gürcistan Büyükelçisi Ertan Tezgör, "Türkiye komşusu Gürcistan'a NATO üyeliğinde güçlü destek veriyoruz... Gürcistan'ın huzuru bizim huzurumuz, Gürcistan'ın derdi bizim derdimizdir" şeklinde bir konuşma yapmıştır. Törene katılan Gürcistan Sınır Birlikleri Komutanı Badri Bitsadze de açıklamasında, "Gürcistan Silahlı Kuvvetleri'nin geliştirilmesi sürecinde Türkiye'nin yardımlarıyla önemli katkı

¹⁷⁰ www.diplomatikgozlem.com/index.asp

¹⁷¹ www.diplomatikgozlem.com/index.asp

¹⁷² www.infomag.com.tr

sağladığını” söyledi. Bitsadze, Türkiye’nin Gürcistan’a NATO’ya üyelik sürecinde büyük destek verdiğini sözlerine ekledi.¹⁷³

Gürcistan ile Türkiye arasında gelişerek devam stratejik-askeri işbirliği, Rusya tarafından, Gürcistan - ABD askeri işbirliğinde olduğu gibi, tepkilerle karşılanmaktadır. Rusya’nın tepkileri biraz da normal, çünkü Gürcistan Rusya’nın güney sınır komşusudur ve Gürcistan’ın ABD’ye, Türkiye’ye yaklaşması hatta NATO üyeliğini hedeflemesi, 200 sene hegemonyası altında tuttuğu komşu ülkenin tamamen nüfuzundan çıkması ve yanı başında düşman bildiği güçlerin mevzi kazanması demektir.

Artarak devam eden Gürcistan ile Türkiye arasındaki ilişkilerde 2006 yılın ilk aylarında da iki önemli gelişme yaşanmıştır. Bunlardan birisi iki ülke arasında vize kolaylığı, ikincisi ise Batum Havaalanı’nın uluslararası kullanıma açılmasıdır.

3.2.4.Gürcistan ile Türkiye Arasında Vize Muafiyeti Düzenlemesi

Gürcistan bağımsız olmadan önce açılan Sarp Hudut Kapısı’ndan başlayan gelgitler, Gürcistan’ın bağımsızlığı sonrasında daha da artmıştır. Sınır komşusu olmalarının neticesi olarak iki ülke arasındaki bireysel işbirlikleri de hızlı bir şekilde gelişmiştir. Türk işadamları Gürcistan’a yatırıma yönelirken, Gürcü Tüccarları da Türkiye ile ticarete başlamışlardır. Ayrıca Türkiye’de çok sayıda Gürcü işçi çalışmaktadır. Bir aylık vize uygulaması karşılıklı işbirliğine giren insanlar için kısa süreli oluyordu ve çeşitli problemlere yol açıyordu.¹⁷⁴ Gürcistan eski Başkanı Şevardnadze Gürcistan bağımsızlığının ilk yıllarında bile vize uygulamasının kaldırılabilirliğini ifade etmiştir. Bir Türk heyetinin Gürcistan ziyareti sırasında Şevardnadze “sınır ne gerek var, biz Türkiye ile bir bütünüz” beyanatında bulunmuştur.¹⁷⁵

Gürcistan Türkiye yetkililerinin karşılıklı görüşmeleri sonucunda 26 Ocak 2006 tarihinde resmi gazetede yayımlanan, 10 Şubat 2006 itibarıyla bir ülke vatandaşının

¹⁷³ www.bkd.org.tr/haber_aktuel_ac.asp?id=949

¹⁷⁴ Dilis Gazeti, 24 Mayıs 2004.

¹⁷⁵ Arslan Tekin, Aynaroz Papazı, 2005, s.139.

diğer ülkede üç ay vizesiz kalma hakkını sağlayan bir anlaşma imzalanmıştır. Anlaşmaya göre bu süre sonunda vatandaşlar bulunduğu ülke mevzuatına uygun bir şekilde kalmaya devam edecekler. İhtiyaç durumunda 50 dolar harcı ödeyerek vatandaşlar vize alabilecekler.¹⁷⁶

3.2.5.Gürcistan-Türkiye İlişkilerinde Batum Havaalanı

Gürcistan ile Türkiye arasındaki güzel bir işbirliği örneği de Batum Havaalanı'nın ortak kullanıma açılmasıdır. Mart 2006'de Gürcistan'a resmi ziyarete bulunan Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve Gürcistan Devlet Başkanı Mihail Saakaşvili, Batum Havalimanı'nın Türkiye tarafından tadil edilerek ortak kullanıma açılacağına dair sözleşmeyi imzaladılar. Sezer “yapılan bu anlaşma işbirliğimizin yaratıcı ve verimli çerçevesini bir kez daha ortaya koymaktadır” ifadelerinde bulunmuştur.¹⁷⁷ Yapılan anlaşmaya göre İstanbul ve Ankara'dan Batum'a uçak kalkacak ve Türkiye'nin Doğu Karadeniz illeri olan Artvin ve Rize'ye gitmek isteyen yolcular Batum Havalimanı'na iniş yapabilecekler.

Etnik sorunları yaşayan Gürcistan'ı Türkiye hep desteklemiş ve problemlerin Gürcistan'ın toprak bütünlüğü çerçevesinde, barışçıl yolla çözülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Türkiye eski Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel Gürcistan'a yaptığı ilk ziyareti sırasında iki ülke Cumhurbaşkanı tarafından imzalanan ve Gürcistan ile Türkiye arasındaki ilişkilerinin temeli hükmünde olan 30 Temmuz 1992 tarihli anlaşmada Güney Osetya ve Abhazya sorunları dile getirilmiş ve Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne vurgu yapılarak, problemlerin barışçıl yolla çözülmesi üzerinde durulmuş.¹⁷⁸ Demirel, sonraki tarihlerde yapılan karşılıklı ziyaretlerde de Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü destekler ifadelerde bulunmuştur.¹⁷⁹ Gürcistan ile ülkenin özerk bölgesi Acaristan arasında gerginliğin tırmandığı bir dönemde açıklama yapan Türkiye Dışişleri Bakanı Abdullah Gül de Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün üzerinde durarak “Sakin ha bölünmeyin” tavsiyesinde bulunmuştur.

¹⁷⁶ www.turksoylaipekyolu.com/html?id=608

¹⁷⁷ www.cankaya.gov.tr/tr_html/KONUŞMALAR/14.03.2006-452.html

¹⁷⁸ Sahalho Gazeti, 22-28 Temmuz 1997.

¹⁷⁹ Sakartvelos Respublika, 16-17 Ocak 2000.

Türkiye Başbakanı Recep Tayip Erdoğan 11-12 Ağustos 2004 tarihinde resmi ziyareti sebebiyle bulunduğu Gürcistan'da "Türkiye'nin, ayrılıkçı bölgeler Güney Osetya ve Abhazya'da yaşanan sorunların Gürcistan'ın toprak bütünlüğü çerçevesinde çözümünden yana olduğunu" vurgulamıştır.¹⁸⁰

Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer de gerek Gürcistan'a yaptığı ziyaretler sırasında gerekse Gürcü yöneticilerinin Türkiye ziyaretleri sırasında Gürcistan'ın toprak bütünlüğü üzerinde durmuştur. Sezer Mart 2006'da, bu ülkeye yaptığı resmi ziyaretinde "Gürcistan'ın istikrar ve gönencini, Kafkasya bölgesinin barış, istikrar ve gönencinin anahtarı olarak görüyoruz. Bu nedenle, paylaştığımız coğrafyada Gürcistan'la ilişkilerimizin geliştirilmesini, Gürcü halkının esenliğine verdiğimiz desteği, dış politika önceliklerimiz arasında sayıyoruz. Türkiye, bu ilkeler çerçevesinde başta Abhazya ve Güney Osetya sorunları olmak üzere, Gürcistan'ın çabalarını yoğunlaştırmasını gerektiren sorunların, ülkenin toprak bütünlüğü çerçevesinde kalıcı bir çözüme kavuşması için elinden geleni yapmayı sürdürecektir." sözleri ile hem Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün önemin vurgulamış, hem de Türkiye'nin bu konudaki tutumunu dile getirmiştir.¹⁸¹

3.3.Gürcistan-Rusya İlişkileri

Sınır komşusu Gürcistan ile Rusya'nın ilişkilerinin uzun bir geçmişi vardır. Kafkasya bölgesinde kilit konumuna sahip Gürcistan, tarihin en büyük devletlerin Romalılar, Bizanslılar, Araplar, Persler, Moğollar, Selçuklular, Osmanlı ve nihayet Rus Çarlığı'nın, üzerinde hakimiyet kurma mücadelesi altında kalmıştır. Rusya'nın Kafkasya bölgesinde ve Gürcistan'daki varlığı yaklaşık olarak 200 sene sürmüştür ve hâlâ bitmiş değildir.

Gürcistan'ın Rusya ile ilişkileri, Gürcistan ile Türkiye ilişkilerinin tersi bir görünüm sergilemektedir. Gürcistan'ın Türkiye ile ilişkileri iyi komşuluk, dostluk ve işbirliği üzerinde kurulmuşken, Rusya ile ilişkileri anlaşmazlıklar ve ihtilaflar üzerinde kurulmuş ve öyle devam etmektedir. Gürcistan ile Rusya'nın günümüzdeki ilişkilerinin

¹⁸⁰ http://haber.tnn.net/2004/dış_ilişkiler/tr_gurcu

¹⁸¹ www.çankaya.gov.tr/tr_html/KONUŞMALAR/14.03.2006-452.html

gidişatı tarihe dayanmaktadır. Bu sebeple iki ülke arasındaki ilişkileri daha iyi anlamak için, bu ilişkilerin tarihi sürece bakmamızda fayda var.

3.3.1. Gürcistan ile Rusya Arasındaki İlişkilerinin Tarihsel Süreci

Hristiyan bir krallık olarak Müslüman Türkiye ve İran arasında sıkışan Gürcistan, büyük güçlerin saldırılarından emin olmak için dindası olan Ortodoks Hristiyan Rusya ile bir anlaşma yapmıştır. 1783 tarihinde Georgievsk kalesinde Rusya İmparatorluğu ile Gürcistan arasında yapılan anlaşma gereği Rusya, komşuların baskınına karşı Gürcistan'a sığınma ve yardım ve aynı zamanda içişlerine karışmama sözünü verdi. Bu anlaşma ile koruyuculuğa soyunan Rusya, İranlıların Tiflis'i 12 yıl sonra bir kez daha küle çevirmesini engelleyemedi.¹⁸²

1783'de Rusya'nın himayesine giren Gürcistan'ı, 1801 yılında Rus Çarı 1. Alexander ilhak etti. Gürcü tarihçiler, çarlık genel valiliğinin ülkeye ayak bastığı andan sonrasını, acımasızca Ruslaştırma dönemi olarak ifade ediyorlar. Gürcü Ortodoks kilisesi bağımsızlığını yitirdi, Gürcü dilinde yapılan ayinler yasaklandı ve ülke yönetim bakımından bölündü. Bir asırdan fazla durum böyle devam ettikten sonra 26 Mayıs 1918'de Gürcistan Alman yardımıyla bağımsız bir ülke kurabilmiştir. Ancak, bu bağımsızlığın ömrü kısa sürdü ve 1921'in Şubat ayında Rus Kızıl Ordusu Gürcistan'a girdi. Sovyet Rusya'sı Kafkasya'ya girdikten sonra Gürcistan Azerbaycan ve Ermenistan üçlüsünden oluşan, Merkezi Tiflis olan, Güney Kafkasya Sovyet Federasyonu kuruldu. 1936 yılında ise Güney Kafkasya ülkelerinin her birisi Federe Sovyet Cumhuriyeti statüsü ile SSCB'ye bağlanmıştır, böylelikle Kafkasya Federasyonu da ortadan kalkmıştır.¹⁸³

Gürcü Stalin yönetimi dönemimde bir hayli rahatlayan Gürcistan, Kruşçev'un gelmesi ile daha kötü bir duruma düşmüştür. Kendisi de bir Gürcü olan Stalin, Gürcistan'ı hep kollamış ve diğer Kafkasya ülkelerinden farklı bir seviyeye getirmiştir. Bu sebeple hemşerileri Stalin'i taparcasına seviyorlardı. Kruşçev, Gürcistan'da bulunan

¹⁸² Christian Neef, KAFKASYA Rusya'nın Kanayan Yarası, Çeviren: Özalp Gönoralp, s.80.

¹⁸³ Hasan Kanbolat, Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya'daki Askeri Varlığı ve Gürcistan Boyutu, Stratejik Analiz, cilt 1, sayı 3, Temmuz 2000.

Stalin'in heykellerini sökmek isteyince, Gürcü halkı gösterilere başlamış ve iş "özgür, bağımsız bir Gürcistan" talebine kadar varmıştır. Nihayet Rus Özel Birlikleri Gürcü kalabalığına ateş açtı ve rivayetlere göre 200 kadar ceset Kura nehrine atılmıştır.¹⁸⁴ Gürcistan, Rusya'nın yoğun baskılara rağmen Rus uygulamalarına birçok kez karşı koymuştur. Tek sınıf "Sovyet Halkı" oluşturmayı amaçlayan Sovyetler birliği yönetimi, bağlı ülkelerin dillerinin resmi dil olmaktan kaldırarak yerine Rus dilini koymaya çalışmıştır. Gürcü halkı bu olaya büyük tepki göstermiş ve 1978 Nisan ayında ülkede kitlesel gösteriler düzenlemiştir. Gösteriler amacına ulaşmış ve Gürcü dili resmi dil olarak kalmıştır.¹⁸⁵

1980'lı yılın sonunda SSCB son Genel Sekreteri Mihail Gorbaçov'un başlattığı "Glasnost ve Perestroyka" hareketi, Gürcistan'da bağımsızlık düşüncelerini ortaya hareketlendirmiştir. 1783'de, Georgievsk anlaşmasıyla yaptığı hatanın hesabını çok ağır ödeyen Gürcistan, zaten böyle bir fırsatı kollamaktaydı. Ancak, Rusya, büyük çıkarları olan Gürcistan'ın bağımsızlığına bu kadar kolay müsaade etmezdi. Ülke genelinde bağımsızlık gösterilerinin arttığı bir dönemde, 9 Nisan 1989'da Gorbaçov'un talimatıyla Rus Özel Birlikleri Gürcü göstericilerine ateş açmış ve 21 kişinin ölümüne sebep olmuşlardır. Buna tepki olarak Gürcistan'da bağımsızlık hareketleri daha da artmıştır. Bağımsızlık hareketlerine Gürcistan'ın ilk Devlet Başkanı Zviad Gamsahurdia liderliğindeki "Mrgvali Magida" oluşumu öncülük yapmıştır. 31 Mart 1991'de ülke genelinde bir referanduma gidilmiş ve 9 Nisan 1991 tarihinde Gürcistan bağımsızlığını ilan etmiştir. Böylece, 21 kişinin ülke bağımsızlığı uğruna can verdiği 9 Nisan, Gürcistan'ın bağımsızlık günü olmuştur. Tarihi süreçte bu problemler üzerinde gelişen Gürcistan ile Rusya'nın ilişkileri, hâlâ problemlili bir şekilde devam etmekte ve kısa zamanda çözülecek gibi görünmemektedir. Çünkü, Gürcistan sahip olduğu jeopolitik konumundan dolayı Rusya için ayrı öneme sahip bir ülkedir.

¹⁸⁴ Christian Neef, KAFKASYA Rusya'nın Kanayan Yarası, Çeviren: Özalp Gönoralp, s.83-84.

¹⁸⁵ Gürcü edebiyatçıların da gayretleri ile Gürcü dilin muhafaza edilmesi ve nesillerin anadiline bağlılığı, bağımsızlık sürecinde önemli rol oynamıştır. Gürcistan Baltik ülkelerinden sonra bağımsızlık için mücadele eden ilk ülkedir.

Batılı düşünürlerin ortaya koyduğu Jeopolitik Teorilerinin ana düşüncesi, Rusya'nın çevrelenmesi ve bu ülkenin sıcak denizlere ulaşımının engellenmesidir.¹⁸⁶ Bu nedenle, tarihi boyunca sıcak denizlere inmenin mücadelesini veren Rusya, SSCB'nin dağılmasıyla, Karadeniz'deki iki önemli liman: Batum ve Odessa limanlarını da kaybetmiştir. Kendisine kalan Karadeniz sahilleri, Novorosisk hariç her mevsimde kullanmaya müsait liman inşaatına elverişli olmaması, Rusya'yı bir tek limana (Novorosisk limanına) hapsetmiştir. Bu Rusya'nın hoşuna gitmemekte ve Odessa limanına sahip ve 50 milyon nüfuslu Ukrayna ile uğraşmak da kolay olmadığından, Rusya Gürcistan'daki Batum ve Poti limanlarını elden bırakmak istememekte, bu nedenle de Gürcistan'a farklı araçlarla sürekli baskı uygulamaktadır.

Rusya'nın tutumunun, ülke bağımsızlığı için tehlike oluşturduğunu düşünen Gürcistan yönetimi, bağımsızlığından itibaren bu tehlikeyi bertaraf etmek için Batı'ya ve Türkiye'ye yaklaşmaktadır. Rusya tehlikesini bu şekilde dengelemeyi düşünen Gürcistan, ABD ve Türkiye ile yakın ilişkiye girdiği gibi, kısa zamanda NATO üyeliğini de hedeflemektedir. Rusya ise güvenliği için, Gürcistan'ın üzerindeki nüfuzunu devam ettirmeyi önemli görmektedir. Gürcistan'ın NATO üyeliği Rusya'nın çıkarlarıyla çatıştığı gibi, yanı başına kadar tarihi düşmanlığı olan genelde Batı, özelde ABD'nin sokulması Rusya'da ciddi rahatsızlık oluşturmaktadır.

SSCB döneminde enerji kaynaklarının büyük kısmına hükmeden Rusya, Sovyetler sonrasında da bu konumunu yitirmek istememektedir. Kafkasya ve Orta Asya topraklarını kaybeden Rusya, bu coğrafyadaki kaynakların uluslararası pazarlara kendi toprakları üzerinden taşınmasını sağlayarak, bu kaynakları üzerindeki kontrolünü devam ettirmek istemektedir. Hazar Havzası'ndaki enerji kaynaklarının Batı'ya taşınması gündeme gelince Rusya'nın bu düşünceleri gün yüzüne çıkmıştır. Mevcut konjonktürde en uygun güzergâhının Gürcistan ve Türkiye üzerinden geçiyor olması, Rusya güzergâhını ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle Rusya, Gürcistan'ı sürekli karıştırarak ülke güvenliğini ortadan kaldırıp çoklu boru hatlarının bu ülkeden geçmesini engelleyerek, ya kendi topraklarından ya da Güney Kafkasya'daki müttefiki Ermenistan üzerinden geçirerek enerji kaynakları üzerindeki kontrolünü devam ettirmek istemiştir.

¹⁸⁶ Zaza Tsikoridze, Rusetis, Turketisa da AŞŞ's Geopolitikuri İnteresebi Kavkasyasa da Sakartveloşi, Mtserlis Gazeti, 15 -30 Haziran 2005, No 10.

Ancak, bütün çabalara rağmen Rusya buna muvaffak olamamış ve doğudan batıya giden çoklu boru hatlar Gürcistan üzerinden geçirilmeye başlanmıştır. Bakü – Tiflis – Ceyhan petrol boru hattı ve Bakü – Tiflis – Erzurum doğalgaz boru hattı Gürcistan üzerinden geçmiştir.

Gürcistan, aynı zamanda Rusya'nın müttefiki Ermenistan ile kara bağlantısı olmadığından bu ülkeye ulaşımı için de önemli bir konuma sahiptir.

Rusya, SSCB sonrasında hegemonyasından çıkan Kafkasya ve Orta Asya ülkeleri üzerindeki nüfuzunu kaybetmek istememektedir. Gürcistan da Türkiye ve Batı Dünyasının bu coğrafyaya ulaşımı için önemli jeopolitik ve jeostratejik konuma haiz bir ülkedir. Öyle ise Rusya'nın Gürcistan üzerindeki baskıların ve bu ülkeyi kontrol etme isteğinin çok yönlü görünümü var. Rusya'nın Kafkasya ve Orta Asya ülkeleri üzerindeki etkinliğini sürdürme çabası iki esasa bağlı:

1)Türkiye ile onun akraba topluluklarından oluşan Orta Asya ve Kafkasya arasındaki ilişkileri engellemek: Bu coğrafyada yaşayan Türk topluluklarıyla Türkiye'nin ilgilenmesi normal bir olay, ancak bu halkların Batı ile ortak politika yürüten Türkiye ile yakın ilişkiler kurması, Rusya'nın güdümünden çıkması demektir. Bu nedenle, Rusya Gürcistan'ı kontrol ederek Türkiye ve Batı'nın bu coğrafyaya hakim olmasını engellemek istiyor.

2)Enerji kaynaklarını kaybetmeme politikası: Bilindiği gibi Orta Asya ve Kafkaslar zengin petrol, doğalgaz ve diğer kaynaklara sahiptir. Rusya Federasyonu bu kaynakların kendi kontrolünde işlenmesi ve pazarlanmasını istemektedir. Ancak bu iş o kadar kolay görünmemektedir. Enerji kaynaklarına duyulan ihtiyacın artması, genelde Batı özelde ABD için de bu bölgeler ekonomik ve stratejik öneme haizdir. Batı, Rusya'nın bu bölgelere yeniden sahip olup güçlenmesini ve kendisine rakip olmasını istememektedir. Bu topraklarda Batı'nın partneri olabilecek bir ülke de İran'dır. Ancak, İran hem Batı ile ilişkilerinde sürekli problemler yaşamaktadır, hem de Radikal İslam rejimi ile yönetilen bu ülke yeni bağımsız olan ve büyük kısmı Müslüman olan Orta Asya ve Kafkasya halkları için kötü bir örnek teşkil etmektedir. Böyle bir durumda Batı için bölge politikasında tek seçenek, hem İslam kimliğine sahip, hem Laik Cumhuriyet yönetim sistemi ile güzel örnek olabilecek Türkiye ile işbirliği yapması kalmaktadır.

Nitekim öyle olmuş ve Türkiye bu bölgede Batı'nın önemli müttefiki konumuna gelmiştir.

1991'de, SSCB'nin dağılmasıyla iç karışıklığa ve ekonomik sıkıntılara sürüklenen Rusya, kısa bir süre sonra 1993 tarihinde dış politikasında değişikliklere gitmiştir. İki senelik zaman zarfında biraz toparlanan Rusya Federasyonu, 18. yy.dan itibaren belirginleşen ve "sıcak denizlere" inmek biçiminde formüle edilen yayılmacı ve genişlemeci politikaya devam etmek istemiştir. Bu çerçevede, 23 Nisan 1993 tarihinde Rusya dönem Başkanı Boris Yeltsin tarafından onaylanan ve SSCB'nin dağılması sonrası geleneksel Rus dış politikasının esaslarının tekrar belirtildiği belge, BDT üyelerinin "Yakın Çevre" olarak tanımlandığı Yakın Çevre Doktrini kabul edilmiştir. Bu Doktrinle Rusya, eski SSCB coğrafyasının mirasçısı olduğunu ve bu topraklarda tek söz sahibi olabilecek ülkenin kendisi olduğunu iddia etmiştir. Rusya, kısa bir zaman önce bağımsız olup değişik sıkıntılarla boğuşan ve önemli enerji kaynaklarına sahip olan Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri üzerindeki nüfuzunu devam ettirme isteğini açıkça belirtmiştir. Bu coğrafyanın ulaşımında önemli konuma sahip olan Gürcistan Rusya'nın kontrol altında tutması gereken en önemli ülkedir.¹⁸⁷

Gürcistan'ın ilk lideri Zviad Gamsahurdia'nın milliyetçi tutumu nedeniyle bağımsız Gürcistan'ın Rusya ile ilişkilerini gergin olarak başlamıştır. Gamsahurdia'nın devrilmesi ve SSCB'nin son Dışişleri Bakanlığını yapmış Eduard Şevardnadze'nin Gürcistan'ın yönetimine geçmesi, Rusya'da bu ülkenin yeniden hegemonyası altına alabileceği ümitlerini arttırmıştır. Nitekim, Gürcistan'ın huzur, barışın ve toprak bütünlüğünün Rusya'dan geçmekte olduğunu bilen Şevardnadze Başkanlığın ilk yıllarında Rusya ile iyi ilişkiler kurmaya yönelmiştir. Ancak bundan olumlu bir sonuç alınamayınca, Şevardnadze hızlı bir şekilde Batı ile bütünleşme çabasına girmiştir. Bağımsızlık sonrasında iki ülke ilişkileri 1993-1995 seneleri hariç hep gergin devam edegelmiştir. Gürcistan, Rusya'nın şerrinden emin olmak için Batı'ya yönelirken, Rusya Batı'nın Gürcistan'da hakim olmasını kendisi için tehlike olarak görmektedir.¹⁸⁸

Gürcistan ile Rusya arasındaki gergin ilişkilerinin birçok sebebi vardır. Bunlar: Rusya'nın Gürcistan'daki askeri varlığı, Gürcistan'daki etnik çatışmalar, Rusya'nın

¹⁸⁷ Bkz. Arçıl Gegeşidze, Geopolitika, 1999, s. 242-243.

¹⁸⁸ Ahali Taoba, 31 Mayıs 2003.

kendisinden doğalgaz alan Gürcistan'a gaz kesintisi yapması, Rusya'nın Gürcistan'a vize uygulaması, Çeçenistan savaşı, ekonomik ilişkilerindeki problemlerdir.

3.3.2.Gürcistan'da Bulunan Rus Askeri Üsleri Meselesi

Gürcistan, bünyesindeki Rus askeri varlığını ülkenin güvenliği ve toprak bütünlüğü için ciddi bir tehlike olarak görmektedir. Bu nedenle Gürcistan bir yandan Rus Askeri Üsleri'nin tasfiyesi ve ülkeden çıkması için mücadele ediyor, bir yandan da Batı ile bütünleşerek bu tehlikeyi bertaraf etmek istiyor.

Gürcistan, SSCB'nin Birlik Cumhuriyeti iken Sovyetler Birliği'nin Zakavkazya Askeri Dairesi'nin (ZakVO) merkezi idi. Gürcistan'ın değişik yerlerinde bulunan askeri birlikler SSCB sonrasında sorun olarak ortaya çıkmıştır. Gamsahurdia yönetimi Sovyet Ordusunu işgalci olarak gördüğünden bir an önce ülkeden çıkmasını istemiştir. 1992'de eski Sovyet Ordusu'nun birlik cumhuriyetleri ile paylaşılma süreci yaşanmıştır. Bu çerçevede iki ülke arasında yapılan görüşmeler neticesinde, Rusya Gürcistan'a Ahaltsihe Motorize Birliği'nden 109 T-55 Tank, 164 zırhlı araç ve 76 top vermiştir. Ayrıca Gürcistan, 29 Su-15 uçağı almıştır. 1993 Ocak ayında Rusya Transkafkasya'da bulunan Rus kuvvetleri ile ilgili tebliğ yayınlamıştır. Bu tebliğe göre Gürcistan'da bulunan tüm kuvvetlerin Rusya'ya ait olduğu belirtilmekteydi.¹⁸⁹

Şevardnadze'nin gelmesiyle Rusya Gürcistan'ı yeniden etkisi alanına çekmeye çalışmıştır. Yeniden nüfuz alanına almak için, Gürcistan'daki etnik çatışmaları körükleyen Rusya, ülkeyi ciddi tehlikeye sokmuştur. Şevardnadze, Gürcistan'ın ülke bütünlüğünün sağlanması için Rusya'nın yardımına başvurmak istemiştir. Bu düşünce ile Şevardnadze önce 1993 yılında BDT'ye üyeliğini kabul etmiş, sonra da 1994'de Tiflis'e gelen Yeltsin ile bir dizi anlaşma imzalamıştır. 1994'de Şevardnadze ve Yeltsin'in imzaladığı anlaşmalar arasında en önemlisi ve Gürcistan'ı en çok sıkıntıya sokan, Rusya Federasyonu ile Gürcistan arasında akdedilen Askeri işbirliği Anlaşmasıdır. Bu anlaşma ile Rusya Gürcistan'da üsler bulundurma hakkını elde etmiştir. 1783 tarihli Georgievsk anlaşmasını hatırlatan bu anlaşma gereğince; 1)Rusya,

¹⁸⁹ Bkz. Kamil Ağacan, Gürcistan'a Yönelik Artan Rus Baskıları ve Türkiye, Stratejik Analiz, cilt 1, sayı 4, Ağustos 2000.

Gürcistan'a topraklarını savunmasında yardım edecek, 2)Rusya, Gürcistan ordusunun oluşturulmasına ve eğitilmesine yardım edecektir.¹⁹⁰ Rusya'ya, Gürcistan'da dört askeri üs bulundurma hakkını veren bu anlaşmanın süresini Şevardnadze 15 sene olmasını istemişse de Rusya'nın yoğun baskıları sonucu 25 sene olarak belirtilmiştir. Bu kapsamda Rusya, Gürcistan'da Tiflis'in 30 km. güneyinde bulunan Vaziani 137. Askeri Üssü, Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı bölge Cavaheti'de, Ahalkalaki 62. Askeri Üssü, Acaristan merkezinde bulunan Batum 12. Askeri Üssü ve ayrılıkçı bölge Abhazya'da bulunan Gudauta 50. Askeri Üssü'nü kurmuştur.

Gürcistan'daki etnik problemlerinin çözülmesinde Rusya'dan yardım almayı amaçlayan Şevardnadze, yukarıda sözü edilen ve Gürcistan'ı zor durumda bırakan anlaşmaları imzalamış, ancak istediğini elde edememiştir. Bunun farkına varan Şevardnadze, 25 yıl askeri üs bulundurma sözleşmesini imzalamış olmasına rağmen, Rusya'dan Vaziani ve Gudauta'dan başlayarak, Rus askeri varlığının topraklarından çekilmesini talep etmiştir. NATO üyeliğini hedefleyen Gürcistan için bu önemli bir adım olmakla birlikte, Batı'nın desteğini de elde etmiştir. Nitekim 17 Kasım 1999 tarihli İstanbul AGİT Zirvesi'nde Rusya Federasyonu ile Gürcistan'ın Ortak Bildirisi'ne göre, Rusya 31 Aralık 2000'e kadar Gürcistan'daki askeri varlığını önemli ölçüde azaltarak, 1 Temmuz 2001 tarihine kadar da Vaziani ve Gudauta askeri üslerini kapatacak, Batum ve Ahalkalaki Rus Askeri Üsleri'nin durumu da 2000 yılında karara bağlanacaktı.¹⁹¹

Rus Askeri Üsleri'nin bulunduğu yerler (Vaziani hariç) ayrılıkçı unsurların yoğun olarak yaşadığı bölgeler olması durumu daha da vahimleştirmiştir. Rusya, bu noktalardan üslerinin kalkması durumunda, Gürcistan'ın kontrol edemeyeceği etnik çatışmalar ortaya çıkabileceğini ileri sürerek direktmek istemiştir.

Rusya'nın 1 Temmuz 2001 tarihine kadar boşaltması gereken Gudauta 50. Askeri Üssü Gürcistan'ın ayrılıkçı bölgesi Abhazya'da bulunmaktaydı. Fiilen bağımsız hale gelen Abhazya bölgesinin yönetimi bu üssün Abhazya'ya devredilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Rus askeri üssün tasfiyesi söz konusu olacaksa, bu Tiflis ile değil, kendileriyle görüşülmesi gereken bir mesele olduğunu eklemişlerdir. Cavaheti'de

¹⁹⁰ Hasan Kanbolat, Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya'daki Askeri Varlığı ve Gürcistan Boyutu, Stratejik Analiz, cilt 1, sayı 3, Temmuz 2000.

¹⁹¹ Hasan Kanbolat, Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya'daki Askeri Varlığı ve Gürcistan Boyutu, Stratejik Analiz, cilt 1, sayı 3, Temmuz 2000.

bulunan Ahalkalaki 62. Rus Askeri Üssü ile ilgili olarak da benzeri problemler yaşanmıştır. Bu üssün boşaltılmasına bölgede yoğun olarak yaşayan Ermeni nüfusu ekonomik sebepleri ileri sürerek karşı çıkmıştır. İşsizlikle boğuşan bölge halkının bir kısmı bu üste çalışarak geçinmektedir, ayrıca bu üste çalışan Rus askerlerinin ihtiyaçları önemli gelir bir kaynağını oluşturmakta olduğu iddia edilmiştir. Batum 12. Askeri Üssün bulunduğu Acaristan'da etnik çatışmalar yaşanmadı, ancak Acaristan eski lideri Aslan Abaşidze, Rusya'ya sırtını dayayarak 13 sene boyunca bölgeyi bağımsız bir ülke gibi yönetmiştir. Abaşidze, Batum'da bulunan Rus Askeri Üssü'nün Tiflis'e karşı bir göz dağı olarak görmekteydi, bu sebeple üssün kapatılmasına karşı çıkmıştır.

Rusya, Vaziani Askeri Üssünü söz verdiği tarihte kapatmıştır. Gudauta Üssünde ise bir belirsizlik söz konusudur. Rusya Gudauta Askeri Üssü'nü de kapattığını belirtmekte, ancak bu üssün bulunduğu Abhazya bölgesi fiilen bağımsız olduğundan, Gürcü yetkilileri bu üssün kapanmış olduğundan emin olmadıklarını belirtmektedirler.¹⁹²

Batum ve Ahalkalaki Askeri Üsleri'nin kapatılması için de 2000'den itibaren görüşmeler başlamıştır. Rus yetkilileri, bu üslerin boşaltılması en az 10 sene sürer bahanelerini ileri sürmüşlerdir. Gürcistan tarafı ise, bunun Kasım 1999'da İstanbul'da yapılan AGİT Zirvesi'nde RF'nun Güney Kafkasya'daki askeri varlığının Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması'nda kanatlar için öngörülen sınırı aştığını belirtmiştir. Saakaşvili'nin gelmesiyle Rus Askeri Üsleri'nin kapatılması için görüşme trafiği yoğunlaşmıştır. 10 Mart 2005'te Gürcistan Parlamentosu "Rusya'nın, Gürcistan topraklarındaki aktif kullanımda olan üslerinin 1 Ocak 2006 tarihine kadar boşaltması gerektiğini" öngören bir kararname onaylamıştır. Gürcistan'ın, bu kararnameye 15 Mayıs 2005'e kadar Rus tarafından cevap gelmesi ve gerekli işlemlerin başlamaması durumunda üsleri ablukaya alacağını duyurması gerginliği tırmandırmıştır. Rusya tarafı, bu üslerin boşalması için en az dört sene kadar zaman ve 300 milyon dolar paraya ihtiyaç olduğunu beyan ederek her zamanki bahanelerini ileri sürmüştür. Gürcistan'ın belirlediği sürenin dolmasına az kala iki tarafın arttırdığı diplomatik görüşmeler sonucu Rusya, Gürcistan'ın baskılarına dayanamayarak 2006'da üsleri boşaltmaya başlamayı

¹⁹² Gürcistan Savunma Bakanı İrakli Okruaşvili'nin 31 Mart 2006 Tarihli Açıklaması, www.rustavi2.com.ge

kabul etmiştir.¹⁹³ Son olarak, 31 Mart 2006 tarihinde taraflar arasında bir uzlaşma sağlanmıştır. Gürcistan Savunma Bakanı Yardımcısı Mamuka Kudova ile Rusya Kara Kuvvetleri Komutanı Aleksey Maslov'un imzaladığı ve Soçi Mutabakatı olarak anılan anlaşmaya göre, Ahalkalaki Rus Askeri Üssü 2006 yılın sonuna kadar boşaltılacak, en geç 31 Aralık 2007 tarihinde ise Rus Askerleri üssü terk edip Gürcistan'a devredecekler. Adı geçen anlaşma gereğince Batum Askeri Üssü da 2008'in sonuna kadar kapatılacaktır. Anlaşmayı imzalayan Rus Komutan, üslerde bulunan askeri teçhizatın taşınması için Batum Limanı'nı kullanacağından, Batum Askeri Üssü'nün en son boşalması gerektiğini belirtmiştir.¹⁹⁴

Gelinen nokta itibariyle, Rusya'nın ayak diretmesine rağmen Gürcistan'daki Rus askeri varlığı yakın zamanda sona erecektir. Burada NATO üyeliğini hedefleyen Gürcistan'a Batı'nın, özellikle ABD'nin büyük desteği olduğunu söylemek gerekiyor. Bu durumda, Rusya'nın Güney Kafkasya bölgesindeki askeri varlığı, sadece Ermenistan'daki Gümrü Üssü ile sınırlı kalacak, ancak Ermenistan'la kara bağlantısı olmayan Rusya, bu üssünü Gürcistan izin verdiği ölçüde kullanabilecektir. Bu nedenle, Gürcistan'daki Rus Askeri Üleri'n kapatılması bir yönü ile Rusya'nın Güney Kafkasya bölgesindeki askeri varlığının zora girmesi demektir.

3.3.3.Gürcistan'daki Etnik Çatışmalar ve Rusya

Rusya, tarihi boyunca "böl ve yönet politikasını" en iyi uygulayan bir devlettir. Rus yöneticileri, Çarlık dönemi ve SSCB döneminde başarıyla uyguladığı bu politikayı, Sovyet sonrasında da uygulamaya çalışmışlardır. Etnik duyguları bastırarak tek sınıf "Sovyet Halkı" oluşturma adına Lenin döneminde başlatılan "Milletler Politikası" çerçevesinde uygulanan göç ve iskan politikası, SSCB sonrasında ağır sonuçlar doğurmuştur. Etnik çatışmalar, Rusya'nın bağımsız ülkelere devrettiği en büyük mirastır. Etnik farklılıkların en çok olduğu Kafkaslar, SSCB sonrasında en çok

¹⁹³ Araz Aslanlı, Makaleler, www.tusam.net/makaleler.asp?id=235&sayfa=0

¹⁹⁴ Bkz.Gürcistan Savunma Bakanı İrakli Okruaşvili'nin 31 Mart 2006 Tarihli Açıklaması www.rustavi2.com.ge; Fikret Ertan, Takvim Artık Belli, 04.04.2006 [www.f.ertan@zaman.com.tr](mailto:f.ertan@zaman.com.tr)

anlaşmazlık yaşanan yerlerdir. Farklı etnik grupları barındıran Gürcistan da şüphesiz bu çatışmalardan nasibini almıştır.

SSCB sonrasında Gürcistan’da iki özerk Cumhuriyet; Acaristan ve Abhazya ve bir özerk bölge, Güney Osetya vardı. Abhazya ve Güney Osetya’nın özerkliği etnik nedenlere dayanırken, çoğunlukla Gürcülerin yaşadığı Acaristan’ın özerkliği dinsel nedene dayanıyordu. Gürcistan bünyesinde bir de Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı, fakat özerkliği olmayan bir bölge Cavaheti bulunuyordu. SSCB sonrasında bu bölgelerin hepsinde etnik problemler yaşanmıştır ve hala çözilemeyen anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır.

Gorbaçov’un başlattığı “Glasnost ve Perestroyka” sürecinde Gürcistan’da başlayan bağımsızlık girişimleri Abhazya ve Güney Osetya’da etnik hareketliliğe yol açmıştır. 1989’dan itibaren hem Abhazya hem de Güney Osetya bölgesi statü sorunları çıkarmıştır. Her iki özerk bölge de Gürcistan’dan ayrılarak, bağımsız cumhuriyet olmak istemiştir. Gamsahurdia’nın milliyetçi tutumu, etnik bölgelerdeki ayrılık hareketlerini hızlandırmış ve Gürcistan’ın bu isteklerini geri çevirmesi üzerinde başlayan çatışmalar Osetya’da 1992’ye, Abhazya’da 1994’e kadar devam etmiştir. Her iki çatışma da Rusya’nın arabuluculuk yapmasıyla durdurulmuşsa da hâlâ kesin çözüme kavuşamamış olup, zaman zaman tansiyonun yükseldiğini görmekteyiz. Güney Osetya’da, barış gücü Gürcü, Oset ve Rus askerlerinden, Abhazya’da ise BM Askeri Gözlemci Misyonu (102) ve Bağımsız Devletler Topluluğu (3000) Ortak Barış Gücü’nden oluşmaktadır.¹⁹⁵

Gürcistan’ı zor durumda bırakan bu çatışmaları Rusya gizli bir şekilde desteklemiştir. Çatışmaların ilk baş gösterdiği yer Güney Osetya halkı, Rusya Federasyonu sınırları içerisinde kalan Kuzey Osetya ile birleşerek Rusya’nın bir özerk bölgesi olmak istediklerinde, Rusya yeşil ışık yakmamıştır. Burada Rusya Gürcistan’ın vereceği tepkisinden ziyade, Gürcistan’a karşı kullandığı bu kozu elden bırakmamayı düşünmüştür. Ayrıca, Osetler’in birleşmesi durumunda Rusya’dan daha farklı istekleri de olabilir.

Abhazya’daki çatışmaları Rus tarafından desteklendiğini bizzat Abhazya yetkilileri ifade etmişlerdir. Gürcistan Ordusu’nun Abhazya’da bozguna uğramasında,

¹⁹⁵ Kamil Ağacan, Gürcistan’a Yönelik Artan Rus Baskıları ve Türkiye, Stratejik Analiz, cilt 1, sayı 4, Ağustos 2000.

ayrıca Kafkas Dağlı Halkları Federasyonu'nun Abhazya'yı beklenmedik bir anda desteklemeleridir. Rusya Gürcistan'daki çatışmaların dozajını kendi menfaatlerine göre ayarlamaktaydı.¹⁹⁶ Çatışmanın ilk zamanlarında Abhazya'yı destekleyen Rusya, buradaki çıkarlarını elde edince Abhazya'dan desteğini çektiği gibi Gürcistan'ı desteklemiştir. Abhazya kendi başına bağımsızlık ilan edince, Rusya sessiz kalmış ve Abhazya'yı gizlice desteklemiş, ancak aynı durum Çeçenistan'da zuhur edince Rusya'nın yaklaşımında değişiklik görülmüştür.

SSCB'nin eski topraklarına yeniden sahip çıkmayı düşünen Rusya için, Gürcistan'ın önemli konumu olduğu ifade edilmişti. Rusya, Gürcistan üzerindeki çıkarlarını elde edince etnik çatışmaları desteklemeyi bırakmıştır. Rusya'nın Gürcistan'daki çıkarları ve beklentilerine kısaca değinelim.

Rusya Gürcistan'ın askeri olarak kendisine bağımlı kalmasını istiyordu. Gürcistan'ın BDT'ye üye olması, Rusya ile Askeri İşbirliği Anlaşması yapması ve bu topraklarda üs bulundurma hakkını elde etmesi, Rusya'nın emellerine hizmet ediyordu. Gürcistan'da varlığını güçlendiren Rusya, çektiği deniz ulaşımı problemleri nedeniyle, Karadeniz kıyılarını daha kolay kontrol etmek istiyordu. Rusya'nın Gürcistan'a yerleşmesinin bir amacı da, Gürcistan'a ve bu ülkeden geçerek Kafkasya ve Orta Asya'ya Türkiye ve Batı'nın girmesini engellemek idi. Gürcistan'a hakim olan Rusya bu ülkeden geçen ulaşım yollarının kontrolünü eline geçirmiş olacaktı. Rusya'nın bir diğer arzusu, Kafkasya ve Orta Asya'daki zengin enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara taşıma güzergâhının Gürcistan üzerinden geçmesini engellemektir. Bu sebeple Rusya her fırsatta Gürcistan'daki güvensizliği ileri sürerek Bakü-Novorosisk güzergâhını dile getirmiştir.

Rusya, Gürcistan'daki askeri varlığıyla yukarıda sözü edilen düşüncelerini gerçekleştirebileceğini düşünerek, çatışmalarda arabuluculuk yapmış, hatta Gürcistan'ı desteklemiştir. Ancak Batı ile bütünleşmeyi hedefleyen Gürcistan, uzun zamanda bu işin böyle olmayacağını göstermiştir. Rusya, bundan sonra Gürcistan'ı ve SSCB'nin yıkılmasında önemli rolü olduğunu düşündükleri Şevardnadze'yi gözden çıkarmıştır ve ülkedeki etnik bölgeleri de desteklemiştir.

¹⁹⁶ Konu ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Christian Neef, KAFKASYA Rusya'nın Kanayan Yarası, Çeviren: Özalp Göneralp, s. 92-95.

Gürcistan'ın diğer Özerk Cumhuriyeti olan Acaristan'daki sorunlar, etnik problem değil, bölge lideri Aslan Abaşıdze'nin şahsi çıkarlarından kaynaklanmıştır. Abaşıdze, Rusya'nın desteğini alarak 13 sene boyunca bölgeyi Tiflis'ten bağımsız yönetmiştir. Abaşıdze, Rusya'nın Batum'daki üssünün kapatılmasına karşı çıkmıştır ve Tiflis ile gerginliğin arttığı bir dönemde Rus askeri araçların Batum sokaklarında gezdiği görülmüştür. Ayrıca, Abaşıdze Gürcistan'ı Batum'a bağlayan Çoloki nehri üzerindeki köprüleri havaya uçurduğunda, Batum Rus Askeri Üssü'nde görevli birkaç subay da orada bulunmuştur.¹⁹⁷

Gürcistan'ın güney bölgesi Cavaheti'de yüksek oranda (%62) Ermeniler yaşamaktadır. Ancak, burası Abhazya ve Güney Osetya yada Acaristan gibi özerk bölge değildir. Buradaki sorunlar, Ermenistan ve Rusya destekli yürütülmektedir. Büyük Ermenistan projesi ile hayallerini süsleyen Ermeniler için, bu bölge büyük önem taşımaktadır. Sıcak denizlere ulaşmak isteyen Ermenistan, bu bölgeyi Gürcistan'dan kopararak kendisine bağlayabilirse, bir sonraki hedefi bu bölgenin sınırı olan ve güzel limana sahip Acaristan olacaktır. Ermenistan'ın Kara ve deniz ulaşımında Gürcistan'a bağımlı bir ülke olduğundan bu isteğini dillendirerek, Gürcistan ile arasını bozmak istememektedir. Bölgede yaşayan Ermeniler Ermeni dilinde eğitim görmekteler, Ermeni kanallarını takip edebilmekteler, aynı zamanda yerel yönetimlerde önemli güce sahiplerdir. Nisan 2000 Başkanlık seçimlerinden önce bölgeyi ziyaret eden Şevardnadze, bölgedeki Ermenilerin yumurta saldırısına uğramıştır. Bölgede zaman zaman ufak çapta çatışmalar çıkmaktadır. Bu bölgede yaşayan Ermeniler, çeşitli bahanelerle Ahalkalaki Rus Askeri Üssü'nün kapatılmasına karşı çıkmışlardır. Gürcistan ile Rusya arasındaki yoğun görüşme trafiğinden sonra Ahalkalaki ve Batum üslerin boşaltılmasına başlanmıştır. Rus Askeri Üssü'nü güvence olarak gördüklerini beyan eden bölgede yaşayan Ermeniler, protesto gösterileri düzenlemişlerdir. Düzenlenen protestoların birinde 50 kişilik bir grup barikat kurarak üste bulunan askeri teçhizatı taşıyan konvoyun ayrılmasını engellemiştir. Cavaheti'deki Ermeni nüfusunun Protesto gösterilerine karşın açıklama yapan Gürcistan İçişleri Bakanı Vano

¹⁹⁷ Kamil Ağacan, Acaristan Sorunu ve Saakaşvili'nin Mevzi Kazanımı, Stratejik Analiz, cilt 4, sayı 48, Nisan 2004.

Merabişvili, protestolara rağmen üssün tahliyesine devam edileceğini açıklamıştır.¹⁹⁸ Buradaki hareketliliğin arkasında şüphe yok ki Rusya ve müttefiki Ermenistan bulunmaktadır.¹⁹⁹

Rusya, Güney Kafkasya bölgesindeki etnik çatışmalardan istifade ederek bu bölgeyi yeniden etkisi altına alarak, Batı'nın nüfuzuna girmelerini engellemek istemiştir. Ancak gelişmeler sanıldığı gibi olmamış ve Rusya bu ülkelere baskı yaptıkça onlar daha fazla ABD'nin himayesine giriyorlar.²⁰⁰ Rusya'nın baskıcı ve kaba hareketleri Gürcistan ve Azerbaycan'ı ilk başlardan batıya kaydırmıştır, bununla beraber son zamanlarda Rusya'nın bölgedeki tek müttefiki Ermenistan'ın da ABD'ye yöneldiği gözlemlenmektedir. Bölgede önemli ölçüde nüfuzunu kaybeden Rusya için, bu daha da zayıflatıcı bir hareket olacaktır.

13 Haziran 2006 tarihinde Rusya eski Başkenti Petersburg'da, Rusya Başkanı Vladimir Putin ile Gürcistan Başkanı Mihail Saakaşvili arasında, iki sene aradan sonra bir görüşme gerçekleşti. Görüşme sonrasında düzenlenen basın toplantısında iki lider görüşülen konuları değerlendirdi. Görüşmede, Mihail Saakaşvili, "Mevcut sorunların karşılıklı diyalog ve anlayış çerçevesinde çözülmesi gerekmektedir... Gürcistan-Rusya ilişkilerinde biriken sorunların çözümünün zamanı gelip de geçmiştir. Kafkasya'daki anlaşmazlıkların Gürcüler ile Rusların ortak çabalarıyla çözüldüğünü tarih da göstermektedir." dedi. Gürcü lider, iki ülke arasındaki en büyük problemin Gürcistan'ın ayrılıkçı bölgeleri, Abhazya ve Güney Osetya'daki anlaşmazlıklar olduğunu ifade ederek "Kafkasya'da saldırgan ayrılıkçı hareketleri mevcuttur. Bu ayrılıkçılık ne Rusya'nın ne de Gürcistan'ın çıkarındadır. Rusya, Gürcistan Hükümeti tarafından geçen yıl AGİT'e iletilen Çözüm Planı'nı olumlu bulmuştu. Bu bağlamda çözümle ilgili çalışmaların yapılmasını temenni ederiz." ifadesinde bulundu. Rus lider Putin, Abhazya ve Güney Osetya derin problemlerdir, kısa bir görüşme ile çözülemez, diyerek Çeçenistan'da yapılan ve Çeçenistan'ın Rusya sınırları içerisinde kalmasını sağlayan referandum gibi, bu bölgelerde de referandum yaparak halkın görüşünü almak

¹⁹⁸ www.diplomatikgozlem.com/indexarsiv.asp?kategori=KAFKASYA

¹⁹⁹ Kamil Ağacan, Gürcistan'a Yönelik Artan Rus Baskıları ve Türkiye, Stratejik Analiz, cilt 1, sayı 4, Ağustos 2000.

²⁰⁰ Kamil Ağacan, Değişim Zamanı: Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası, Stratejik Analiz, cilt 6, sayı 61, Mayıs 2005.

gerektiğini ifade etti. Buna karşılık Saakaşvili, Abhazya’da yaşayan 300 000 Gürcü sürülmüştür, dolayısıyla referandum yapmanın bir manası olmadığını söyledi. Saakaşvili, Abhazya ve Güney Osetya’nın Gürcistan’ın bir parçası olduğunu da belirterek, hiçbir Gürcü Hükümetinin bu topraklardan vazgeçmeyeceğinin altını çizdi. İki taraf karşılıklı yaptıkları açıklamalarda, şuanda bir çözüme varılmamasına rağmen ortak hareket etmeye hazır olduklarının mesajını vermişlerdir.²⁰¹

Saakaşvili-Putin görüşmesinde, kısa bir süre önce iki ülke arasındaki ilişkilerini geren Gürcü şarap ve madensuyu krizi de ele alınmıştır. Gürcistan, önemli oranda şarap ve madensuyu üretmektedir ve bunun büyük kısmını da Rusya’ya pazarlamaktadır. Moskova’daki Sağlık Bakanlığı yetkilileri, ürünlerin kalitesiz olup tehlikeli maddeler içerdiği gerekçesiyle Gürcü şarap ve madensuyu ülkeye girişini yasaklamıştır. Gürcü yetkilileri, bu gerekçeyi reddederek kararın ülke ekonomisine 100 milyon dolarlık zarar getirecek bir siyasi hamle olduğunu belirtmişleridir. Konuyu değerlendiren Putin, bu konu hakkındaki sorunu çözdüğümüz zaman, Rus pazarlarına diğer ürünlerin girişiyle ilgili bir problem kalmayacağını belirtti.²⁰²

3.3.4. Gürcistan ile Rusya İlişkilerinde Pankisi Vadisi Sorunu

Gürcistan ile Rusya arasında gerginlik oluşturan bir diğer husus da Gürcistan’ın kuzeyi bölgesindeki Pankisi Vadisidir. Çeçenistan sınırından yaklaşık olarak 80 km. uzaklıkta yer alan 34 km. uzunluğundaki vadi Gürcistan için olduğu kadar, Çeçenistan ve Rusya için de stratejik ve önemli bir bölgedir. 2. Rus-Çeçen Savaşının başlamasıyla Rusya ve Gürcistan arasında Pankisi Vadisi sorunu ortaya çıkmıştır. 1999’da İkinci Rus-Çeçen Savaşı’nın patlak vermesiyle Gürcü tarafına göre 7 bin, Çeçenistan tarafına göre ise 10 bin mülteci sınırı geçmek için Gürcistan’a akın etmiştir. İkinci Rus-Çeçen Savaşında Rusya Çeçenistan’ı ablukaya alarak tek geçiş olarak Pankisi Vadisi kalmıştır. Rusya tarafı, Gürcistan’ın Çeçenistan’a yardım ettiğini, bu vadede bulunan kamplarda Çeçen savaşçılarının eğitildiğini, 1500 kadar silahlının olduğu, vadede zaman zaman Taliban ve El-Kaideye bağlı askerlerin da görüldüğünü ve bu savaşçıların Rusya’ya

²⁰¹ http://chveneburi.net/sp/bpg/publication_niew.asp?iabspos=1

²⁰² www.turksam.org/tr/haber.asp?kat=35&yazi=940

sızarak çatışmalara katıldığını iddia etmişlerdir. ABD'nin Irak Operasyonu'na hazırlandığı bir dönemde, Rus yetkilileri da Gürcistan'ın Pankisi vadisini kontrol edemediğini ileri sürerek Gürcistan'a müdahalede bulunmak istemişlerdir.²⁰³

Gürcistan yönetimi, Rusya'nın iddialarını yalanlayarak, bölgenin Gürcistan'ın kontrolü altında olduğunu, Pankisi Vadisi'ndeki sorunun terörle ilgili değil, organize suçlarla ilgili olduğunu beyan etmiştir. Konu ile ilgili değerlendirme yapan Gürcistan eski lideri Eduard Şevardnadze, "Gürcistan hiçbir zaman Çeçen casus yuvası olmamış ve olmayacaktır" ifadelerinde bulunmuştur. Şevardnadze ayrıca, Gürcistan'ın Çeçenistan'la komşuluk hariç hiçbir irtibatı yoktur, beyanatında bulunmuştur.²⁰⁴

Rusya aslında bu bahane ile, ABD'nin da Irak Operasyonu nedeni ile oluşacak boşlukta Gürcistan'a müdahale etmek istemiştir. Ancak, Rusya'nın Pankisi Vadisi'nin bombalaması ABD'yi harekete geçirmiştir. 11 Eylül terörist saldırısı sonrasında, "Yeni Dünya Petrol Düzeni" politikasını daha rahat uygulama fırsatını bulan ABD, Gürcistan'a yönelik "Donanım ve Eğitim Programı" adı altında 64 milyon dolarlık askeri yardım yapmıştır.²⁰⁵ Aslına bakılırsa, Rusya yanlış attığı bu adımla Güney Kafkasya politikasında bir kayba daha uğramış oldu. Pankisi Vadisi sorunu, ABD'nin bölgedeki askeri varlığının başlamasına yol açmış oldu.

3.3.5.Gürcistan ile Rusya Arasında Vize Krizi

Gürcistan ile Rusya arasındaki ilişkilerinin gerilmesine sebep olan bir diğer husus da, Rusya'nın 5 Aralık 2000'den itibaren Gürcistan'a vize uygulamasıdır. Rusya, Gürcistan ve Ukrayna'yı vize rejimi ile sürekli tehdit etmekteydi. SSCB sonrasında ekonomik krize giren Gürcistan'dan, 500-700 bin kişi kadar Rusya'da çalışan işçi vardı. Bu işçiler sayesinde Gürcistan'a 600 milyon doları aşkın sıcak para girmekteydi. Rusya'nın koz olarak kullandığı diğer bir ekonomik faktör de Gürcistan'ın bu ülkeye olan borcu idi.

²⁰³ Kamil Ağacan; Gökçen Ekici, Panki Vadisi Etrafında Dönen "Küresel Politika" Stratejik Analiz, cilt 3, sayı 31, Kasım 2002.

²⁰⁴ Kamil Ağacan, Gürcistan'a Yönelik Artan Rus Baskıları ve Türkiye, Stratejik Analiz, cilt 1, sayı 4, Ağustos 2000.

²⁰⁵ Fikret Ertan, Bush Gürcistan'da, Zaman 10.05.2005.

9 Ekim 1992 tarihli Bişkek Anlaşmasıyla ile düzenlenen vize uygulamasına göre, BDT üyesi ülkelerin vatandaşlarının bu ülkelerin hepsinde vizesiz serbest dolaşma hakları vardı. Ağustos 2000’de Rusya, Bişkek Anlaşması’ndan ayrıldığını duyurarak sebep olarak da bu maddeleri ileri sürmüştür: 1)Uluslararası terör, 2) Örgütlü suçlar, 3) Uyuşturucu ticareti, 4) Rusya’ya geniş çaplı, yasadışı yollarla yapılan göç. Yapılan tüm diplomatik çabalara rağmen, 5 Aralık 1992’den itibaren Rusya Gürcistan vatandaşlarına vize uygulamaya başlamıştır. Gürcistan’a vize uygulamasında, Rusya, uluslararası terör ve yasadışı yollarla yapılan göçü sebep olarak ilan etmiştir. Ancak Gürcistan yetkilileri, Rusya ile yaptıkları görüşmede, Rusya’nın şu talepleri dile getirdiğini aktarmışlardır. 1) Çeçen savaşında tarafsız kalmak, 2) BDT Gümrük Birliği temelinde Ekim ayında oluşturulan Avrasya Ekonomik Birliği’ne katılmak, 3) Gürcistan’da bulunan Rus Askeri Üsleri’nin kapatılmasında ısrarcı olmamak, 4) Hazar petrol ve doğal gazının ihracında Rusya’nın çıkarlarını göz önünde tutmak.²⁰⁶

İkinci Çeçenistan Savaşı’nın başlamasından itibaren, Rusya birkaç defa Gürcistan’daki Rus Askeri Üsleri’nde bulunan askerlerin savaşa katılması için izin istemiştir, ancak Gürcistan bu isteğini geri çevirmiştir. 1 Aralık 2000’de Minsk BDT Zirvesinde Rus lider Putin, Şevardnadze’ye ortak askeri operasyon yapma teklifinde bulundu. Şevardnadze, Gürcistan’ın Rusya silahlı birliklerine kendi topraklarından geçerek Çeçenistan’a saldırmasına izin veremeyeceklerini, bunun Gürcistan için son derece tehlikeli olduğunu, böyle bir durumda Gürcistan fiilen savaşa girmiş olacağını ve Kafkasya genelinde bir savaş başlayabileceğini ileri sürmüştür.²⁰⁷ Rusya’nın vize uygulamasına bu da önemli neden olsa gerek.

Gürcistan’daki etnik çatışmaları destekleyen Rusya, vize rejiminde de bu tutumunu ortaya koymuştur. Rusya, vize rejiminin Gürcistan için katı, Abhazya ve Güney Osetya için yumuşak olacağını duyurarak, etnik problemlili bölgeleri resmen

²⁰⁶ Kamil Ağacan, Rusya’nın Gürcistan’a Vize Uygulaması Silahsız Savaş mı? Stratejik Analiz, cilt 1, sayı 9, Ocak 2001.

²⁰⁷ Kamil Ağacan, Rusya’nın Gürcistan’a Vize Uygulaması Silahsız Savaş mı? Stratejik Analiz, cilt 1, sayı 9, Ocak 2001.

Gürcistan'dan ayırmaya yeltenmiştir.²⁰⁸ Gürcistan yönetimi, Rusya'nın bu davranışını kınayarak, bunun resmen ilhak etme girişimi olduğunu açıklamışlardır.

Rusya her ne kadar vize rejimini ekonomik sebeplere dayandırsa da, Gürcistan yetkililerinin yaptığı açıklamalar bunun böyle olmadığını göstermektedir. Rusya'nın rahatsızlığı, Gürcistan'ın Batı ile işbirliği içerisinde olması ve Gürcistan için stratejik ve ekonomik önemi olan Hazar Havzası'ndaki petrolerin uluslararası pazarlara taşınması konusunda devre dışı kalmasından kaynaklanmaktadır.

3.3.6.Gürcistan'ın Zorunlu BDT Üyeliği

SSCB'nin dağılmasıyla toprağın büyük kısmını kaybeden Rusya, bağımsız olan ülkeleri yeniden nüfuzu alanına sokmak için değişik girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerin en önemlisi ve en kapsamlısı BDT'nin kurulmasıdır.²⁰⁹ 21 Aralık 1991'de Rusya Federasyonu önderliğinde Almatı şehrinde bir araya gelen Baltık Cumhuriyetleri, Gürcistan ve Azerbaycan dışındaki eski SSCB üyeleri, BDT'nin kurulmasına yönelik anlaşma imzaladılar.

Güney Kafkasya'nın üç ülkesinden sadece birisi, Ermenistan BDT'ye kuruluş aşamasında dahil olmuştur. Ermenistan, Rusya ile işbirliğine devam kararı alırken, diğer Güney Kafkasya ülkeleri, Gürcistan ve Azerbaycan Batı ile bütünleşmeyi hedef edinmişlerdir. Ancak, Güney Kafkasya ve özellikle Gürcistan Rusya için vazgeçilmez jeopolitik konuma sahip olduğundan bu ülkelere BDT'ye girmeleri için sürekli olarak baskı yapmıştır. Rus baskılarına dayanamayan Gürcistan ve Azerbaycan 1993 yılının sonunda BDT üyeliğini kabul etmişlerdir.

Gürcistan eski Başkanı Şevardnadze, BDT'ye girmeyi iki amaçla kabul etmiştir: 1) BDT üyeleri ve özellikle Rusya'yı Gürcistan'daki etnik problemlerinin çözülmesinde aktif bir şekilde dahil etmek. Burada etnik çatışmaları körükleyen Rusya'nın, en azından bundan vazgeçmesi de düşünülmüştür. 2) Eski Sovyet coğrafyasında güvenlik içerisinde toprak bütünlüğünü sağlamak ve üye ülkelerle işbirliğine girerek ekonomik krizden

²⁰⁸ Kamil Ağacan, Rusya'nın Gürcistan'a Vize Uygulaması Silahsız Savaş mı? Stratejik Analiz, cilt 1, sayı 9, Ocak 2001.

²⁰⁹ Bkz. Ömer Göksel İşyar, Bölgesel ve Global Güvenlik Çıkarları Bağlamında Sovyet-Rus Dış Politikası ve Karabağ Sorunu, 2004, s.544 .

kurtulmak. İkinci sebepte özellikle güvenliğin sağlanması önem taşıyordu ve birçok üye ülkenin BDT'den asıl beklentisi bu idi, ancak zaman bunun gerçekleşmediğini ortaya koydu.²¹⁰ Gürcistan, BDT'ye girme ile güvenlik problemleri halledemediği ve toprak bütünlüğünü sağlayamadığı gibi, Rusya bu ülkenin içişlerine daha kolay karışma imkanını elde etmiş oldu.

Rusya'nın Gürcistan'a vize uygulaması, ülkede BDT'de bulunmasının sorgulanmasına yol açmıştır. Çünkü, BDT Gürcistan için vizesiz dolaşım ve ekonomik ilişkiler için cazipti. Ancak, BDT'den ayrılmanın bedelinin daha ağır olacağı düşüncesiyle Gürcistan yönetimi bundan vazgeçmiştir.²¹¹ Gürcistan'ın BDT'den ayrılması zaten gergin olan Gürcü-Rus ilişkilerini kopma aşamasına getirebilirdi.

BDT'ye üye olan Gürcistan ve Azerbaycan, Rusya'nın BDT çerçevesinde ilişkilerini derinleştirilmesi ve merkezileştirilmesi çabalarına direnmeye başlamışlardır. Bu iki Güney Kafkasya ülkesinin NATO üyeliğine talip olması, bölgeyi Rusya ve NATO arasındaki çekişme alanına dönüştürmüştür.²¹² Gürcistan'ın BDT üyeliğindeki hedeflerin gerçekleşmemesi ve Rusya'nın tutumu, ülkeyi yeni arayışlara itmiştir. Şubat 1997'de Şevardnadze, Gürcistan gibi Batı ile entegrasyonunu hedefleyen Azerbaycan ve Ukrayna'yı ziyaret ederek stratejik işbirliği yapılması yönünde görüşmeler yapmıştır. Bu girişimler sonucunda BDT içinde alternatif bir yapılanmaya gidilmiş, adı üye ülkelerin baş harflerinden oluşan GUAM (Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova) oluşturulmuştur.²¹³ 1999'da Özbekistan'ın da katılmasıyla GUUAM olmuştur. BDT kapsamında oluşturulan bir diğer birlik de Rusya'nın önderliğini yaptığı Avrasya Ekonomik Birliği'dir. BDT fonksiyonunu eda edemediği gibi alt kuruluşları olan GUUAM ve AEB de başarılı olamamıştır. Geline durum itibarıyla NATO ile işbirliğini geliştirerek üyesi olmayı hedefleyen Gürcistan, yakın zamanda BDT'den ayrılmayı de düşünebilir.

²¹⁰ Gürcistan'ın BDT üyeliği ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Arçil Gegeşidze, Geopolitika, 1999, s.227-228; Alexandre Rondeli, Sakartvelos Sagareo Politika da Erovnuli Usaprthoebis Prioriteti, 1999, s.14.

²¹¹ BDT'nin kurucu antlaşması olan Minsk Antlaşmasının 10. maddesinde, BDT'den ayrılmak isteyen ülke, başvurudan 1 sene sonra ayrılabilir. Bu süre, Rusya'nın ayrılmak isteyen ülkeye uslandırmak için konulduğu yorumları yapılmıştır.

²¹² Sakartvelos Respublika, 19 Eylül 2004.

²¹³ Bkz. Kartuli Diplomatiis İstoria, Kartuli Sahelmtsipo da Sahalho Diplomatiis İstoriis Sametsniero Kvleviti Tsentri, 2004, s. 588-589; Kamil Ağacan, Değişim Zamanı: Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası, Stratejik Analiz, cilt 6, sayı 61, Mayıs 2005.

3.3.7.Gürcistan ile Rusya Arasında Doğalgaz Krizi

Gürcistan ile Rusya arasındaki ilişkilerinin bir boyutu da Rus Doğalgaz'ı meselesidir. Rusya geçtiğimiz sene enerji politikasını kökten değiştirmeyi kararlaştırdı ve bu çerçevede petrol, doğalgaz ve elektriği BDT üyelerine uyguladığı “dostluk fiyatları” üzerinden ihraç etmeye son vermeyi ve transit anlaşmalarına uyulmasını talep etmeyi kararlaştırdı. Rusya, BDT üyesi komşu ülkelere uzun yıllar ucuz fiyatlarla enerji kaynaklarını vermiştir. Gürcistan ile belli aralıklarla ilişkileri gerginleşen Rusya, bu ülkeye sık sık doğalgaz kesintisi uygulamıştır. Bu, Rusya'nın Gürcistan'a karşı kullandığı önemli baskı aracı idi. Rusya'nın uygulamasına, bir destek de diğer büyük doğalgaz ihracatçısı Türkmenistan'dan geldi. Putin ve Türkmenbaşı bir araya gelerek ortak hareket etme kararı aldılar. Rusya yönetimi Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, Baltık Ülkeleri, Moldova, Beyaz Rusya ve Ukrayna'ya ihraç ettiği doğalgaz için piyasa fiyatlarını talep etmeye başladı. Ukrayna ile fiyat sürtüşmesi yaşayan Rusya, bu ülkeye 2006'nın yılbaşında doğalgaz kesintisi yapmıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde iki ülke arasında bir senelik anlaşma sağlanmıştır.²¹⁴

Rusya ile Ukrayna arasındaki doğalgaz krizi unutulmamışken, 23 Ocak 2006 tarihinde, Rusya-Gürcistan-Ermenistan doğalgaz boru hattında iki patlama oldu. Aynı gün Gürcü sınırı yakınındaki Karaçay-Çerkezya'da elektrik hatları havaya uçuruldu. Son 20 yılın en soğuk günlerini yaşayan Gürcistan Başkenti Tiflis ve civarları doğalgazsız ve elektriksiz kalmıştır. Tiflis'i zor durumda bırakan Bu olumsuz gelişmeyi Gürcistan Başkanı Saakaşvili “Moskova'nın sabotajı” olarak nitelendirdi. Rusya yönetimi Saakaşvili'nin iddiasının gülünç olduğunu ifade ederek yetinmiştir. Saakaşvili'yi kızdıran diğer bir husus Rusya'nın patlama yerinde tamir çalışmalarındaki rahatlık olmuştur. Elektriği Türkiye'den almaya başlayan Gürcistan, doğalgaz almak için ise İran'a yönelmiştir.²¹⁵

²¹⁴ www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=29&yazi=748

²¹⁵ Radikal gazetesi, 24.01.2006.

3.3.8.Gürcistan ile Rusya Arasındaki İlişkilerinin Karadeniz Boyutu

Gürcistan'ın, ABD eksenine kaymaya devam etmesi Rusya'yı ciddi manada heyecanlandırıyor. ABD'nin, Orta Asya'dan sonra Karadeniz'e,²¹⁶ dolayısıyla Kafkasya'ya da askeri varlığıyla yerleşmeye başlaması Rusya'nın rahatsızlığını arttıran bir faktördür. SSCB döneminde birer Sovyet Gölü hükmünde olan Karadeniz (Türkiye sınırı hariç) ve Hazar Denizi (İran sınırı hariç), SSCB sonrasında Rusya'nın nüfuzundan çıkarak birincisi bir Avrupa gölü, ikincisi ise bir Avrasya gölü olmuştur. Rusya, Karadeniz ve Hazar kıyılarını Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan bağımsız ülkelerle paylaşmış ve sıcak denizlere inmesi kısıtlandığı gibi Kafkasya ve Orta Asya topraklarındaki zengin kaynakları üzerindeki nüfuzunu yitirmiştir. Bakü – Tiflis – Ceyhan petrol boru hattı, Bakü – Tiflis – Erzurum doğalgaz boru hattı ve 2008 yılında bitirilmesi planlanan Kars – Ahalkalaki – Tiflis – Bakü demiryolu projeleriyle bölgeden iyice dışlanan Rusya, bu topraklarda kalmanın mücadelesini veriyor.

Varşova Paketi'nin dağılmasıyla Rusya'nın güdümünden çıkan Bulgaristan ve Romanya NATO üyesi olmuşlar ve 2007 ya da en geç 2008'de AB üyesi olacaklardır. Rusya'nın baskılarına karşın, Gürcistan ve Ukrayna'nın Batı ve özellikle ABD'nin himayesine girmeleri ve NATO üyeliğini hedeflemeleri, ayrıca bu ülkelerin AB'nin Komşuluk Politikası çerçevesinde yakından takip edilmeleri Karadeniz'i bir Avrupa denizine çevirmiştir. ABD'nin Karadeniz'e ve bu bölgeye yönelik doğrudan etkinlik kurma girişimi, Amerikan karar alıcılarınca yeterli bulunmadığı ve "Dünyada Amerikan nüfuzunun girmediği yer kalmayacak" prensibi çerçevesinde nüfuz tesis edilmeye çalışıldığını gösteriyor. Bu hareket, ABD'li Stratejistler ve karar alıcıların eskilerden beri hayallerini süsledikleri, Rusya'yı çevreleme politikasının bir parçasını oluşturuyor. Bu kapsamda ABD, Akdeniz'de NATO bünyesinde faaliyet gösteren "Aktif Çaba" adlı deniz gücü operasyonunun görev alanının, Karadeniz'i de kapsayacak şekilde genişletmek istiyor. Ancak Rusya gibi Türkiye de bu girişime karşı çıkıyor. Uzmanlar,

²¹⁶ ABD son iki yıl içerisinde bir dizi girişimle Karadeniz Havzası'nda yeni askeri üsler edindi. Gürcistan'da Rus askerlerinin boşalttığı üslere modernizasyon bahanesiyle Amerikan askerleri yerleştirdi. ABD, Ukrayna'dan başlayarak Bulgaristan ve Romanya'da yeni üsler açtı ve Almanya'daki üslerini bu ülkelere kaydırmaya başladı. ABD'nin Son girişimi "Aktif Çaba" operasyonu çerçevesine Karadeniz'in de dahil edilmesi olmuştur. Bkz. Faruk Akkan, Osetya Üzerinden Nüfuz Savaşı, Aksiyon Dergisi, sayı 587, 06.03.2006.

ABD'nin bu girişimlerindeki asıl hedefinin Kafkaslara yerleşmek olduğunu ifade etmişlerdir.²¹⁷

Çarlık Rusya'sı ve SSCB devirleri dahil olmak üzere, Gürcistan'ın Başkenti Tiflis ve Ukrayna'nın Başkenti Kiev, Kafkas Aydınları'nın toplandığı, örgütlendiği ve düşünce hareketlerinden etkilendiği bir yerdir. Bu ülkelerde, gerçekleşen devrimler sonrasında Batı'nın rüzgârları esmeye başlamıştır.

Gürcistan ile Rusya arasındaki ilişkilerinin şekillenmesinde Karadeniz önemli bir faktördür. Karadeniz'in, giderek Batı ile Doğu arasındaki nüfuz mücadelesi alanına kayması, Batı ile bütünleşmeye çalışan Gürcistan ve Ukrayna'yı Rusya ile karşı karşıya getirebilir. Son zamanlarda Karadeniz'in önemini arttıran birkaç ana neden vardır.²¹⁸

Birinci neden; SSCB ve Varşova Paktı'nın dağılması sonrasında NATO ve AB'nin doğuya doğru genişlemeye devam etmesi ve Karadeniz'i de kapsayacak şekilde Güney Kafkasya da içine alarak genişlemeyi tamamlamak istemesi.

İkinci neden; Karadeniz ülkelerinin yaklaşık olarak 200 sene Rusya'nın hegemonyasında kalması ve yaşanan acı olaylar, bu toprakları bırakmak istemeyen Rusya Federasyonu'nun önümüzdeki yıllarda ekonomik, askeri, siyasi alanlarda güçlenerek bu ülkeleri yeniden nüfuzuna almaya yönelmesi korkusuyla, bu ülkeler AB ve NATO ile bütünleşmeyi bir teminat olarak görüyorlar.

Üçüncü neden; 11 Eylül terör saldırısı sonrasında, ABD'nin terör merkezlerini yok etmeye yönelik başlattığı askeri harekât içinde Karadeniz'in özel konumudur. Karadeniz, ABD'nin Orta Doğu (özellikle Irak) ve Orta Asya'ya (özellikle Afganistan) açılımı için stratejik konumdadır.

Dördüncü neden; ABD'nin olası bir İran harekâtında Beyaz Rusya ile Rusya Federasyonu'nun askeri hareketlerini kontrol altında tutmak için, Karadeniz'i askeri üs, radar istasyonları ve casus uçakları ile izleme merkezi olarak değerlendirmek istemesidir.

Beşinci neden; 11 Eylül saldırısı sonrasında, petrol ve doğalgaz merkezi olan Orta Doğu'nun giderek istikrarsızlaşması alternatif olabilecek enerji kaynakları arayışıdır.

²¹⁷ N. Tarakçı, Değerlendirme, www.milligazete.com.tr/indez.php?action=show&type=privfiles&topisid=165

²¹⁸ Konu ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Hasan Kanbolat, Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği, 17 Nisan 2006, www.avsam.org/tr/asp?ID=73

Hazar ve Karadeniz coğrafi konumundan ileri gelen jeopolitik konumunun yanında önemli enerji kaynaklarını barındıran bir bölgedir.

Altıncı neden; Rusya-Ukrayna doğalgaz krizinin ardından, enerji güvenliğinin bir hayli önem kazanması ve gözlerin Karadeniz'e çevrilmesidir. Karadeniz gerek tanker taşımacılığı, gerek petrol ve doğalgaz boru hatları ile "Doğu-Batı Enerji Koridoru" üzerindedir.

Bütün bu nedenler Karadeniz'i önemli kılmakta ve önümüzdeki senelerde bu alan üzerindeki çekişme büyüyerek devam edeceğe benziyor. Batı buralarda da hakim olmak isteyecek, ancak kendini bu coğrafyanın varisi sayan Rusya'nın da, buralardan çekilmeye niyeti yok. Bu sebeple Gürcistan, Batı için olduğu kadar Rusya için de önemli bir ülkedir.

3.4.Gürcistan-Azerbaycan İlişkileri

Gürcistan ile Azerbaycan, Kafkasya bölgesinin önemli stratejik ortakları olduğu gibi, bölgede güvenlik, barış ve huzurun sağlanmasında önemli katkıları olan ülkelerdir. Kuzey Kafkasya Halkları hâlâ Rusya Federasyonu sınırlarında bulunmaktadır. Ermenistan'ın bu iki ülkeden farklı bir tutum sergilemesi, Gürcistan ile Azerbaycan'a, Kafkasya ve (Batı ile ulaşımını sağladığı) Orta Asya'nın geleceğinin şekillenmesinde önemli misyon yüklemiştir.

Güney Kafkasya'daki üç ülkeden ikisi olan Gürcistan ve Azerbaycan, gerek tarihi süreçte, gerek SSCB sonrasında aynı kaderi paylaşmışlardır. Bu da komşuluğunun yanında iki ülkenin tabii yakınlaşmasına diğer bir neden olmuştur. Ermenistan, 20. yüzyılın başında olduğu gibi yüzyılın sonunda da Gürcistan ve Azerbaycan'dan farklı olarak, Rusya'nın himayesinde kalmayı tercih etmiştir. Batı ile bütünleşmeyi hedefleyen Gürcistan ve Azerbaycan ise bir an evvel Rusya'nın etkisinden çıkmanın mücadelesini vermektedirler. Ermenistan'ın tutumu, Gürcistan ile Azerbaycan arasındaki ilişkilerinin gelişmesini hızlandıran bir faktör olmuştur. Ancak Rusya'nın yanında yer alarak topraklarını genişletmenin peşine düşen Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan'ı ciddi tehlikelerle karşı karşıya bırakmıştır. Gürcistan ile Azerbaycan arasındaki ilişkilerinin gelişmesine etki eden bir faktör de, iki ülkenin de müttefiki olan Türkiye ile beraber

çeşitli alanlarda işbirliğine gitmeleri olmuştur. Ermenistan ile tarihi düşmanlığı olan Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan'ın bağımsızlığını koruma, geliştirme, toprak bütünlüğünü sağlama ve demokratik yönetim düzenine geçmelerini her yönü ile desteklemiştir.

Gürcistan ile Azerbaycan, SSCB sonrasında stratejik partner konumuna gelmişlerdir. Bu başta üç ana nedene dayanmaktadır:²¹⁹ 1) Her şeyden önce, iki ülke de Batı ile bütünleşmeyi amaç haline getirmiştir. 2) Her iki ülke de toprak bütünlüğü sorunları mevcuttur. 3) Azerbaycan'ın zengin petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip olması ve Gürcistan'ın bu kaynakların uluslararası pazarlara taşınmasında en uygun güzergâh seçeneği olması. İki ülkenin eski liderleri olan Eduard Şevardnadze ve Haydar Aliyev'in eskilere dayanan şahsi dostlukları da, bu ülkelerin yakınlaşmasında önemli rol oynamıştır.

3.4.1. Gürcistan ile Azerbaycan Arasındaki İlişkilerinin Tarihi Süreci

İki komşu ülkenin ilişkileri eskilere dayanmaktadır. SSCB sonrasında bağımsız Gürcistan ile Azerbaycan arasındaki ilişkiler, 3 Şubat 1993 tarihinde Gürcistan eski Başkanı Eduard Şevardnadze'nin Bakü'ye gerçekleştirdiği resmi ziyareti sırasında Şevardnadze ve Azerbaycan eski Başkanı Ebulfez Elçibey'in imzaladığı, dostluk, işbirliği ve savunma antlaşmasına dayanmaktadır.²²⁰ Anlaşmayı imzalayan taraflar, dostane ilişkilere girerek, toprak bütünlüğü ve bölgede güvenliğin sağlanması için ortak hareket edeceklerini beyan etmişlerdir. Taraflar ayrıca, biri, ötekini tehdit edecek hareket için toprağını kullandırtmayacağını taahhüt etmişlerdir. Taraflar, Karadeniz ve Hazar Havzaları bölgesindeki komşu ülkeleri ile işbirliğine girerek ortak pazar oluşturmayı kararlaştırmışlardır. Taraflar, yolcu ve yük taşıma işleminin kara, deniz ve hava ulaşımı yoluyla problemsiz transit sağlama konusunda anlaşmaya varmışlardır. Taraflar, kendi vatandaşlarının diğer ülkede hakların korunması ve uluslararası hukuk standartlarına uygun hareket edilmesi konusunda anlaşmışlardır. İki ülkede de etnik sorunlar yaşandığından, taraflar, birbirinin toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi ve

²¹⁹ Bkz. Ahali Taoba, 11 Aralık 2004.

²²⁰ Anlaşmanın tam metni için bkz. Sakartvelos Respublika, 5 Şubat 1993; Azerbaycan Gazetesi, 9 Şubat 1993.

onu tehdit edecek bir davranışta bulunulmaması konusunda anlaşmaya varmışlardır. Sağlam temele dayanan Gürcistan ile Azerbaycan arasındaki ilişkiler, güzel işbirliği örneğini sergiler seviyeye gelmiştir ve artarak devam etmektedir.

SSCB sonrasında Batı yanlısı politika izlemeye başlayan Gürcistan ve Azerbaycan birçok konuda birbirine benzemektedirler, öyle ki Kamil Ağacan'ın tabiriyle bunlar kaderdaş ülkelerdir. Gürcistan ve Azerbaycan 1918-1921 tarihlerindeki kısa sürelik bağımsızlık hariç yaklaşık iki asır boyunca Rusya'nın hegemonyası altında kalmıştır. Sovyetler Birliği'nde Glasnost ve Perestroyka hareketinin başlamasıyla her iki ülkede de bağımsızlık girişimleri baş göstermiştir ve ilk bağımsız olan ülkeler arasında yer almaktadırlar. Ancak, Rusya'nın bağımsızlıklarına en çok tepki gösterdiği ülkeler de bunlardır ve bağımsızlık her iki ülkeye de çok pahalıya mal olmuştur. 9 Nisan 1989'da Tiflis'te, 20 Ocak 1990'da ise Bakü'de Rus Kızıl Ordusu katliam yapmıştır. Bağımsızlık sonrasında Gürcistan'da milliyetçi tutumuyla öne çıkan Zviad Gamsahurdia ilk Başkan olurken, Azerbaycan'da ise ilk Başkan Perestroyka sürecinin iktidara taşıdığı Ebulfez Elçibey olmuştur. Kısa bir süre sonra her iki ülke lideri devrimle yönetimden uzaklaştırılmıştır ve bunların yerlerini benzer siyasi geçmişi olan Şevardnadze ve Aliyev almışlardır. 1993'de, her iki ülke de Rusya'nın yoğun baskıları sonucu BDT üyeliğini kabul etmiştir. 2003 senesinde Aliyev'in ölümü ve Şevardnadze'nin devrilmesi sonucu da her iki ülkede Batı'da eğitim almış, Batı yanlısı politika ile öne çıkan liderler, Mihail Saakaşvili ve İlham Aliyev ülkelerin başına geçmişlerdir. Bağımsızlık sonrasında da bu iki cumhuriyetin karşı karşıya kaldığı problemler aynıydı: Bağımsızlıklarının geri dönülmezliği ve toprak bütünlüğünü sağlamak, yaşanan ekonomik sorunları gidererek Batı ile bütünleşmiş demokratik hukuk devletini tesis etmek. Bu iki ülke arasındaki ilişkileri belirleyen faktörler şu şekilde sıralanabilir: bağımsızlık ve toprak bütünlüklerine yönelik tehdit, Rusya ve Ermenistan'ın tutum ve davranışları; etnik ilişkiler ve sahip oldukları ekonomik potansiyeller.²²¹

Bağımsızlık sonrasında her iki ülkenin toprak bütünlüğü ve bağımsızlığına yönelmiş tehditler olduğunu ifade ettik. SSCB sonrasında Gürcistan'da iki özerk cumhuriyet ve bir özerk bölge, Azerbaycan'da da bir özerk cumhuriyet ve bir özerk

²²¹ Avrasya Dosyası, Azerbaycan Özel, cilt 7, sayı 1, İlkbahar 2001, s. 320-321.

bölge vardı. Gürcistan'ın Abhazya ve Güney Osetya bölgelerinde, Azerbaycan'ın da Dağlık Karabağ bölgesinde etnik çatışmalar baş göstermiş ve bu bölgeler fiilen bağımsız hale gelip hala çözüme kavuşamayan problemler ortaya çıkmıştır. Etnik çatışmaların ortak özelliği, Rusya'nın "böl ve yönet politikasının" uygulamasının bir parçası olmalarıdır. Karabağ'da, bu bölgede yoğunlukta olan Ermeniler, Abhazya ve Güney Osetya'da ise Abhazlar ve Osetler bağımsızlık istemleriyle çatışmalar başlatmışlardır. Gürcistan'ın Cavaleti bölgesinde yaşayan Ermeniler de silahlı çatışmalara varmasa da bağımsızlık istemlerini her fırsatta dile getirmekteler, değişik girişimlerde bulunmaktadır. Ayrıca, Abhazya'da yaşayan Ermeniler de bölgedeki çatışmalar sırasında oradan sürülen Gürcülere karşı sergiledikleri kötü tutumla bilinmektedir. Gürcistan ve Azerbaycan yetkilileri meydana gelen çatışmaların Rusya tarafından desteklendiğini açıkça ifade etmişleridir. Buradan hareketle, Rusya, Gürcistan ve Azerbaycan'ın bağımsızlıklarına yönelmiş bir tehdit olduğu gibi, Rusya'nın müttefiki Ermenistan da bu ülkelerin toprak bütünlüğünü tehdit etmektedir.

Bütün bu saydıklarımız aslında bizi şöyle bir sonuca götürüyor: Gürcistan ile Azerbaycan bir bütünün birbirini tamamlayan parçaları gibidir. Birinin bağımsızlığını kaybetmesi, ötekini bağımsızlığını tehlikeye atmaktadır. Bunun farkında olan Gürcistan ve Azerbaycan gerekli tedbirleri alarak, birçok konuda dostane işbirliği sağlamışlardır.

Gürcistan, sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik konumu itibariyle Azerbaycan için önemli bir ülkedir. Gürcistan, Azerbaycan'ın deniz ulaşımını sağladığı gibi, bu ülke stratejik partneri olan Türkiye ve Batı ile kara yolu ulaşımını da Gürcistan topraklarından geçerek sağlamaktadır. Gürcistan Azerbaycan için önemli olduğu kadar, Azerbaycan da Gürcistan için önemli bir ülkedir. Gürcistan enerji kaynakları açısından fakir bir ülkedir, Azerbaycan ise tam tersine zengin petrol ve doğalgaz rezervlerine sahiptir. Azerbaycan'daki zengin kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınması için mevcut konjonktürde Gürcistan ve Türkiye üzerinde geçen güzergâh en uygun olarak görülmüş ve BTC petrol boru hattı ve BTE doğalgaz boru hatlarının bu güzergâhtan geçmiştir.²²²

²²² Alexandre Rondeli, Sakartvelos Sagareo Politika da Usaprthoebis Prioriteti, 1999, s. 29-32.

3.4.2. Gürcistan ile Azerbaycan Arasındaki İşbirliğinde BTC Petrol Boru Hattı

Birçok kişinin 21. Yüzyılın İpek Yolu olarak da adlandırdığı ve Azerbaycan petrolünün Gürcistan ve Türkiye üzerinden geçerek Akdeniz kıyılarına taşımayı amaçlayan Bakü – Tiflis – Ceyhan (BTC) petrol boru hattı, Doğu-Batı Enerji Koridoru, Kafkasya'daki Hazar Havzası'nda ve Orta Asya'da bulunan zengin enerji kaynakların uluslararası pazarlara taşınmasının ilk basamağıdır.

Sovyetler Birliği döneminde Rusya'nın kontrolünde olan topraklar önemli enerji kaynaklarına sahiptir. Rusya, hegemonyasında tuttuğu komşu ülkelerin kendisine bağımlılığını sürekli kılmak için, buradaki enerji kaynaklarının dünya pazarlarına taşınmasını kendi topraklarından geçirerek sağlamaktaydı. Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinin enerji politikasındaki bağımsız hareket etme Rusya tarafından sınırlandırılması nedeniyle Azerbaycan ancak SSCB sonrasında böyle bir politikaya yönelebilmiştir. Enerji kaynakları üzerindeki kontrolünü kaybetmek istemeyen Rusya, bu kez Hazar Havzası'nda bulunan kaynakların dünya pazarına taşınması için kendi toprakları üzerinden geçmesini istiyordu. Bu nedenle Rusya BTC'ye hep karşı çıkmıştır ve alternatif olarak da Bakü – Novorosisk güzergâhını ileri sürmüştür. Ancak, Batı'nın enerji kaynaklarının sevkiyatını Rusya'nın tekelinden çıkarması için Rusya ve İran dışında bir güzergâh arayışına girmesi BTC'nin gerçekleşmesini sağlamıştır. İran ve Rusya güzergâhını Batı istememekte, Ermenistan güzergâhını da Azerbaycan ve Türkiye istememektedir. O halde BTC tek seçenek olarak kalıyor. Bu güzergâhın seçilmesinde Gürcistan ve Azerbaycan'ın bölgedeki stratejik partneri olan Türkiye'nin de büyük katkısı olmuştur.

1989 yılında, Ramco adlı İngiliz petrol şirketinin temsilcisi olan Steve Remp Bakü'ye gelerek bir dizi araştırmada bulunur. Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi (ADPS), Remp'ten Azeri petrolünün uluslararası pazarlara taşınması amacıyla büyük petrol şirketleriyle temaslarda bulunmasını rica eder. Remp'in temaslari sonucu BP ve Amoco devreye girerler, ancak bağımsızlığını yeni kazanan Azerbaycan'ın Karabağ bölgesinde etnik çatışması baş gösterir ve petrol konusundaki çalışmalar kesintiye uğrar.²²³

²²³ http://tr.wikipedia.org/wiki/Bak%C3%BC_Tiflis_Ceyhan_Petrol_Boru_Hatt%C4%B1

1992’de, Botaş Hazar’da petrol aramaya hazırlanan yabancı şirketler ve Azerbaycan ile temaslara başlamıştır. Dönemin Azerbaycan Başkanı Elçibey’in onay vermesiyle BTC düşüncesinin temelleri atılmış oldu. Elçibey’in devrilmesi ve Aliyev’in gelmesi ile çalışmalar ivme kazanmıştır. En büyük pay sahibi olan BP, erken üretim petrolü için düşünülen Bakü-Novorosisk ve Bakü-Supsa alternatiflerini öne çıkarmıştır. Birkaç sene bu bekleyiş içerisinde geçer ve 1998 tarihinde ABD’nin Doğu-Batı Enerji Koridorunu inşa etmek için girişimlere başlamasıyla yeniden çalışmalar başlar. Ekim 1998’de, Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan, Kazakistan ve Özbekistan Devlet Başkanları, ABD Enerji Bakanı’nın da şahit olarak katıldığı, BTC’yi konu edinen, Ankara Deklarasyonu’nu imzaladılar. BTC’nin stratejik ortakları Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan Devlet Başkanları, Nisan 1999’da İstanbul Protokolünü, Kasım 1999’da Kazakistan Başkanı’nın da katılımıyla, ABD Başkanı’nın şahitliğiyle İstanbul Deklarasyonu’nu imzalayarak BTC resmen başlamış oldu. Gereken ön çalışmalar yapılarak 10 Eylül 2002’de boru hattının inşasına başlamış, 18 Eylül 2002 tarihinde de Şangaçal yöresinde ilgili devletlerin başkanlarının katılımıyla temel atma töreni düzenlenmiştir.²²⁴

25 Mayıs 2005 tarihinde Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan ve Kazakistan Devlet Başkanları’nın katılımıyla düzenlenen açılış töreni ile BTC’ye ilk petrol pompalandı. Eylül 2005’de Gürcistan’da bir Açılış töreni düzenlenmiştir. 2006’da ise BTC tam kapasite çalışmaya müsait hale gelmiştir.²²⁵ 13 Temmuz 2006 Ceyhan’da bir açılış töreni düzenlenmiştir.

Kazakistan’ın BTC’ye katılması bu projeyi daha da güçlendirmiştir. Hazar Havzası’nda 250 milyar varil, günümüz ham petrol fiyatlarıyla 10-15 trilyon dolar düzeyinde petrol rezervleri vardır ve Azerbaycan ve Kazakistan en fazla pay olan ülkelerdir. 2003’de 15,5 milyon ton (MT) olan Azerbaycan ham petrol üretiminin, 2010’da 70 MT, 2020’de ise 120 MT çıkacağını; buna bağlı olarak da 2003’deki 10 MT yıllık ihracatının 2010’da 55 MT ve 2020’de 94 MT seviyesine çıkacağı tahmin edilmektedir. Bu tahminlere göre, 2010’da Azerbaycan’ın petrolden sağlayacağı gelir 5-

²²⁴ Cenk Pala; Hasan Kanbolat, Bakü-Tiflis-Ceyhan 21. Yüzyılın İpek Yolu, Stratejik Analiz, cilt 6, sayı 62, Haziran 2005.

²²⁵ www.sabah.com.tr/2005/05/25

6 milyar dolara ulaşacak, bu da yaklaşık olarak bu ülkenin GSYİH'sının iki katına denktir. Kazakistan'ın 2003'de 53 MT olan ham petrol üretimi , 2010'da 100 MT, 2020'de ise 160 MT çıkacağı tahmin edilmektedir. Bu rezervlerin işlenmesi halinde Kazakistan 10 yıl içinde dünyadaki en önemli petrol üreticileri arasına girecektir.²²⁶

BTC'nin, Azerbaycan ve Kazakistan için ne kadar önemli bir proje olduğunu yukarıda verilerle göstermeye çalıştık. Boru hatlarının üzerinden geçtiği ve bu projede Azerbaycan'ın stratejik partnerleri olan Gürcistan ve Türkiye de önemli oranda gelir elde edebilecekler. Gürcistan, BTC'nin faaliyeti süresince (40 sene) yıllık 52.5 milyon dolar gelir elde edecek, bu da ülkenin şu andaki bütçesinin yaklaşık % 10'unu teşkil etmektedir.²²⁷ Türkiye, 1-16. yılları arasında 140 ile başlayıp 200 milyon dolara ulaşan, 17-40. yılları ise 200 ile başlayıp 300 milyon dolar civarında gelir elde edebilecektir.²²⁸

Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye işbirliği ile hayata geçen BTC projesi, Doğu-Batı Enerji Koridoru'nun ilk basamağı ve bunu takip eden projelerin gerçekleşmesi için güzel bir örnektir. 2006'da bitirilmesi planlanan, Azerbaycan gazını Gürcistan ve Türkiye üzerinden, Türkiye ve Avrupa'ya ulaştıracak Şah Deniz Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (BTE) ve Türkmen gazını Türkiye ve Avrupa'ya taşıyacak Hazar geçişli devamında BTE hattı yapım çalışmaları ivme kazanmıştır.

3.4.3.Gürcistan ile Azerbaycan Arasındaki İşbirliğinde BTE Doğalgaz Boru Hattı

Azerbaycan'ın Şah Deniz bölgesinde bulunan doğalgazın batı pazarlarına taşınmasını sağlayacak olan Bakü – Tiflis – Erzurum (BTE) doğalgaz boru hattı anlaşması, Kasım 1999 tarihinde BTC ile ilgili İstanbul Deklarasyonu'nun imzalandığı aynı toplantıda sağlanmıştır.²²⁹ BTC'nin bitimiyle BTE'nin inşasında bir hızlanma olmuştur ve 2006 yılının sonuna doğru bitirilmesi planlanmaktadır. BTE, Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye'nin güzel işbirliğinin bir diğer örneğidir. 2006 yılının başında

²²⁶ Cenk Pala; Hasan Kanbolat, Bakü-Tiflis-Ceyhan 21. Yüzyılın İpek Yolu, Stratejik Analiz, cilt 6, sayı 62, Haziran 2005.

²²⁷ Bkz. BTC Anlaşmasının eki, Sakartvelos Navtobis Saertaşoriso Korporatsiis Mimartva s.1.

²²⁸ Cenk Pala; Hasan Kanbolat, Bakü-Tiflis-Ceyhan 21. Yüzyılın İpek Yolu, Stratejik Analiz, cilt 6, sayı 62, Haziran 2005.

²²⁹ http://tr.wikipedia.org/wiki/Bak%C3%BC_Tiflis_Ceyhan_Petrol_Boru_Hatt%C4%B1

Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan doğalgaz krizi, Avrupa için bu hattın önemini daha da arttırmıştır. BTE'den Gürcistan ve Türkiye de doğalgaz alacaklardır.

BTE yoluyla taşınacak Hazar Havzası'ndaki doğalgaz rezervleri 2003 yılı itibariyle 127 milyar m³ civarındadır. 2010'da bu rezervlerinin 200 milyar m³ kadar yükseleceği tahmin edilmektedir. Hazar bölgesindeki doğalgaz rezervleri belki az görünmekte, ancak buna Türkmenistan gazının da eklenmesi durumunda büyük bir proje haline gelecektir. Türkmenistan doğalgazının bir kısmının bu hattın taşınması beklenmektedir. 2003 yılı verilerine göre Türkmenistan'da 3 trilyon m³ düzeyinde sadece ispatlanmış doğalgaz rezervi bulunmaktadır. Bu rakamlar, Türkmenistan'ın tam anlamıyla bir doğalgaz devleti olduğunu göstermektedir.²³⁰

Güzel işbirliği örneklerini gördüğümüz Gürcistan ile Azerbaycan arasındaki ilişkilerin gelişmesini sağlayan bir önemli faktör de bu ülkelerin her ikisinin topraklarında diğerinden nüfus bulunmasıdır. Komşu olan ve tarih boyunca aynı kaderi paylaşan bu ülkeler arasında nüfus gidiş gelişi olmuştur. Günümüzde Gürcistan'da yaklaşık olarak 300 bin civarında Azerbaycan Türkü yaşamaktadır. Azerbaycan'da ise 15 bin civarında Gürcü yaşamaktadır. SSCB'nin çöküşü ile Gürcistan ve Azerbaycan'da etnik çatışmalar baş göstermiştir. Gürcistan nüfusunun %5'i civarında olan Azeri Türkler için etnik çatışmalar, ayrılıkçı girişimleri için belki de iyi bir fırsattı, ancak Azeriler, Gürcistan'da yaşayan Ermeniler gibi bağımsızlık girişiminde bulunmamışlardır. Etnik çatışmaların yaşandığı dönemde olduğu gibi günümüzde de, azınlıkta olan Azeriler, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü savunmaktadırlar. Bu topraklara hükmetmeyi devam etmek isteyen Rusya, Gürcistan ve Azerbaycan'ın güzel ilişkilerinden rahatsızlık duymaktadır. Bu ülkelerin her birinde diğerinden bulunan etnik grupları kullanarak, Gürcistan ve Azerbaycan'ın arasını açmak istemektedir. Ancak, Gürcistan ve Azerbaycan yetkilileri bunun farkına varmışlardır ve etnik azınlıkları sürekli telkin etmektedirler.²³¹ Rusya ve Ermenistan'ın olumsuz etkilerine rağmen, Gürcistan ile Azerbaycan'ın ilişkileri gelişerek devam etmektedir.

²³⁰ Cenk Pala; Hasan Kanbolat, Bakü-Tiflis-Ceyhan 21. Yüzyılın İpek Yolu, Stratejik Analiz cilt 6, sayı 62, Haziran 2005.

²³¹ Avrasya Dosyası, Azerbaycan Özel, cilt 7, sayı 1, İlkbahar 2001, s. 330-332.

3.5.Gürcistan-Ermenistan ilişkileri

Güney Kafkasya bölgesindeki üç bağımsız ülkeden birisi olan Ermenistan, Gürcistan'ın güneydoğu komşusudur. Ermenistan tarih boyunca diğer iki bölge ülkesi; Gürcistan ve Azerbaycan'dan farklı bir tutum sergilemiştir. Rusya'nın Güney Kafkasya'daki kalesi olan Ermenistan, eskide olduğu gibi, SSCB sonrasında da Rusya'nın himayesinde kalmayı tercih etmiştir. Bu yönü ile Ermenistan, Batı ile bütünleşmeyi amaçlayan Gürcistan ve Azerbaycan'dan farklı bir politika izleyerek, bu ülkelerden toprak koparmanın peşine düşmüş ve bu konudaki destekçisi Rusya ile daha da yakınlaşmıştır. Ermenistan'ın "Büyük Ermenistan"²³² projesini uygulamaya koymak istemesi, Rusya'nın da Gürcistan ve Azerbaycan'ın güçlenerek nüfuzundan çıkmalarını ve Batı ile işbirliğine girmelerini istememesi, Rusya ve Ermenistan'ı bu bölgede müttefik yapmıştır. Rusya ve Ermenistan'ın ortak hareket etmeleri ise, Gürcistan ve Azerbaycan'ı da işbirliğine sevk etmiştir. Azerbaycan ile arası iyi olmayan Ermenistan, dış dünya ile bağlantısını kısmen İran, büyük ağırlıkta da Gürcistan üzerinden sağlamaktadır. Gürcistan – Ermenistan ilişkilerini belirleyen en önemli faktör de bu olsa gerek.

3.5.1.Gürcistan ile Ermenistan Arasındaki İlişkilerinin Tarihsel Süreci

İki komşu ülke Gürcistan ve Ermenistan toprakları tarih boyunca güçlü devletlerin mücadele alanı olmuştur. Ermenistan bu güçlü devletlerin istilalardan korunmak için sırtını dayayabileceği sağlam bir himayeci arıyordu ve Rusya bunun için uygun bir seçenek olarak görülmüştür. 1801 yılından itibaren Güney Kafkasya'da başlayan Rus egemenliğine Ermenistan'ın önemli rolü vardır. Rus istilasına karşı koyan Gürcüleri bastırmak için Ermeniler Rusların yanında yer almışlardır. Ermeniler oluşturdukları gruplarla Ruslarla beraber hem Gürcü isyancılara karşı savaşmışlar hem de kılavuzluk ve haber alma faaliyetini büyük ölçüde yerine getirmişlerdir. Bu ve benzeri olaylar Gürcü ve Ermeni toplumların arasını açmıştır. Güney Kafkasya'da başlayan Rus

²³² Büyük Ermenistan Projesinin Gürcistan boyutu için bkz. Bondo Arveladze, Henüz Geç Değil, Stratejik Analiz, cilt 2, sayı 25, Mayıs 2002.

hakimiyeti sonucu bölgede önemli ölçüde demografik değişiklikler olmuştur. Yaşanan nüfus hareketliliği neticesinde Gürcistan’a 300 bini aşkın Ermeni göç etmiştir ve Rusya’nın etkinliğiyle beraber Ermenilerin de ağırlığı artmıştır. Rus yayılmacılığının geleceği için önemli bir araç olarak değerlendirilmiş Ermeni nüfusu, diğer bölge halklarından farklı muameleye tabi tutulmuştur ve himaye edilmişlerdir. Gürcistan’daki feodal yapıdan kapitalist yapıya geçilmesi de ticareti daha iyi bilen Ermenilerin ağırlığını arttıran bir sebep olmuştur. Kafkas halklarının milliyetçilik ile tanışmaları da bölgede Ermeni ağırlığını arttırmıştır. Osmanlı, Rusya ve İran’da dağınık halde yaşayan Ermenilerin çoğunluğu oluşturdukları bir vatanları yoktu. Bu, Ermeniler tarafından büyük bir eksiklik olarak algılanmış ve “Büyük Ermenistan” hayalinin doğmasına sebep olmuştur. Gürcistan topraklarının bir kısmı Büyük Ermenistan projesinin içinde yer almaktaydı. Ermeni milliyetçiliğiyle özdeşleşmiş olan “Ermeni Devrimci Federasyonu” – Taşnaksutyun 1890 yılında Tiflis’te kurulmuştur. Günümüzde güçlü lobilere sahip olan Ermeniler bu işin temelini çok önceden atmışlardır. Rusya’da eğitim almış ve Batı siyasi düşüncesiyle de tanışmış “Pirveli Dasi = İlk Kuşak” ve sonraki kuşaklar, Gürcü Aydınları ülkede Rus ve Ermeni ağırlığı karşısında mücadeleler vermişlerdir.²³³ SSCB sonrasında bağımsız olana kadar Gürcistan Ermenistan ilişkileri bu çerçevede gelişmiştir.

Gürcistan ile Ermenistan arasındaki ilişkiler 1918-1921 senelerindeki kısa süreli bağımsızlık haricinde, 1991 bağımsızlık sonrasında başlamıştır. Bağımsız olan Ermenistan’ın, Gürcistan ile ilişkilerinde himayesi altında kalmayı tercih ettiği Rusya, önemli bir faktör olarak devam etmiştir.

Bağımsızlık sonrasında Ermenistan’ın iki komşu ülkesi; Türkiye ve Azerbaycan ile ilişkilerinde tarihten gelen düşmanlıkları vardır. Genişlemeci politika izleyen Ermenistan, Türkiye ile hala çözülemeyen “Sözde Ermeni Soykırımı” sorunu vardır. Azerbaycan ile de asırlık problemi olan ve sonuca varılamayan Karabağ sorunu var, bu sebeple de Türkiye ve Azerbaycan ile ulaşım yolları kapalıdır. Kuzey komşusu İran da Ermenistan’ın dış dünya ile bağlantı sağlamasında yeterli olmamaktadır. Bütün bu nedenler bölgede sıkışıp kalan Ermenistan’ı, Gürcistan’a bağımlı kılmaktadır.

²³³ Kamil Ağacan, Ermenistan-Gürcistan İlişkileri, Ermeni Araştırmaları, sayı: 19, Sonbahar 2005.

Ermenistan'ın, gerek deniz ulaşımı için, gerek kara yolu ulaşımı için Gürcistan vazgeçilmez bir ülkedir. Dış ticaretinin %80'ini Gürcistan üzerinden gerçekleştiren Ermenistan, stratejik partneri Rusya ile bağlantısını da Gürcistan üzerinden sağlamaktadır. Ermenistan'ın Rusya ile kara bağlantısı olmadığından, Azerbaycan topraklarını da kullanamadığından, tek seçenek olduğu gibi daha da elverişli olan Gürcistan yolunu kullanmak zorundadır.

Güney Kafkasya bölgesinde iki işbirliği grubu bulunmaktadır. Bunlardan ilki, bölgede ulaşım konusunda stratejik konuma sahip olan Gürcistan ve zengin enerji kaynaklarına sahip Azerbaycan'ın, Türkiye ve Batı ile, diğeri ise Ermenistan'ın Rusya ile olan işbirliğidir. Türkiye'nin Gürcistan ve Azerbaycan ile yakından ilgilenmesi Rusya'yı rahatsız etmektedir ve Ermenistan'ı kullanarak bu ilişkileri zedelemeye uğraşmaktadır. Rusya, Güney Kafkasya bölgesi üzerindeki nüfuzunu sağlamak için Ermenistan kartını iyi oynamaktadır, çünkü Ermenistan'ın Türkiye ve Azerbaycan ile ilişkileri zaten kötü. Gürcistan ve Azerbaycan ise, Rusya'yı bağımsızlıklarına yönelik tehdit olarak algılamakta olup Türkiye ve genelde Batı özelde ABD ile bütünleşerek, bu tehdidi dengelemek istiyorlar. Ermenistan'ın Rusya ile müttefikliği bölgedeki komşuları; Gürcistan ve Azerbaycan ile arasının açmasına sebep olmaktadır. Bundan duydukları rahatsızlığı Gürcü yöneticileri ve bilim adamları defalarca dile getirmişlerdir.²³⁴

SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlığını elde eden Gürcistan, tarihteki tecrübelerinden dolayı bağımsızlığını kaybetme korkusunu yaşamaktadır. Bu korkuyu izale ederek, bağımsız, demokratik yönetim sistemine geçmek için Gürcistan ve Azerbaycan, Türkiye ve Batı ile yakınlaşmayı tercih ederken, Ermenistan bağımsızlığı önemli bir mesele olarak görmemiş ve Rusya'nın yanında kalmayı tercih etmiştir. Rusya resmen bu ülkelerin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü tanımış olsa da, BDT aracılığıyla tekrar bu toprakları nüfuz altına almaya yönelmiş ve etnik çatışmaları körükleyerek kendisine bağımlı kılmak istemiştir. Ermenilerin Büyük Ermenistan hayali, Rusya'nın emellerine uygun düşmektedir ve Güney Kafkasya'da Ermenistan'ın etnik çatışmalarını desteklemektedir. Azerbaycan'dan, bu ülkenin bir parçası olan

²³⁴ Rezonansi, 28 Temmuz 2004.

Karabağ'ı koparan Ermenistan, Gürcistan'da Ermenilerin yoğun olarak yaşadıkları Cavaleti bölgesinde sorunlar çıkmakla beraber, Abhazya'da yaşayan Ermeniler de Abhazya Savaşı sırasında Abhazlar'ı desteklemiş ve buradaki Gürcü nüfusunun sürülmesinde önemli rol oynamıştır. Abhazya ve Güney Osetya'da meydana gelen etnik çatışmaları sonucu yok olmayla karşı karşıya kalan Gürcistan, bir de Cavaleti Ermenileri ile uğraşmak durumunda kalmıştır.

Perestroyka sürecinin başlamasıyla beraber Ermenistan basınında, "Atalarının Büyük Ermenistan projesi çerçevesinde Ermenistan'a katmayı düşündükleri: Karabağ, Nahçıvan ve Cavaleti ne pahasına olursa olsun Ermenistan'a katılmalıdır" şeklinde propaganda yapılmaktaydı. Karabağ'da savaşın başlaması belki de Cavaleti bölgesinde olası çatışmayı engellemiş oldu. Cavaleti bölgesinin %60'ından fazlasını oluşturan Ermeniler'in bazı noktalarda oranları %90'lara kadar çıkmaktadır. Gürcistan'ın bağımsızlığıyla beraber baş gösteren sorunlar günümüze kadar devam edegelmiştir. Cavaleti sorununun özünde, bölgede yoğun olarak yaşamakta olan Ermenilerin bağımsızlık talepleri yatmakla birlikte, Rus Askeri Üsleri'nin kapatılması, Ahıska Türklerinin geri dönüş süreci, çoklu boru hatları ve Kafkasya ulaşım koridorunun güzergâhı gibi farklı meseleler da sorunun görünmeyen kısımlarını oluşturmaktadır.²³⁵

Cavaleti bölgesindeki etnik sorunlarının arkasında şüphesiz Ermenistan ve Rusya ortaklığı vardır.²³⁶ Cavaleti'nin merkezi Ahalkalaki şehrinde bulunan Rus Askeri Üssü'nün boşaltılmasına bölgede yaşayan Ermeniler değişik bahaneleri ileri sürerek karşı çıkmışlardır. Ermeniler, bu üs kendilerine Gürcistan'a karşı bir güvence olduğunu, ayrıca Ermeni nüfusunun büyük bir kısmı ya üste çalışarak, ya da bu üste görev yapan Rus askerlerine bir şeyler satarak geçimini sağladığını iddia etmişlerdir. Gürcistan ile Rusya arasında yapılan anlaşmaya göre, 2007 senesinin sonuna kadar tamamen kapatılacak olan Ahalkalaki üssünün boşaltılmaya başlaması bölge Ermenileri'nin büyük tepkisi ile karşılaşmıştır. Ermeniler gösteriler düzenleyerek karşı çıkmış ve üstün alınan malzeme yüklü araçların önünde barikat kurarak bölgeden ayrılmasını

²³⁵ Kamil Ağacan, Ermenistan-Gürcistan İlişkileri, Ermeni Araştırmaları, sayı 19, Sonbahar 2005.

²³⁶ Kamil Ağacan, Gürcistan'a Yönelik Artan Rus Baskıları ve Türkiye, Stratejik Analiz, cilt 1, sayı 4, Ağustos 2000.

engellemişlerdir. Bu konuda Gürcü yetkililerin sert açıklamaları olmuştur.²³⁷ Bu üstün tahliye edilen teçhizatın bir kısmının Ermenistan'da bulunan Gümrü Rus Askeri Üssü'ne taşınması Azerbaycan'ı tedirgin etmiştir.

Ermenistan, Cavaleti bölgesindeki çatışmaları desteklemekle beraber fazla ileri gidilmesini istememektedir. Azerbaycan ve Türkiye ile ciddi sorunları olan Ermenistan için, Gürcistan hayati önem arzeden bir ülkedir. Stratejik partneri Rusya ile ilişkilerini ve dış ticaretinin %80'ini Gürcistan üzerinden sağlayan Ermenistan, Gürcistan ile ilişkilerinin gerilmesi durumunda, Cavaleti'de yeni bir kazanımdan çok, kendisini zarar göreceğini ve Karabağ'daki kazanımlarını da kaybedebileceği endişesini taşımaktadır. Gürcistan da Cavaleti bölgesindeki sorunların çözümüne yönelik sert adımlar atmaktan çekinmektedir. Cavaleti'nin mevcut durumundan memnun olmayan Gürcistan, sorunun çözümüne yönelik sert adımlar atması halinde, bu bölgede de çatışmalar çıkabileceğinden endişelenmektedir. Abhazya ve Güney Osetya sorununa bir yenisinin eklenmesi, Gürcistan'ı çıkmaza sokacaktır. Gürcistan, bir tarafta Türkiye, Azerbaycan, Ukrayna, Batı Devletleri ve diğer tarafta Rusya, Ermenistan ve diğerleri olmak üzere iki partner devletler grubu arasında denge kurarak dış politikasını yürütmeye çalışmaktadır.²³⁸

Rusya ve Ermenistan, Kafkasya bölgesinde gerçekleşen önemli projelerden dışlandıklarını düşünüyorlar. Rusya ve Ermenistan, BTC, BTE ve Kars - Tiflis - Bakü demiryolu gibi stratejik ve ekonomik değerleri yüksek olan projelerin dışında kalmışlardır. Kafkasya ve Orta Asya ülkeleri üzerindeki etkinliğini devam ettirip, bu coğrafyadaki zengin enerji kaynaklarını kontrol etmek isteyen Rusya, BTC ve BTE gibi projelere karşı çıkarak, Bakü – Novorosiysk güzergâhını alternatif olarak sunmuştur. Ancak, Batı'nın Rusya ve İran dışı bir güzergâhı (BTC ve BTE) tercih etmesi, Rusya'nın hevesini kursağında bırakmıştır. Rusya emeline ulaşmak için, etnik çatışmalarla Gürcistan ve Azerbaycan'ın güvenliğini sarsmak istemiştir ve bu konuda Ermenistan'ı bir araç olarak kullanmıştır. Azerbaycan ile Karabağ sorunu nedeniyle, bu ülkenin enerji kaynakları zenginliklerinden istifade etmesi mümkün olmayan

²³⁷ Bkz. www.diplomatikgozlem.com/indexarsiv.asp?kategori=KAFKASYA

²³⁸ Hasan Kanbolat; Nazmi Gül, Kafkasya'da Cavaleti (Gürcistan) ile Krasnodar (Rusya) Ermenilerinin Jeopolitiği ve Özerklik Arayışları, Stratejik Analiz, cilt 1, sayı 6, Ekim 2000.

Ermenistan ise, Doğu – Batı Ulaşım Koridoru yerine, kendi topraklarından geçebilecek Kuzey – Güney Ulaşım Koridorunu ileri sürmüştür. Kuzey – Güney projesine göre, Türkistan – İran – Ermenistan – Gürcistan üzerinden geçerek, Gürcistan limanlarından Avrupa’ya ulaşım sağlanacak. Gürcistan’da iç barış sağlanması durumunda, Abhazya ve Güney Osetya yollarından Rusya’ya da ulaşım söz konusu olacak idi.²³⁹ Bu konuda ABD’nin desteklediği ve AB’nin yürüttüğü Doğu – Batı Ulaşım Koridoru tercih edilmiştir. Kafkasya ulaşım koridorunda Gürcistan her iki alternatifte (Kuzey-Güney ve Doğu-Batı) de vazgeçilmez jeopolitik konuma sahip bir ülkedir.

Gürcistan ile Ermenistan ilişkilerinde sorun oluşturan bir diğer mesele de “Kültürel Soykırım İddiaları”dır. Ortodoks Hristiyan Gürcüler ve Grigoryan Kilisesine bağlı Ermeniler arasında Gürcistan’daki kiliselerin bir kısmının hangi mezhebin olduğu konusunda anlaşmazlıklar yaşanmıştır. SSCB döneminde kullanılmayan kiliseler Gürcistan yönetimi tarafından onarılarak halkın hizmetine sunulmuştur. Bu duruma hem Gürcistan’da yaşayan Ermeniler, hem Ermenistan Ermenileri tepkiler yağdırmışlardır. Ermenilerin iddialarına göre, Gürcistan 45 Ermeni, 6 Katolik ve 5 Rus Kilisesini Gürcüleştirdi ve bununla Kültürel Soykırım yapmıştır. Bu iddialara Gürcü aydınlar da büyük tepki göstermişlerdir. Ermenistan’da yapılan yayınlarda, Gürcistan topraklarında 65 rayonunun (ilçe, kasaba) 40’ına dağılmış 650 Ermeni Kilisesi bulunmaktadır. Gürcü Aydınlar bu iddiaların geçersiz olduğunu ileri sürmekle beraber, asıl bu iddiaların gelecekte politik talepler için ortaya atıldığından derin endişe duymaktadırlar.²⁴⁰

Gürcistan’ın Ermenistan için vazgeçilmez ülke olması, iki ülke arasında zaman zaman gerginlikler yaşansa da ilişkilerinin normal düzeyde devam etmesini sağlamaktadır. Saakaşvili yönetiminin gelmesi ile beraber diğer bölge ülkeleri ile ilişkilerinde olduğu gibi Gürcistan ile Ermenistan ilişkilerinde de hareketlilik yaşanmıştır. İki ülke Başkanları karşılıklı ziyaretlerde bulunarak ülke düzeyinde ve bölge düzeyinde işbirliğinin geliştirilmesi üzerinde durmuşlardır.²⁴¹

²³⁹ Enver Börüsoy, Ermenistan ve Gürcistan Arasındaki Sorunlar, Stratejik Analiz, cilt 2, sayı 22, Şubat 2002.

²⁴⁰ Kamil Ağacan, Ermenistan-Gürcistan İlişkileri, Ermeni Araştırmaları, sayı: 19, Sonbahar 2005.

²⁴¹ Rezonansi, 22 Ekim 2004.

SONUÇ

Gürcistan, Kafkasya Bölgesi'nde önemli jeopolitik ve jeostratejik konuma sahip bir ülkedir. Bulunduğu coğrafya Asya ve Avrupa kıtalarında, doğu-batı arasında geçiş konumunda olduğu gibi, kuzey-güney bağlantısı için da stratejik bir yerdir. Günümüzde Gürcistan bir de, Türkiye ile Azerbaycan, Rusya ile Ermenistan gibi, kara bağlantısı olmayan stratejik partnerlerinin ulaşımında köprü vazifesini görmektedir. Bu ve benzeri sebeplerle, Gürcistan tarih boyunca büyük devletlerin mücadele alanı olmuş ve ülkenin gelişmesi ve genişlemesi engellenmiştir. Gürcistan toprakları, Romalılar, Bizanslılar, Araplar, Persler, Moğollar, Selçuklular, ve nihayet bölgenin iki büyük imparatorlukları olan Osmanlı İmparatorluğu ve Rus Çarlığı'nın hakimiyeti altında kalmıştır. 200 senelik Rus hegemonyası hâlâ ortadan kalkmış değildir. Bölgede hakimiyet kurmak isteyen güçlü devletlerin istilalarına maruz kalan Gürcistan, ancak kısa aralıklarla bağımsız olabilmıştır. 1991 yılında, SSCB'nin dağılması sonrasında Gürcistan bağımsızlığını ilan etmiştir.

Bağımsız olan Gürcistan, diğer SSCB ülkeleri gibi ekonomik krize sürüklenmiştir. Ayrıca, 70 senelik Komünizm sonrası bağımsız olan ülke, Sovyetler'in uyguladığı merkezi ekonomik sistemden serbest piyasa sistemine, tek partili sistemden çoğulcu, demokratik sisteme geçmenin mücadelesini vermektedir. Rusya, yaklaşık olarak 200 sene hakimiyet sürdüğü coğrafyadan çekilmek istemiyordu ve bunun için diğer eski SSCB ülkeleri gibi Gürcistan'a da değişik araçlarla baskı uygulamaktaydı. Rusya bu ülkelerin bağımsızlığına yönelmiş bir tehdit oluşturmuyordu. Bütün Postsovyet coğrafyasının bu gibi ortak sorunların yanında, Gürcistan'da bir de ayrılıkçı hareketler baş göstermiştir ve kısa zamanda etnik çatışmalara dönüşerek hâlâ çözülemeyen problemler ortaya çıkmıştır.

SSCB'nin dağılmasıyla diğer ülkeler gibi zor durumda kalan Rusya, kısa bir zamanda toparlanarak, eski topraklarına yeniden sahip çıkma hevesine kapılmıştır. Kafkasya ve Orta Asya bölgelerinin ulaşımında kilit konumuna sahip olan Gürcistan'ın önemi, bu gelişmeden sonra daha da artmıştır. Rusya, Gürcistan'ı el altında tutarak, Kafkasya ve Orta Asya'ya Türkiye ve batılı devletlerin girmesini engellemek istemiştir. Rusya ayrıca, bu bölgede bulunan zengin enerji kaynaklarının kendi kontrolünde işlenip

uluslararası pazarlara taşınmasını istemiştir. Bunun için da Gürcistan üzerinden geçen çoklu boru hatlarının buradan geçmesini engelleyerek kendi topraklarından geçen Bakü – Novorosisk hattını ileri sürmüştür. Rusya, BTC ve BTE gibi enerji boru hatlarının Gürcistan'dan geçmesini engellemek için ülkenin toprak bütünlüğü, barış ve güvenliğini bozmaya yeltenmiştir ve bunun için Ermenistan'ı araç olarak kullanmıştır.

Gürcistan, iki yüz senelik tecrübe sonucu, Rusya'nın ülkedeki askeri varlığının bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne bir tehdit oluşturduğunu düşünerek, topraklarında bulunan Rus Askeri Üslerin kapanması için mücadele etmiştir. Gürcistan'da bulunan dört Rus Askeri Üssü'nün ikisi kapanmış, varılan anlaşmaya göre diğer ikisi de en geç 2008'de kapatılacaktır. Bu ve benzeri problemler Gürcü-Rus ilişkilerinin gergin seyir izlemesine neden olmuştur. Gürcistan, Rusya tehdidini bertaraf etmek için Türkiye ve Batılı devletlere özellikle ABD'ye yakınlaşma ihtiyacını duymuştur.

Türkiye, Gürcistan'ın ve bağımsız olan diğer ülkelerin bağımsızlığını ilk tanıyan ülke olmuş ve bu ülkelerle kısa zamanda iyi ilişkiler kurmuştur. Türkiye'nin akraba topluluklarının yaşadığı Kafkasya ve Orta Asya ülkelerine ulaşması için, Gürcistan topraklarından geçmesi gerekiyor. Sınır komşusu olan Gürcistan ile Türkiye arasında kısa zamanda güzel işbirliği örneklerine imza atılmıştır. Batı, Kafkasya ve Orta Asya coğrafyasının bir daha Rusya'nın hakimiyetine girmesini istememekte, bunun için bu halkların akrabası ve laik cumhuriyet yönetim sistemi ile bu ülkelere güzel örnek olabilecek Türkiye'yi partner olarak görmüştür.

Enerji kaynakları ihtiyacının artması sonucu ortaya çıkan Yeni Dünya Petrol Düzeni'nde, zengin kaynaklara sahip olan Kafkasya ve Orta Asya toprakları, SSCB dağıldıktan kısa bir zaman sonra batılı devletlerin dikkatlerini üzerine çekmiştir. Burası, gitgide istikrarsızlaşan Orta Doğu'daki enerji kaynaklarının bir alternatifi olarak görülmektedir. Genelde Batı, özelde ABD Rusya'nın bu topraklara tekrar hükmetme isteğinden tedirginlik duyarak, buralara yönelik aktif politika geliştirmeye karar vermişlerdir. Bölgede geçiş konumunda olan Gürcistan Batı'nın Kafkasya'daki kalesi hükmündedir. Gürcistan, ABD ile ekonomik, askeri ve stratejik işbirliğine girerek, önemli miktarda yardım alabilmiştir. Rus Askeri Üsleri'nden boşalan yerlere Türk ve Amerikan askerleri yerleştirilmiştir. AB, Gürcistan ve diğer Güney Kafkasya ülkeleri olan Azerbaycan ve Ermenistan'ı AB Komşuluk Politikası'na dahil etmişlerdir ve bu

lkeler, zellikle Gürcistan, AB yeliği için ciddi gayretler sarfetmektedir. Bölgede yerleşmeye alışan ABD, NATO'yu iyi bir şekilde kullanmaktadır. NATO ile entegrasyonu konusunda hızlı bir şekilde ilerleyen Gürcistan, bir an evvel bu kuruma dahil olmak istiyor. Gürcistan'ın NATO ile entegrasyonu çalışmalarında ABD ve Türkiye önemli katkılarda bulunmaktadırlar. Görüldüğü gibi, Gürcistan Batı ile bütünleşme konusunda önemli adımlar atmaktadır. Rusya, hegemonyasından çıkmaması için Gürcistan'a sürekli baskı yapmaktadır, ancak bu baskılar ters tepkilere karşılanmış olup ülkenin Batı'ya daha çok yakınlaşmasına yol açmıştır. Gürcistan, Batı'yı, özellikle ABD'yi Rus tehditlerinden kurtulmak için sığınacak kale olarak görmektedir.

Gürcistan'ın kaderini paylaşan Azerbaycan da, Türkiye ve batılı devletleri ile yakınlaşma ihtiyaını hissetmektedir. Gürcistan, komşusu Azerbaycan ile yakın işbirliğine girerek beraberce önemli projelere imza atmışlardır. Asrın projesi olarak nitelendirilen ve kısa bir zaman önce faaliyete geçen Bakü – Tiflis – Ceyhan Petrol Boru Hattı, 2006'nin sonunda bitirilmesi planlanan Bakü – Tiflis – Erzurum Doğalgaz Boru Hattı ve Kars – Tiflis – Bakü Demiryolu projesi, Gürcistan, Azerbaycan ve Türkiye'nin işbirliğinde gerçekleşen, batılı devletlerin da menfaatlerine uyan ve arka çıktıkları önemli projelerdir. Bu projeler, Gürcistan ve Azerbaycan'ın ekonomisine büyük katkılar sağlayacağı gibi, ülkelerin bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve güvenliğin teminatı olarak görülmektedir. Çünkü, bu güzergâhla taşınacak enerji kaynaklarının problemsiz bir şekilde Batı pazarlarına ulaşması için Gürcistan ve Azerbaycan'ın barış ve güvenliği son derece önemlidir ve Batı bu kaynakları riske atmak istemez. Gürcistan'ın diğer komşusu Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan'dan farklı olarak Rusya'nın himayesinde kalmayı tercih etmiştir. Tarihinin her döneminde Büyük Ermenistan Projesi çerçevesinde genişlemeci politika izleyen Ermenistan, komşuları Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan'dan toprak koparmanın peşine düşmüştür ve bunun için bu bölgede eskide olduğu gibi günümüzde de bl ve yönet politikasını uygulayan Rusya en iyi destekçisidir. Ermenistan, Azerbaycan'ın toprak parçası olan Karabağ'ı ülkeden koparmayı başarmıştır. Gürcistan'da ise Rus destekli ayrılıkçı çatışmalar, Abhazya ve Güney Osetya'yı fiilen bağımsız hâle getirmiştir. Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı Cavaheti bölgesinde de zaman zaman problemler çıkmaktadır. Ermenistan, Rusya ile beraber hareket etmenin bedelini aslında ağır bir şekilde ödemektedir.

Bulunduğu bölgede gerçekleşen ve ülkeye önemli ekonomik ve stratejik kazanımlar getirebilecek projelerde Ermenistan yer almamıştır. Nitekim, Ermenistan yöneticileri bu projelerden dışlanmaktan duydukları rahatsızlığı defalarca dile getirmişlerdir.

Gürcistan, bulunduğu jeopolitik ve jeostratejik konumu nedeniyle bölgede Doğu ile Batı'nın çekişme alanına dönüşmüştür. Gürcistan, iki stratejik partner, iki işbirliği grubunun kesiştiği noktada yer almaktadır. Bölgede bir yandan Rusya ile Ermenistan, diğeryandan Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan, Ukrayna ile batılı devletlerin işbirliği söz konusudur. Bu konum, Gürcistan için avantaj olabileceği gibi dezavantaj da olabilir. Gürcistan, mevcut konumundan kazanım elde etmek için çok dengeli politika izlemelidir. Gürcistan, bağımsızlığını pekiştirmek ve toprak bütünlüğünü sağlamak için, Batı ile yakın ilişkilere girmiştir. Ancak, Gürcistan'ın mevcut problemleri, özellikle Abhazya ve Güney Osetya sorunlarını çözmek için Rusya'nın desteğine ihtiyacı vardır. Bu bölgedeki ayrılıkçı hareketleri Rusya desteklemektedir, dolayısıyla bu problemlerin Rusya dışında çözülmesi olası görünmemektedir. Aslında Batı da bunun farkına varmış durumdadır. Nitekim gerek ABD, gerekse AB yetkilileri Abhazya ve Güney Osetya problemlerinin çözümü için Rus desteğinin önemini açıkça belirtmişlerdir.

Karadeniz'e de el attıktan sonra, ABD'nin bu bölgeye iyice yerleşmeye başladığı aşıkâr; ancak Rusya da 200 sene hükmettiği coğrafyadan çekilmeye niyetli görünmemektedir. Gürcistan'daki askeri varlığının sona ermesiyle bölgeden iyice dışlanacak olan Rusya, komşusu bu coğrafyada gene de her zaman dikkate alınması gereken bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Onun için Gürcistan bir yandan Batı ile bütünleşmeyi sürdürürken, bir yandan da Rusya ile iyi ilişkiler geliştirmeye bakmalıdır. Ayrıca, Türkiye de Gürcistan'ın hem Rusya ile ilişkilerinde hem de ABD ve Batı ile karşılıklı çıkara dayalı bir işbirliği geliştirme hedefinde önemli bir role sahiptir. Gürcistan'ın jeopolitik konumunun özelliğinden dolayı sadece komşularıyla ilişkileri değil, aynı zamanda bölge dışındaki büyük güçlerin (ABD, AB gibi) Gürcistan'a yönelik politikaları da gündeme gelmektedir. Önemli olan, bütün bunların tek yanlı bir çıkar ilişkisine dönüşmemesidir.

KAYNAKÇA

- AĞACAN Kamil, Gürcistan’a Yönelik Artan Rus Baskıları ve Türkiye, Stratejik Analiz, cilt 1, sayı 4, Ağustos 2000
- AĞACAN Kamil, Rusya’nın Gürcistan’a Vize Uygulaması Silahsız Savaş mı? Stratejik Analiz, cilt 1, sayı 9, Ocak 2001
- AĞACAN Kamil, Bir Özerkliğin Anatomisi: Gürcistan – Acaristan ilişkileri, Stratejik Analiz, cilt 2, sayı 14, Haziran 2001
- AĞACAN Kamil, Bağımsızlığın 10. Yılında Gürcistan: ABD’nin Kafkasya’daki Kalesi mi? Stratejik Analiz, cilt 1, sayı 11, Mart 2001
- AĞACAN Kamil; EKİCİ Gökçen, Panki Vadisi Etrafında Dönen Küresel Politika, Stratejik Analiz, cilt 3, sayı 31, Kasım 2002
- AĞACAN Kamil, Acaristan Sorunu ve Saakaşvili’nin Mevzi Kazanımı, Stratejik Analiz, cilt 4, sayı 48, Nisan 2004
- AĞACAN Kamil, Saakaşvili’nin Güney Osetya Operasyonu: Bir Hipotezin Testi 2005
www.turksam.org.tr/yazilar.asp?kat=6&yazi=33
- AĞACAN Kamil, “ABD’nin Kafkasya politikası”, Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya, editör: O.Yeşilot, 2005
- AĞACAN Kamil, Değişim Zamanı: Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya Politikası, Stratejik Analiz, cilt 6, sayı 61, Mayıs 2005
- AĞACAN Kamil, Ermenistan-Gürcistan İlişkileri, Ermeni Araştırmaları, sayı: 19, Ankara Sonbahar 2005
- AKGÜR Muhsin; PALACIOĞLU Tezer, Gürcistan Ülke Profili, Mevzuat ve Türk Girişimcileri. İTO yayınları, İstanbul 1999
- AKKAN Faruk, Osetya Üzerinden Nüfuz Savaşı, Aksiyon Dergisi, sayı 587, 06.03.2006
- ARI Tayyar, Uluslararası İlişkiler Teorileri, Bursa 2002
- ARVELADZE Bondo, Henüz Geç Değil, Stratejik Analiz cilt 2, sayı 25, Mayıs 2002
- ASLANLI Araz, Abhazya ve Güney Osetya Sorunu, www.tusam.net/makaleler
- BÖRÜSOY Enver, Ermenistan ve Gürcistan Arasındaki Sorunlar, Stratejik Analiz, cilt 2, sayı 22, Şubat 2002

- BRZEZİNSKİ Zbigniew, Büyük Satranç Tahtası, Washington D. S. 1997, Çeviren: Yelda Türedi
- CANBOLAT İbrahim S., Savaş ve Barış Arasında Dünya, İstanbul 2003
- CAPARİDZE Şota, Politologia, 2. cilt, Batum 2000
- ÇAKMAK Haydar, 1989'dan Günümüze Gürcistan, KATÜ Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi, Trabzon 1998
- ÇELİK Kemal; KALAYCI Cemalettin, Kafkasya'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı. KATÜ Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi, Trabzon 2002
- ÇOÇİEV B; DZOEV M, Derleyenler, Güney Osetya 1988–1992 Gürcü Saldırıları Tutanaklar
- DEMİRAĞ Yelda, Kafkasya'da Türk ve Rus Politikası, Stratejik Analiz, cilt 4, sayı 40, Ağustos 2003
- DOĞANADZE Şota, Sakartvelo: Gza Saertaşoriso Ağıarebidan Saertaşoriso Tanamegobrobisaken, Tiflis 2002
- ERTAN Fikret, Bush Gürcistan'da, Zaman 10.05.2005
- GAMREKELİDZE Tamaz, Transcaucasya or South Caucasus? Towards A More Exact Geopolitical Nomenclatura, www.traceca.org
- GEGEŞİDZE Arçil, Geopolitika, Tiflis 1999
- GÜNEY Emrullah, Türkiye'nin Komşuları, Ankara 2002
- HATİPOĞLU Esra, “Avrupa Komşuluk Politikası'nın Güney Kafkasya Boyutu”, Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya, editör: Yeşilot Okan, İstanbul 2005
- İBRAHİMLİ Haleddin, Değişen Avrasya'da Kafkasya, ASAM Yayınları, Ankara 2001
- İLHAN Suat, Jeopolitik ve Tarihle İlişkileri, Makaleler, Ankara 1986
- İLHAN Suat, Türkiye'nin ve Türk Dünyası'nın Jeopolitiği, Ankara 1997
- İLHAN Suat, Türkiye'nin Jeopolitik Konumu ve Türk Dünyası, Ankara 1999
- İLHAN Suat, Kafkasya'nın Gelişen Jeopolitiği ve Türkiye, Ankara 1999
- İŞYAR Ömer Göksel, Bölgesel ve Global Güvenlik Çıkarları Bağlamında Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu, Bursa 2004
- KANBOLAT Hasan, Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya'daki Askeri Varlığı ve Gürcistan Boyutu, Stratejik Analiz, cilt1, sayı 3, Temmuz 2000
- KANBOLAT Hasan; GÜL Nazmi, Kafkasya'da Cavaheti (Gürcistan) ile Krasnodar (Rusya) Ermenilerinin Jeopolitiği ve özerklik arayışları, Stratejik Analiz, cilt 1, sayı 6, Ekim 2000

KANBOLAT Hasan; KAMALOV İlyas, NATO ve AB'nin Genişlemesi Çemberinde Rusya Federasyonu: Soğuk Savaş Devam mı Ediyor? Stratejik Analiz, cilt 5, sayı 51, Temmuz 2004

KANBOLAT Hasan, Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği, 17 Nisan 2006, www.avsam.org/tr/asp?ID=73

KASIM Kamer, Uluslararası Güvenlik Sorunları, ASAM yayınları, Ankara 2004

KVELADZE Tamaz, Mtsare Simartle 2005

LANG David Marshall, Modern History Of Georgia, London 1962

LANG David Marshall, The Georgians, 1997 Türkçeye çeviren: Neşenur Domanıç

NEEF Christian, KAFKASYA Rusya'nın Kanayan Yarası. Çeviren: Özalp Göneralp

OĞAN Sinan; AĞACAN Kamil, Güney Kafkasya'da Yeniden Başlayan Veya Bitmeyen Soğuk Savaş, Stratejik Analiz, cilt 2, sayı 13, Mayıs 2001

OĞAN Sinan, BDT'nin 10. Yılında Orta Asya, 11 Eylülle Gelen Amerikan Miladı, 2002

ÖZDAĞ Muzaffer, Türkiye ve Türk Dünyası Üzerine, ASAM yayınları, Ankara 2001

ÖZEY Ramazan, Jeopolitik ve Jeostratejik Açından Türkiye, İstanbul 1998

PALA Cenk; KANBOLAT Hasan, Bakü-Tiflis-Ceyhan 21. Yüzyılın İpek Yolu, Stratejik Analiz, cilt 6, sayı 62, Haziran 2005

RONDELİ Alexandre, Sakartvelos Sagareo Politika da Erovnuli Usaprthoebis Prioriteti, Tiflis 1999

RONDELİ Alexandre, Patara Kvekana Saertaşoriso Sistemaşı, Tiflis 2003

SAKAŞVİLİ Mihail, Konferans, Stratejik Analiz, cilt 5, sayı 50. Haziran 2004

SARAY Mehmet, Kafkas Araştırmaları III, İstanbul 1997

SÖNMEZ Ali, Kafkasya ve Orta Asya Cumhuriyetleri Ülke Profilleri ve Türkiye ile Ekonomik İlişkiler, DPT Yayınları, Ankara 1996

TARAKÇI Nejat, Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji, İzmir 2003

TAŞTEKİN Fehim, Bir Abhazya Fotoğrafı, Kafkas Vakfı, Abhazya Raporu Ekim 2001

TEKİN Arslan, Aynaroz Papazı, 2005

TEZKAN Yılmaz; TAŞAR M. Murat, Dünden Bugüne Jeopolitik, İstanbul 2002

TSİKORİDZE Zaza, Msoplio İmperiebis İstoriuli da Tanamedrove Geopolitikur-Ekonomikuri İnteresebi da Sakartvelo, Tiflis 2005

TSİKORİDZE Zaza, Rusetis, Turketisa da AŞŞ's Geopolitikuri İnteresebi Kavkasyasa da Sakartveloşı, Mtserlis Gazeti, 15-30 Haziran 2005

ÜŞÜMEZSOY Şener, Avrasya'da Devrim Türk Jeostratejisi, İstanbul 2004
ZEYREK Yunus, Gürcistan Acaristan ve Türkiye, Türk Ocakları Trabzon Şubesi, Trabzon 1999
Avrasya Dosyası, Azerbaycan Özel, cilt 7, sayı 1, Ankara İlkbahar 2001
Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya, editör: Yeşilot Okan, İstanbul 2005
Kafkasya'daki Son Gelişmeler ve Türkiye, SAM, Ankara 10 Mart 2004 (panel)
Kartuli Diplomatii İstoria, Kartuli Sahelmtsipo da Sahalho Diplomatii İstoriis Sametsniero Kvleviti Tsentri. 2004
Sakartvelos Navtobis Saertaşoriso Korporatsiis Mimartva

Gazete ve Dergiler

Ahali Taoba
Dilis Gazeti
Radikal Gazetesi
Rezonansi
Sakartvelos Respublika
Mtavari Gazeti
Literaturuli Sakartvelo
Mtserlis Gazeti
Zaman Gazetesi
Aksiyon Dergisi
Auditi Ağritshva Finansebi
Nart
Stratejik Analiz
TİKA, Gürcistan Ülke Profili www.tika.gov.tr/Dosyalar/G%C3%BGristan.doc
İHH Gürcistan Raporu, Hazırlayan: Mehmet Ali Bolat
Lihni Deklarasyonu, 18 Mart 1989" Nart, Ankara. Kafkasya Derneği Yayını, Eylül-Ekim 1999

Diğer Kaynaklar

www.avsam.org
www.bkd.org
www.bsec.gov
www.chveneburi.net
www.cankaya.gov
www.diplomatikgozlem.com
www.infomag.com
www.kafkasfederasyonu.org

www.milligazete.com.tr
www.parliament.ge
www.radikal.com
www.sabah.com.tr
www.traceca.org
www.turksam.org.tr
www.turksoyalpekyolu.com
www.tusam.net
www.ubak.gov
www.vremya.ru
www.wikipedia.org
www.yenisafak.com
www.zaman.com.tr
<http://haber.tnn.net>

This map illustrates the Caucasus region, focusing on Georgia, Armenia, and Azerbaijan. It shows the Black Sea to the west and the Caspian Sea to the east. Major cities like Tbilisi, Yerevan, and Baku are marked. The map includes a legend for boundaries (Republic, Autonomous Republic (ASSR), Autonomous Oblast (AO)), capitals, centers, and transportation (Railroad, Road). A scale bar indicates distances in kilometers and miles. A note specifies that areas with no oblast-level administrative divisions are under direct republic jurisdiction.

Legend:

- Republic boundary
- Autonomous republic (ASSR) boundary
- Autonomous oblast (AO) boundary
- Republic capital
- Autonomous republic (ASSR) center
- Autonomous oblast (AO) center
- Railroad
- Road

Scale:

0 25 50 75 Kilometers
0 25 50 75 Miles

**Area with no oblast-level administrative divisions, where rayons are under direct republic jurisdiction.*